

שער א.

אמר מרון בן גנאח, דע כי התחלות הדבור בולו, עכרי וערכי ווולחם מן הלשונות, שלש, והם שמות ופעלים ומלות הטעם, אין לשון חסר מהם, ולא ימצא בו יותר מהם ולא יהיה בפחות מהם כאשר שמהו הטבע עליו. והשמות כמו בגר, צמר, קבר, שור, חמור, סוס והדומה להם. והפעלים כמו אמר, כחר, שמר, הרג, נחן, שאל, יאמר, יכחר, ישמר, יהרג, יחן, ישאל, ווולחם. ומלות הטעם כמו גם, כי, רק, אך, והדומה להם. ונבאר העלה המחייבת לחשומה השם והסבה המביאה אליו והמצריכה אל הקרמחו ואחר כן נזכר העלה המחייבת לחשומה הפעל ונסמך לה העלה המחייבת גם כן לחשומה מלות הטעם. ונאמר כי כבר נחברר בעדות הרעות הכרוחות ונחקים כראיות המחשבות הזכות, כי אין דבר זולת הכורא יתעלה כי אם עצם ומקרה כלבר, וכבר נודע כי העצם הוא העומד בעצמו הנושא את המקרים ושהמקרה הוא הנשוא בעצם בלתי עומד בעצמו. ונצטרבנו לשם, נשימהו לכל אחד מן העצמים להבדיל בו בין קצתם לקצתם, כאשר אמרנו שור, חמור, סוס, בגר, צמר, ווולחם. ועוד הצטרבנו לקרא שמות למקרים להבדיל בהם בין קצתם לקצתם, כאמרנו במקרים רצוא ושוב (ויקחאל ח' י"ד), שמע שמע עבדך (שמואל ב' כ"ג י'), ירד ירדנו (נחמיה מ"ג ב'); וכשמות שאינם מקרים קדרות, עבדות, אפלה, קרחת, גבחת, הרג רב, אלמנות חיות והדומה להם לספר בו על מה שיקרה העצמים מהמקרים. ואלה שני המינים מהשמות מושמים בהסכמה אינם נגזרים מדבר ולא נלקחים מדבר. וכעבור שהיה העצם יותר קרמון מהמקרה קדימה טבעית מפני שהוא הנושא אוהו או המחדשו וידחקנו הצורך לשום שם לכל אחד מהעצמים להבדילו בו מוולחו, הקרמנו השם בסדר. ואם קריאת השם משתחפת לעצם ולמקרה יחד ומהשמות שמות מושמים בגור, והם השמות הנגזרים לעצמים מהמקרים הנשואים עליהם, כאמרנו קדר הלכתי בלא חמה (חיונ ל' כ"ח) הנגזר מקדרות (ישעיה ל' ג'), כי לא אל מן ישראל ויהודה (ירמיה כ"ח ה') הנגזר מאלמנות חיות (שמואל ב' כ' ג'), ואפל לא נגה לו (עמוס ה' כ') הנגזר מחשך ואפלה (יולל ב' ז'), קרח הוא (ויקרא י"ז ט') הנגזר מן וכי יהיה בקרחת (סז), גבח הוא (סז) הנגזר מן או בגבחת (סז), עבד ארמחו ישבע לחם (מזלי כ"ח י"ט) הנגזר מן עבדות, שמע אנבי (שמואל ב' כ' י') מן וזהו אם שמוע תשמעו (דברים י"ז י"ג), יורדי הים (תהלים ק"ו כ"ג) הנגזר מן ירד ירדנו (נחמיה מ"ג ב'), להוציא אל הורג בניו (סוזע ט' י"ג) ועצמים כל הרוגיה (עזלי ז' כ"ו) הנגזרים מן ביום הרג רב (ישעיה ל"א כ"ב), וכבר נקבץ הגור ואשר גזר ממנו באמרו אם כהרג הרונני הורג (ישעיה כ"ח ז'), והדומה לו כמה שיהיה שמות לפועלים או לפעולים, כי השמות האלה מושמים לעור. בגור מן המקרה הדבק בו, והמין הזה מהשמות מורה על העצם ועל

המקרה בחד בעוד התחברות העצם עם המקרה והרבקו בו. אבל שני המינים הראשונים כל אחד מהם מורה על עינו מבלי עין חכירו אע"פ שאינו נפרד ממנו, כי אמרנו סוס מורה על עצם מבלי שיוורה על מקרה אע"פ שהעצם אינו נפרד מהמקרה, ואמרנו הרג על משקל ארץ מורה על מקרה מבלי שיוורה על עצם אע"פ שהמקרה אינו נפרד מהעצם. ומין שלישי מהשמות נקרא תואר מפני שמתארים בו כל אחד משני המינים הראשונים, כאמרנו זהב טהור (שמות כ"ה י"א), כל סוס רע (דברים ט"ו כ"א), ביום הרג רב (ישעיה ל"א כ"ה); הלא תראה איך תארנו זהב, והוא שם [עין] העצם באמרנו טהור והוא שם הפעל [ג'י] חסודי חסד כינא פק זכ נטעס חסוד נפ"ו, "לתואר" הנגור לזהב משם מקדו והוא טהור כאמרנו וכעצם השמים לטהר (שמות כ"ד י'), וכן תארנו המום והוא שם עין המקרה ברע והוא שם הפעל [ג'י] חסודי לתואר הנגור למום משם מקדו והוא רעה לא תמצא כך (שמואל א' כ"ה כ"ח), ותארנו הרג והוא שם עין המקרה ברב והוא שם הפעל הנגור להרג משם מקדו והוא כבוד עשרו ורוב בניו (חסד ה', י"א). וכן נתאר אותם בשם הפעול גם כן, ונאמר בעצם ועל בנדים חבולים יטו (עמוס ב' ח'), ונפשו קשורה בנפשו (נחמיה ט"ד ל"א); ובמקרה אור זרוע לצדיק ולישירי לב שמה (תהלים ל"ז י"א), ותארים בזרוע והוא פעול בו, אלא שאע"פ שהוא תואר הוא עומד מעמר ההגדה והשעור באמרו ולישירי לב שמה, שיהיה שמה רועה; וכמוהו כל חשך טמון לצפוניו (איוב כ"א כ"ו) וכן כשחר פרוש על ההרים (יואל ב' ג'). —

אמר מרון בן גנאה, בעבור שקדם מאמרנו ששמות העצמים אינם נגזרים והיה מאמרנו בזה סתם, צריך שנבאר הנה, כי כוונתנו היתה על שמות העצמים שאינם מרברים בלבד; אבל שמות העצמים המרברים הם על שני דרכים, שיהיו מועתקים או נגזרים, המועתקים כמו ערב וזאב (זופטיס ז' כ"ב) שרי מדין, נחש העמוני (שמואל א' י"א ח') חלדה הנביאה (מלכים ב' כ"ב י"ד) ודבורה אשה נביאה (זופטיס ד' ד') והדומה לזה; והנגזרים כמו שמעון לוי יהודה וכולן נפתלי יצחק יעקב והרומה לזה.

מאמר בעלה המחייבת לתשומת הפועל והסבה בו.

אומר לשון הספר הוא לשון האם והלשון הנראה יותר. אומר כי העצם כיון שהוא מחדש את המקרה אינו נמלט חדושו לו מהיותו בזמן חולף או בזמן עתיד, ונצטרכנו בעבור זה לשום ממלות החדוש והוא המקרה, רצוני לומר המקור, שתי תכונות שונות מתחלפות תהיה כל אחת מהנה מורה בצורתה על הזמן אשר בו חדש העצם למקרה ועשותו אותו, ושמו [ועשו] לזמן החולף אמר, שמר, גדל, יכול, יגור, יקוש, דבר שבר, הגדיל, הקריב, וזולת אלה מהבנינים המורים על החליפה ממה שנתבאר בספר הזה. ושמו [ועשו] לזמן העתיד יאמר, ישמור, יאכל, יגדל, ידבר, ישבר, יגדיל, יקריב וזולת אלה מהבנינים המורים על העתידות, ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי תכונות הגלגחות ממנו לזמן החולף והעתיד, רצוני לומר הפועל החולף והעתיד; כי לא יעלה בלב שנאמר יצר או יאמר אלא אחרי הקדמת יצר מלעיל, ותגור יצר ויקם לך (איוב כ"ב כ"ט) ולא שנאמר יצר או יאמר אלא אחרי שעלה במחשבה יצר על משקל יצר, או יאמר מכל משמר נצר לך (מזלי ד' כ"ג), או יאמר

כי אם שמר חשמרון (דכ"ס י"ח כ"ג), וכן לא נאמר גדל או יגדל אלא אחר שעלה במחשבה גדל מלעיל, את גדלך ואת ירך (שם מ"ט כ'). אם כן הפעלים הם נלקחים ממקוריהם לא המקורים מהפעלים, וכן הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה, אבל אי זה מאלה שחי התכוונות קודמת, רצוני לומר, החולף והעתיד, הענין זה סובל שחי תשובות, האחת שיהיה החולף הוא הקודם, כי הפועל הנופל, ר"ל החולף, הוא ראוי, ר"ל כבר יצא אל ההווה, ואשר לא נפל עדין, ר"ל העתיד, הוא באפשר לא נודע יהיה אם לא, והראוי קודם לאפשר, כמו שאמר ארסטאטלים בעל חכמת ההגיון. והתשובה השנית היא מאמר אנשי הדקדוק הערבי, אשר ישימו העתיד קודם לחולף ויאמרו שלא יהיה חולף עד שיהיה עתיד, תאמר הוא יפעל, וכאשר ישלם פעלו תאמר כבר פעל. ובאלה שני הזמנים, רצוני לומר בחולף ובעתיד יהיה חרוש העצם למה שיהיה מהמקרים מפני שאין זמן שלישי עמהם. אך מה שזוכרים בעלי הדקדוק מהפועל הנמצא אשר הוא בעת הענין [בעת שקוראים אותו כלשון ערבי אלחאל] ויחדשו העצם לדעתם בזמן עומד לא יהיה חולף ולא עתיד י"חש ענין שלישי, איננו כי אם על דרך ההצעה והקרב לחלמידים לא על האמת והברור, כי הפועל החולף נפרר מהעתיד בעתה [שהוא אלף כלשון ערבי] אשר הוא הגבול בין שני הזמנים, ועתה לא יתחלק כי הוא כנקודה במלאכת חכמת השעורים, הנקראת הנרסה, אשר לא תתחלק, כי היא במחשבה עולה, ומה שהוא קודם עתה הוא חולף כבר, נפל וחלף, ומה שיהיה ממנו אחר עתה הוא העתיד, לא נפל ולא חלף.

המאמר על העלה המחייבת לתשומת מלת המעם והצורך המביא אליו.

נאמר כי מלות המעם כלים וקשרים לדבור אשר לא יתחבר כי אם בהם, והוא שחבור הדבור והרכבתו על שלשה דרכים, שיהיה עצם עם עצם, ר"ל שם עם שם, כאמרו ראובן אביך, שמעון אחיך, לוי דודך והדומים לזה; או עצם עם מקרה, ר"ל שם עם פועל, כאשר תאמר ראובן ברה, יעקב שמע, לבן הלך, לוי יבא, זבולן יצא והדומה לזה. ואלה שני הדרכים מהגזרות [מהגזרות] נתחבר הדבור מהם בלתי מחבר, ר"ל בלתי מלת מעם. אחד מהם הדרך אשר התחבר בו העצם עם העצם, ר"ל השם עם השם, כאמרו ראובן אביך ושמעון אחיך, כי השם עומד בעצמו איננו חסר לוולוחו; והשני הדרך אשר התחבר בו העצם עם המקרה, ר"ל השם עם הפועל, כאמרנו ראובן ברה, ויעקב שמע, ולבן הלך, כי המקרה כאשר ידבק בעצם ישפך לו [יהיה די לו] ועמוד בו ויהיה נמצא עמו. אבל הדרך השלישי מהדבור הוא החסר [הצריך] אל מלות המעם, כאמרנו ראובן בבית, שמעון בחוץ, ולא היה אפשר להתחבר ראובן לבית ולא שמעון לחוץ אע"פ שהוא עצם עם עצם אלא במלת מעם באמצע, בעבור הענין אשר בדבור, והמלה ההיא היא הבית. וכמוהו ראובן לא יצא, שמעון לא הלך, לא היה אפשר שיתרכב הגה העצם עם המקרה אלא במלה מרכבת אותם והיא מלת ההרדקה. וכבר התבאר כי הרכבת המאמר וחבורו על שלשה דרכים, אחד מהם אין צריכין בו אל פועל ולא אל מלת מעם, השני אין צריכין בו אלא מלת מעם, והשלישי אי אפשר לו בלתי מלת מעם. ודע כי לא יתחבר

ולא יתרכב שם עם מלח טעם ותהיה מהם גזרה [הגדה] עומדת בעצמה, לא יאמר ראובן לא, שמעון מן, לוי עם והדומה לזה, והיה זה כעבור שמלת הטעם מחברת לא מחוברת, ומרכיבה לא מורכבה, ואין באחת מאלה הגזרות שם אחר תחברתו המלה אליו ותסדרתו עמו, כי החבור לא יהיה כי אם משני דברים ומעלה. וכן לא יתרכב פעל עם פועל כלכר ותהיה מהם גזרה עומדת בעצמה, לא יאמר יצא עבר, ולא הלך שמו, ומה שמבטל את זה, כי הפועל מקרה אין שם עמו, ר"ל אין עצם בגזרה ימצא עמו והמקרה איננו נמצא כי אם עם עצם ואם לא לא ימצא כלל. ואין מה שאמר הכתוב חמק עבר (ז"ס כ' ו'), חלף הלך לו (ס"ג נ' י"ח) שובר מה שאמרנו, כי הפועל לא יתרכב עם הפועל מבלי שם שימצא עמו, כי בחמק שם נסתר בו והוא כנוי שב אל ורודי וכן הוא בעבר, ובחלף עוד שם נסתר שכ אל הגשם וכן הוא בהלך. וכן המאמר בויקח ויתן את העד (שמות מ' כ'), ויקם וילך מנחם (זפטיס י"ג י"ח), ויבא ויעש ה' כאשר דבר (ירמיה ט' ג') וכל הדומה לזה ממה שיחקקם לו ובר ישוב אליו כנוי. וכן לא יתרכב הפועל עם מלות הטעם כלכר, לא יאמר הלך מן ולא בא עם, ובטול זה לשני פנים, אחד מהם הפנים אשר בטל בהם התרכב הפועל עם עצמו והוא שהפועל אין עמו שם, ר"ל שהמקרה אין עצם עמו והמקרה איננו נמצא כי אם בעצם, והשני הפנים אשר בטל בהם התרכב השם עם מלח הטעם והוא שהפועל אשר בגזרה הוצא אין עמו דבר אחר שתתחברתו עמו המלה המתברת, כי הלך איננו כי אם דבר אחר וכן בא, וכבר קדם כי האחר אין לו חבור כלל. וכן מלח הטעם לא תתרכב עם מלח הטעם, לא יאמר מן לא, ולא עם אל ולא הדומה לו, כי כל אחת משתי המלות מחברת ואין בגזרה דבר שיחברתו המלה האחת כל שכן מה שתתברנה שתייהן. והנה נראה ממה שהקדמנו זכרו כי השם מעלתו גדולה מהפועל כי השם ממציא הפעל והשם מתרכב עם השם מבלי הפועל ומבלי המלה. והתבאר עוד כי הפעל מעלתו גדולה מן המלה, כי המלה איננה כי אם בגלל השם והפעל בעבור שיחברתו ואם כן המה עלותיה והעלה מעלתה גדולה ממעלת העלול, ושהשם מתרכב עם הפעל מבלי מלח טעם כלל. ואין כונתנו באמרנו הנה כי השם ימציא הפעל, ולא כונתנו גם כן באמרנו בתחלת השער הזה כי חבור הרבוי והרכבתו יהיה על שלשה דרכים, שיהיה עצם עם עצם, ר"ל שם עם שם, כאמרך ראובן אביך, שראובן המדובר הוא ממציא הפעל ושהוא העצם, אבל ר"ל האיש הנקרא בו וזה ממנו על דרך הרכבה. ודע כי הרבוי המורכב יחלק לשני חלקים, שיהיה הגדה או שלא יהיה הגדה, ואשר איננו הגדה, יחלק לששה חלקים, שיהיה שאלה לדעת, כאמרך הקלך זה (ז"ל כ"ד, י"ו), הכתנת בנך (נבלגית ל"ז ל"ב); או קריאה, כאמרך הדור אחם ראו (ירמיה נ' ל"ח), האשה המנאפת (יחזקאל י"ו ל"ב), האמור בית יעקב (מיכה נ' ז'), ויש שקוראים שמות הסתם מבלי הא כאמרו ארץ ארץ ארץ שמעי (ירמיה כ"ב כ"ט), ויהיה קריאת הידועים מבלי הא כמו אברהם אברהם, יעקב יעקב, משה משה, שמואל שמואל, יהודה אתה יודוך אחיך (נבלגית מ"ט ז'), שמע ישראל, עמי מה עשיתי לך (נמוס ו' ג') שמעוני אחי ועמי (דסי"ח כ"ב נ'); או משאל [תאווה] כמו מי יתן החרש תחרישון (לוי י"ג ס'), מי יתן ידעתי ואמצאנהו (ס"ג כ"ג ג'), מי יתן כל עם ה' נביאים (נמדנר י"ח כ"ט); או בקשה למי שהוא גדול ממך, כאמרך הושעיה ארני המלך (כ' מלכים ו' כ"ו), והחפלה אל

האלהים נזהגת המנהג הזה; או צווי כמו שמע ישראל (דברים ו' ד'), עשה לך (נעדר כ"ח מ'); אשר תמצא אכול (יחזקאל ג' ה'), אמר לער ויעבר לפנינו (ז' ע' כ'), קום לך פרנה ארם (נלגזית כ"ס נ'); או הוהרה, כאמרם אל תלך בדרך אתם (מזלי ח' ט"ו), אל תעשה את הנבלה (ז' יג' י"ג), ולא תביא תועבה (דברים ט"ו כ'). וכבר הוסיפו אנשים מבלי הדקדוק על הענינים האלה ענינים אחרים הגיעו בהם חלקי הדבור המורכב עשרה חלקים, והחלקים ההם המוספים נכללים בכלל אלה הששה חלקים על כן עזבנו זכרם. וכבר גרעו אנשים והם בעלי הדבור מאלה הששה חלקים, והשוה שכרברים מה שכתבנו ואנחנו. וכעבור שהיו אותיות אלפא ביתא יסודות מיני הדבור, ר"ל השמות והפעלים ומלות הטעם, ראינו לזכרם ולזכור מוצאיהם. ורע כי קריאת השמות והפעלים ומלות הטעם כתחלת השער הזה התחלותם איננה על הדרך הזה אבל על דרך אחר, והוא שבנתי היתה שמה כדבור כולו, הדבור המורכב ככל כללי, והיה דעתי שמה כיסודותיו ההגדה ושאיננה ההגדה, ושמתי התחלות אלה שני החלקים: השם והפעל ומלות הטעם. ואתה דע לך.

שער ב.

בזכרון מוצאי האותיות וספור קצת מה שמתיחדות בו.

האותיות העבריות עשרים ושתיים אותיות, ואין אנו צריכים לזכרם על סדרם בעבור שהן נודעות. ויש להן חמשה מוצאים, הדרוך-שבהם אל הפנים אותיות הגרון והם ארכע, מקבץ אותם אהזע; והקרוי שבהם לחוץ אותיות המשפה והנה ארכע, וקבצם בוטף; ובין שני המוצאים האלה שלשה מוצאים, הקרוי שבהם אל הגרון מוצא אותיות החך והם ארכע, וקבצם גיכק; והקרוי שבהם לשפה אותיות השנים וקבצם זסצריש; ובין שני המוצאים האלה מוצא האותיות החמש אשר יקבצם דטלגת. ככה חלקו אותם הראשונים על אלה החמשה המוצאים מבלי הפרש ולא הנבלה אבל בקצת הקרוב, והוא שעם דקדוק העין ימצא קצת אותיות כל מוצא מאלה המוצאים יותר עליונה מקצתם, והוא שאותיות כל מוצא מהמוצאים האלה אינם שוות כמיצא ההוא אשר יחוסם אליו, ואם לא היה כן לא היה לכל מוצא מהמוצאים זולתי אות אחת. והרמיון כזה כי אותיות הגרון והם אחזע כאשר נכתבם בצאחם מן הגרון נמצאם על שלשה פנים, רצוני לומר שיש להם שלשה מוצאים בגרון אחד, מהם קצה הגרון כמו מוצא האלף אשר איננה רפה שקוראים אותה הערב הסזה. והוא שהאלף על שני דרכים, האחד מהם תהיה האלף כו נראת מוחשת כמו אלף אמר ואלף אבל ואלף ואל תאמר (תהלים מ"ט י') פן יאנף (ז' כ' י"ג) וקראהו אסון (נלגזית ע"ד כ"ט), וכללו של דבר כל אלף שהיא נראת ראייה מבוארת תהיה נחה או נעה כאיזה תנועה שתהיה, והיא נקראת המוה. והדרך השני הוא אשר תהיה אלף שלו נסתרת רפה כמו האלף אשר היא עין הפעל בהחמס קם (יחזקאל ז' י"ט), רצוני לומר האלף הרפה אשר בין הקוף והסם, והיא הנראת במכתב בוקאם שאון בעטך (סזע י' י"ד) וכמו האלף הנסתרת כולרש אין כל (ז"ג, י"ג ג') הנראת במכתב באחד עשיר ואחד ראש (ז' י"ג ח') וכמו האלף הנסתרת כדברו אל דוד בלט (ז' י"ח כ"ג) הנראת במכתב בוחבוא אליו בלאט (ז' פט"ז כ"ח) וכמו האלף הנסתרת בויאמר ה' לרג (יונה כ' י"ט) הנראת

כמכתב במכאיים ראג וכל מכר (מזמיה י"ג י'), ובכל פועל קל שענינו מאוחיות האלה נפרד אלף נסתרת כמכתב נראת בדכור כמו ושב אל המנחה (זמנת ל"ג י"ט) רר בשרו (ויקרא ע"ז ג') והדומה להם; וכאלה האלפין חקרא אלף בסחם. והאלף הנקראת המזה היא אשר מוצאה יותר רחוק מכל אוחיות הגרון וסמוכה לה ברחוק המוצא ההא. ואלה הם הפנים השניים מאוחיות הגרון במוצאיהם והאלף מרחפת באויר שמה. והפנים השלישים מאוחיות הגרון במוצאיהם הוא מוצא החת, והעין קרובה ממנה. ועל הרמיון הזה נזהגים אוחיות שאר המוצאים כי קצתם למעלה מקצתם ביחוסיהם, ואילו היחה מעלה כל אוחיות כל מוצא כמוצאם מעלה אתה לא היו מתחלפות והיו כולם על צורה אחת, רצוני לומר קול אחד. והרמיון כזה כי אילו היחה מעלה החת כמוצאה ומדרגתה מהגרון היא מעלה האלף הנקראת המזה היחה החית היא האלף והאלף היא החית, ואם לא, מה היא המחלוקת ביניהם, אם איננו כאשר אמרנו כי קצת האוחיות אשר הם ממוצא אחד גבוה למעלה מקצת כמוצא ההוא. ודע כי הריש ואם היא משחפת עם אוחיות השריקה שהם הזין והסמך והצרי ואם היא משחפת גם כן עם אות הפריצה שהיא השין בשויה נשמטת שמוט כי מוצאה קרוב למוצא הלמד והגון והם שלשון, רצוני לומר הלמד והגון והרש, מכלל אוחיות הרליקה, ואוחיות הרליקה שבע, אלה השלש, רצוני לומר הלמד והגון והרש, והאוחיות השפה שהם בוסף, כי הרליקה בדבור איננה כי אם בקצה הרק הלשון והוא סופו ההד ובשפתים. וכאור זה כי מוצא הלמד מקצה הלשון נוגע כשרשי השנים המשנים הנקראים כלשון ערבי הנאצי. והקרוב שכמוצאים אליו מוצא הגון הנעה, אבל הגון הנחה מוצאה מהנחירים. וחכון את זה אלו היית מחזיק כאפך בדברך בה היית מוצא אותה מחלקלה. והריש בין מוצא הלמד והגון, ומוצא הלמד והריש והגון קרובים קצתם מקצתם אלא שהגון הנעה ששפה בגון (כלשון ערבי גנה והוא קול מן הנחירים), והגון הנחה מהנחירים לכר ונקרא לשחיתן שם אחד בגלל מה שזכרתי לך ורצוני לומר בעבור קדמות שני הקולות, ואם איננו בעבור הם אינם ממוצא אחד אכל היחה הריש ראוי אצל הראשונים לשומה כמוצא אוחיות השריקה ואות הפריצה בעבור השחוף אשר זכרתי לך. אך הרלח והטית והחיו אע"פ שמוצאם מקצה הלשון ושרשי המשנים כמוצא הלמד והגון והריש הקצה ההוא איננו הדוק הלשון אך למעלה מן ההדוק מעט. ודע כי כאשר חרצה לבחון את האוחיות במוצאיהם ומדרגותם, אפני המעשה בזה שחפחתי פיה באלף ואחר כן חרצה האות אשר חרצה לבחון אותה. והרמיון בזה כשחרצה לדעת מוצא העין חאמר אע, ואם חרצה לדעת מוצא הבית חאמר אע, ואם חרצה לדעת מוצא הקוף חאמר אע, ואם חרצה לדעת מוצא הסמך חאמר אע, ואם חרצה לדעת מוצא הלמד חאמר אע. ודע כי קשה עליהם הרבה לסמך במלה אחת שתי אוחיות שחתינה ממוצא אחד לקשי הנכי [הדבור] בו אך המנהג הנורג סמיכה האוחיות המתחלפות במוצאיהן כי זה יותר קל על הלשון. והרמיון בזה כי אינם מדברים ב"ס ולא בס", ויש שימצא שצ ולא ימצא צש ויש שימצא חע ולא ימצא ע"ח ויש שימצא ט"ד ולא ימצא ד"ט, ואם ישמשו בו יהיה ככר, וזה יהיה כפי שיכבד עליהם או שיקל עליהם. ודע עוד כי לקצת האוחיות ענינים מיוחדים בהם מבלי זולתם מן האוחיות, כמו שהחית והעין לא ידגשו כלל מבין שאר האוחיות, וכמו הבנר כפת שהיא בא כלשון העכרית על שני פנים האחד קל והשני כבד וכמו

שאותיות יהיו חרפניה מה שנופלה עליו מאותיות בגר כפת אלא מלות ידועות, וכבר בארו זה הכמי הסופרים על כן אין זכרו מועיל בספר הזה, וכמו מה שיש לאח הער מן העניינים המתחלפים והפנים המרחיבים, וכבר רמז רבינו סעריה ז"ל לזכרון מעט ממנו בפרושו לספר יצירה וספר שמה כי יש לו בזה הביר כולל ולא ראינוהו אנתנו ולא הגיע אל ארצנו, על כן לא עזבתי לזכר בספר הזה קצת מאפניו בעבור שהוא נקשר בשמוש, וכמו מה שיש לאותיות ובכל מהמעשה בלשון ארזנות וזה נכתב במסרה⁽¹⁾, וכמו מה שיש לחית ולעין מהמעשה במלת מה כשהיא סמוכה להם וזה גם כן נמצא במסרה⁽²⁾ ואין טעם להאריך בספרנו זה בו. ולריש גם כן ענינים מחיחרים בחקנם אנשי טבריה, כי הם הצהים בלשון מכל העברים ויותר באור מכולם וכבר נזכר זה בספר הקולות הנקרא בערב כתב אל פצאחא ועל כן נעזבנו אנתנו. ומהענינים שמחחרים בו האותיות עוד, כי קצתם לא תהיה לעולם כי אם שרשיה עצמיה במלה אשר היא בה, ומקצתם יש שתהיה שרשיה במלה אחרת ותהיה נכרית נוספת או משרחת הטעמים [הענינים], וכאשר תפל שרשיה תהיה במעלה וולתה מהאותיות אשר לא תהיה כי אם שרשיה בכל מקום שהיא נופלת בו, ועוד שקצת האותיות יש שתהיה חמורה לקצתם ויהיה זה לצורך דוחק לא יתכן זולת זה, ויש שיהיה קצתם חמורת קצתם לבלי צורך, ואתה עתיר לראות קצתם מן הענין הזה בספרנו בעזרת האל.

שער ג.

רע כי לא ירכב באות אחת לברה נפרדת, כי התחלת הרבור לא יהיה כי אם בתנועה כי לא יחלו בנה ותכליתו יהיה בנע כי לא יעמרו כי אם על נח. ואלה השני רביים לא יתקבצו באות אחת ולא תהיה המלה הנפרדת פחותה משתי אותיות, אות שיתלו בה ואות שיעמדו עליה. ורוב מה שמצאנו מגעת אליו במקרא עשר אותיות כמו האחשררפנים (אשר מ' ט') למשפחותיהם (יחזק' י"ח כ"א) וחגיע בואו התוספות עשתי עשרה כמו והאחשררפנים (אשר מ' ט') ובעלילוחיכם (יחזק' כ' מ"ד) וכתועבותיהן (ש' ט' מ"ז) ואם יוסיפו על, ובעלילוחיכם" אשר בו כנוי מי שאינו נמצא הוא, אשר יש שיוסיפיה העברים אחר מם הרבים שאינם נמצאים, הגיע המלה שתיים עשרה אותיות ותהיה, ובעלילוחיהמו". וכן אם יוסיפו על, וכתועבותיהן" ההא אשר יוסיפו אותה העברים אחרי נון קבוץ הנקבות תהיה המלה גם כן משתיים עשרה אותיות, וכתועבותיהנה" ומעט הוא שיניחו במלה ההא אשר לכנוי עם חוספות הוא כאשר אתה עתיד לראות אותו בעזר האל. ורע כי השתי אותיות לא יתרכב מהם כי אם שתי מלות בלבר כמו שמתרכב מן המם והגימל מג גם, ולא עוד. וכן השלש אותיות יתרכב מהם שש מלות ואפשר שיהיה קצתם מונח, כאשר יתרכב מן העין והבית והריש עבר, בער, ערב, ברע, רבע, רעב. וכן הארבע אותיות יתרכב מהם ארבעה ועשרים מלה משמשים במעט מהם ומניחים [ועוזבים] רכב כאשר יתרכב מהכף והריש והסמך והמם כרסם, כרמם, כסרם, כסמר, כמרם, כמסר, רכסם, רכמם, רסמך, רסכם, רמסך, רמכם, סמכר, סמרך, סרמך, סרכם, סכמר, סכרם, מכרם, מכסר,

⁽¹⁾ מסרה פ' ויש מ', ח'.

⁽²⁾ מסרה פ' וילא ל"ב. ונניחל ד' ל"ב.

מרכם, מרסך, מסכר, מסרך; ובאור זה בעבור שחתרכב מהשתי אותיות שתי מלות כאשר נכה השתי אותיות בשלש והוא מספר אותיות המלה השלישית יתרכב מהנה שש מלות וכן כאשר נכה השש מלות בארבע והוא מספר אותיות המלה הרביעית יתרכב מהנה עשרים וארבע מלות, ואלו היינו מכים העשרים וארבע מלות בחמש, רצוני לומר במספר ואותיות המלה החמישית, היה מתרכב מהם מאה ועשרים מלה, והיא ההקשה במה שמוסיף על המספר הזה.

ש ע ר ד

זכרון המעט בשרשי השמות והפעלים ומלות הטעם והרכב שבהם.

דע כי הרכבת אותיות אלפא ביתא תהיה כאשר זכרנו על שלשה חלקים לשמות ולפעלים ומלות הטעם. לא ימלט דבור מאלה החלקים ולא ימצא בו יותר מהם. והשמות מה שראוי להיוחס פועלים או פעול בהם, ומהם נפרדים כמו אדם, שח, אנוש, דוד, שלמה, משה, אהרן, מרים, גמל, חמור, אבן, סלע, בנר. ומהם מורכבים כמו חצר מוח, יששכר, אברהם, בנימין, אכיהוא, אכיר, אביעזר, אחימלך, אחירע, צלמוח, עבטיט, קיקלון, בליעל, והרומה לו. והפעלים מה שיורה על זמן חולף או עתיד כמו אמר, יאמר, עבר, יעבר, שמר, ישמר, והרומה לוה. ואותיות הטעם הם מה שיורה על ענין בזולתו כמו אל, על, כי, גם, רק, אך, והרומה להם. והמעט שבשרשי השמות הנפרדים שתי אותיות כמו יד, עי שם עיר, יובל שי, גג, ווי העמודים, פה, שה, והרומה להם. והרכב שבהם חמש אותיות כמו צפרדע, צלפחד, שעטנו; ולא יעבור השם המספר הזה אלא אם יהיה בו חוספות. ויהיו עוד השמות הנפרדים על שלש אותיות כמו ארץ, בנר, צמר, גמל. ויהיו על ארבע אותיות כמו פלדש, פחגם, סרפר, ספרד, והרומה לוה. אבל השמות הנרכבים יהיו על אוח אחת והם הכנויים כמו יוד עברי וידי ורגלי ואוני; ואו עברו וידו ורגלו ואוני; וכף עברך וידך ורגלך ואונך בדרכך עם הנקבה האחת; והא עברה וידה ורגלה בספרך על הנקבה האחת שאינה נמצאת עמך; וכמו הטם אשר חספר בה על הרבים שאינם נמצאים עמך כמו תורידם לבאר שחח (תכליס נ"כ"ד), נבל עם כשאול חיים, (מזלי ח' י"ב) ופעמים יוסיפו עליה ואו כמו שאמרו הניעמו בחילך והורירמו (תכליס נ"ט י"ב), שיחמו כגלגל (ספ"ג י"ד). ויהיו על שתי אותיות כמו נוז ואו אוננו וידנו ורגלנו, וכמו הא מם ארנוניהם ורגלניהם ועבריהם. ויש שיוסיפו על ההא והטם האלה הא כמו שאמרו ואל אליהמה (יחזק' מ' ט"ז), לפנימה (מ"ט ו' ל'), ואיננו רחוק אצלי שיחבן לומר גם כן אליהמו ורגלניהמו ועבריהמו והרומה לוה, ואע"פ שאיננו נמצא במקרא הקשה מאמרו אל אליהמה; אבל כאשר הם רוצים בזה יגרעו ההא כמו שאמר עלימו, פנימו, אלימו, הרם שנימו כפימו (תכליס נ"ט ו'), והעיקר שניהמו, בפיהמו, עליהמו, פניהמו, אליהמו, ואיננו נמנע שיושב הדבר אל עקרו. וכמו הא ואלף עליהא וידיהא ורגליהא אשר על אחריה ואחיקיהא (יחזק' מ"ט ו'). וכמו כף והא עמכה, וידכה, ורגלכה, בדרכך עם הזכר האחד. ותכלית מה שיגיע אליה השם השלישי בתוספות שבע אותיות כמו השתחוויה, רצוני לומר בהשתחווית בית רמון (מ"ב י"ט) אבל הרביעי יגיע עד חמש אותיות כמו עכשוב, שרביט, וזוף ארץ,

כרכוב המזבח, כרמיל, פרעוש, פילגש. ויגיע עד שש אותיות כמו שקערור משקערורות, פחיגיל. אך ההמישי לא יגיע בתוספות יותר משש אותיות כמו ארפכשר, מפני שהחמש אצלים תכלית השרשים ולא סבלו רוב התוספות כאשר סבלו השלש בעבור מעט מספרם, ועוד מפני שהגיעו אצלים השלשים עד שבע אותיות בעבור שבאו אל פעלים שסיים בתוספות כמו השתחווה. והמעט בשרשי הפעלים שלש אותיות והרב כלי תוספת ארבע אותיות. והמעט בשרשי מלות הטעמים אות אחת ולא היה כי אם נדבק כמו בית הרבק ולמד הקנין וכף הרמיון, באמרך בי' יצדקו ויחללו (ישעיה ע"ה כ"ה) לי' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד ח') בי' אלהינו (שמות ח' ו') ויהיה על שתי אותיות כמו אל, על, ויהיה על שלש אותיות שרשיות כמו יען אשר עזבוני (מ"א י"ח ל"ג) ולא תעבר השלש אותיות כי אם בתוספות וחסרה אות אחת מתכלית כנין הפעל כאשר חסרו הפעל אות אחת מתכלית בנין השם כי הפעל יותר חזק ממלה הטעם כאשר השם יותר חזק מהפעל כאשר התבאר קודם לזה. ומן הבא ממלות הטעם השלישים בתוספות אמרם למען כי הלמד בו תוספות; ואמרם בגלל, הבית תוספות; ואמרם ביען, הבית בו נוספת על יען; ואמרם לעמם, הלמד בו נוספת על כל עמם שבא (קהלת ה' ע"ז), וכל עמם פנים אחרים אני עתיד לזכרם במקום אחר. והלמד עם הפנים אחרים גם כן נוספת בו. ואמרם בעבור לבעבור כי הוא בהם למשך והלמד והבית נוספת. וכבר נהגו המשוררים לומר עבור במקום בעבור כמו שאמר המשורר והצדק בקש, ואל תהיה עקש. עבור לא תנקש. בלבבות המורים. ויש אנשים מבעלי הרקדוק שתפשו עליו בזה¹, ואין לחפוש בהשכח הדבר אל עקרו לצדק השיר וכן גם עושים בעלי לשון אחרת. ומן הבא עוד ממלות הטעם בתוספות אמרו זולתי כלב בן יפנה (דברים ח' ל"ז) הוא למשך והיור תוספות. עוד בו יורה אותך על זה אמרם זולת דלת עם הארץ (עלכיס כ"ד י"ד) מבלי יור. ואמרם עוד עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד ג'). ואני חושב כי היור בכלתי גם כן נוספת כאשר היא בזולתי, הלא חראה אותה נופלת גם כן באמרו אין קדוש בי' כי אין בלתיך (ע"ה נ' נ') ונפלה יור זולתי ויור בלתי מן ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי (הושע י"ג ד') בעבור החקבץ שני נחים נסחרים ואלה השני יודין הם למדבר והוא האלהים יתעלה, אבל בלעדי רק אשר אכלו הנערים (נחמיה י"ד כ"ד) אומר שהיא מלה מורכבת וטעמה התנאי, ופרושה חוץ מכך וכך וזולת כך וכך ואין כך וכך, כי טעם כל אין וטעם עד התכלית, והיה בכלעדי רק אשר אכלו הנערים והרומה לו טעם התכלית המיתנה בו והיור בו תוספות וחפל בחבר המדבר המלה לעצמו כמו שנאמר הים אלוה מבלערי (ישעיה מ"ד ח'), ואין מבלערי מושיע (שם מ"ג י"ח), פרושם חוץ ממני. וכאשר יחבר בלעדי עם שם נראה יאמר בלעדי, מבלעדי מזבח ה' אלהינו (יהושע כ"ג י"ט) בלעדי אחזה (חזק ל"ד ל"ח) כי שעורו בלעדי אשר אחזה. וכן מדוע אצלי מורכב מן מה אשר היא לשאלה ומן רוע², ואם

¹ עיין חזק עזרא כ"ב לך על פסוק וחיית נפצי בגללך. והסרתו שהזכיר פה הוא מצי' דונס אשר כנלס השגותיו נגד מנחם בן סרוק. עיין י"ט. מריענט 1843 נד 228.
² והסכם מונק בספרו Notice sur Aboulwalid p. 43 כעיר על מה שכתב ר' יסודע בן בלעס במקורו אותיות הענינים כ"ו ו"ל: „מדוע מלה מורכבת מן מה וטן דוע שבוט שם כדעה . . . וזה שאתרתי שבוט מורכב על דעת המדקדק שזכר בנתי המדקדק (ירושלמי) וגם הודה לו ר' יונה כ"ע." והמדקדק הזה הוא לדעת מונק המכס ירושלמי „לא ידענו שמו" אשר מנה כדענ"ע בין זקני לכה"ק. ולחופף אני על

לא ימצא דוע, ופרשו מה דעת בכך וכך. ואיננו רחוק אצלי שיהיה מענינו אשא
רעי למרחוק (לוינ' ל'ג'), כלומר אשוט במחשבתי, ויהיה דעי על משקל וישמע
יהושע את קול העם ברעה (שמות ל"ו י"ז), וכאלו טעם מדוע מה נראה לך בעשותך
זה, כלומר מה דעתך בו. וכבר הרכיבו העבריים עד והנה באמרם: אשר הם
חיים עד נה (קלמ' ד' נ'). וכבר חסרוהו יותר מחסרון הנה באמרם: את אשר
ערן (סס שס ג'). וכבר הרכיבו עוד את עם הם ואם הן באמרם: והוהרתה
אחרם (שמות י"ח כ'); באש ישרפו אותו ואחזק (ויקרא כ' י"ד).

ש ע ר ח.

דעת האותיות השרשיות והגוספות.

כבר נודע כי אותיות לשון העבריות עשרים ושחים אותיות. וצריך לדעת כי
עשתי עשרה מהן שרשיות לא חפיל אחת מהנה חוספות בשום מקום, וכי עשתי
עשרה מהן יש שהיינה משרחות, רצוני לומר שיוספו על שרשי השמות והפעלים,
ולא תהיינה שרשיות בשמות ההם או בפעלים אשר הם כהם אע"פ שהיו שרשיות
במקומות אחרים. אבל האותיות השרשיות אשר לא תהיינה נוספות בשום מקום
כלל הם הגימל והדלת והזין וההית והטית והסמך והעזין והפא והצדי והקוף
והריש. והאותיות אשר תהיינה נוספות הן משאר העשרים ושחים אותיות והן:
האלף והואו והיוד והבף והלמד והמם והנן והשין והחין. ואלה הם חוספות
השמות והפעלים, אלא שהאלף והואו והיוד מהן אמות ההוספות, בעבור שהן
אותיות המשר. ומיחדים קצתם בשמות מבלי הפעלים, כמו הבית והכף והלמד
והמם, כי לא יאמר: ב'פ' ולא ב'אכל ולא ב'אמר ב'אכל ולא ב'אמר לאכל
ולא ב'אמר ב'אכל, כאשר יאמר בבגד צמר (ויקרא י"ג מ"ז), ובבגד עדים
(ישעיה ס"ד ה') לאיש העשיר (שמואל ב' י"ב ד'), מאיש ועד אשה (יחזק' ו' כ"א).
ומה שאמר הכותב אבל ארון האלהים העלה דוד מקריח יערים בהכין לו דוד
כי נטה לו אהל בירושלים (דה"ב ח' ד'), רצוני לומר בהכין לו דוד יש בו
כנוי נסתר ושעורו העלה דוד מקריח יערים ויניהו באשר הכין לו, כלומר במקום
אשר הכין לו; וחסר המקום וגשאר אשר ועמד ההאר מעמד המחואר כמו ובאשר
חללים שם הוא (לוינ' ל"ט ל'), באשר כרע שם נפל (זפתים ס' כ"ז) ואחר כן
חסר אשר כאשר יחסרוהו הרבה מוולח זה, כמו לכל יבא גבורתך (תהלים
ע"ט י"ח) לכל העיר האלהים (עזרא ח' ט'). והראיה על ברור השעור הזה מה
שאמר (דה"ב ע"ו ח') ויכן מקום. לארון האלהים ויש לו אהל, ואמר עוד (סס)
ויקרא דוד את כל ישראל אל ירושלים להעלות את ארון ה' אל מקומו אשר

דבריו כי חולי הוא הוא המעמד של ס' הוריית הקורא כ"י אשר הכינוי ר' יוסף בן
חייק הסופר מירושלים מתורגם בלשון ערבי ור' נתנאל בן מנחם הפכו מלשון ערבי
ללשון עברי מיינאל (והיינה העיר מנחל על נהר רינוס בלשון חזק החכם לוח
בספרו zur Geschichte S. III. כי אם מלשיין בלשון יון ונזכרה ב' שנת יבועה
דף כ"ד) כמו שכתוב בלשון ס' הוריית הקורא הזה. חולם הוריית הקורא: כזה אשר נאו
ברשיתו דברים כנוכרים הוא בלשון רק קיבור טס' טעמי העקרא, וחולי שנים בלקחים
מחוריית הקורא בלשון של מדקדק הירושלמי ולכן בלשון גם הסערה כ"ל בלשון.
וגדול הערכו כזה מה שזכר ס' הוריית הקורא ב' פעמים במסר הזה עלמו.

הבין לו, והענין בזה כלו אחר, אם כן אין הבית נופלת על הפועל החולף כאשר חשב וזלחנו, אף לא על השם הנסתר אלא שהוא ניכר, ובית בהשמה מהם (ויקרא כ"ו ט"ג) גם כן כמות; ואתה עתיד לראות באור זה בשער באור עניני אוהיות החוספות, בבארנו מקומות הבית מהם. וכן מה שאמר הכתוב כטוב לב המלך ביון (לסתר ט"ו) איננו פועל חולף כאשר חשבו אנשים אך הוא מקור, והוא כמו וכבא, השמש צוה יהושע (יכושע ט"כ ט), וכשוב דוד מהכות (ש"ל י"ז כ"ז), ואלו היה ראוי להכנס הכף על הפעלים לא היה נאמר ויהי כמשיב ידו (נלצית ל"ט כ"ט) אך היו אומרים כהשיב ידו, ולא היה נאמר גם כן והיא כפורחה עלתה נצה (נלצית ט' י') אך היו אומרים והיא כפרחה פועל חולף, כי הפעל חולף יותר קאוי למקום הוה מהשם, אבל לא היה אפשר כי הלשון לא יבשירהו. ומה שמחזיק הדעת הוואת אמרו וכמו השחר עלה (ש"ט ט"ו), כי אלו היה נוהג כמו זה היה אומרים וכעלה השחר וכמו עלה השחר¹, כי המם והואו בכמו נוספות, כי הכף לקרוב ואין אמרו וכמו הנה לדמיון כאשר הוא באמרו כמו אש (תהלים ע"ט ט'), כמו שבלול (ש"ט ט') וזולחם אע"פ שהמם והואו ג"כ נוספות שמה, אבל השעור ובעלות השחר כלומר עם עלות השחר; ואלו היה אומר וכמו עלות השחר היה נכון. וכאשר הביאו הפעל החולף במקום המקור הפרידו בינו ובין כמו, כאשר תראה כי לא חכנס הכף על הפעלים החולפים; ואין המם והואו בכמו מפריד חוק, בעבור שהן נוספות אין עושין מעשה בענין ולא יתכן לומר וכמו עלה השחר. וכבר באה מלה אחת וזה מהסדר הוה, יחברך לך בשער שלה מספר השרשים, והיא לברם אלהים (קבלת ג' י"ח). ועל דרך הוה מחורות, ר"ל לברם אלהים וזרות בהבין לו דוד אין צריך לחפוש על המשורר² מה שהביאו הרחק אליו באמרו ואל תתאו חמר, זמן ארוך נשמר. וריחו לא נמר. כשקט בשמרים ר"ל אמרו כשקט, כי המשקל מביא דוחק והשעור כאשר שקט.

וכבר קבצו האוהיות השרשיות והאוהיות המשרתות הרבה מהמחברים אשר היו לפני במלות (חברו בהם), מהם מאנשי המורה ומהם מאנשי ארצנו (ר"ל ספרד) ושמו לכל מין מהם סימן בעבור שיקל על התלמידים לזכרם, ואחר מן המקבצים אותם מאנשי ארצנו מנחם בן סרוק כי הוא קבץ אוהיות השורש על חט ספר גזע צדק וקבץ אוהיות החוספות שמלאכתו בינה. וכבר טעה קצת המחברים בזה (ויכול דונג בן לנרט) ושם הדלית והטית מאוהיות החוספות בעבור שראה אותם נוספות במה נצטרק, הזדמנותו. ולא ידע כי הם מאוהיות החמורה ושהם באלה השתי מלות חמורת זו החפעל. וכבר בארנו איכות זה והרחק שהביא בעלי הלשון אליו באר היטב בשער זה מספרנו ההשגה (אל מסתלחוק) ובקש שמה לדעתו. ואין אנחנו מניחים ספרנו זה פ' מרמוז אליו בו. וכבר הייתי מסכים לסמוך על שני הסימנים האלה ר"ל חט ספר גזע צדק ושמלאכתו בינה ולהסחפק בהם מפני שאין מעם בסימן אלא להקל זכרון האוהיות על התלמידים, אלא שבקשו ממני קצת הבחורים לחדש להם סימנים אחרים והעליחי הרבר על עצמי מבלתי שאחשב שאביא בהם דבר חדש

¹ על זה הגי' הלפ"ע, „זכמו ולנו כמו רט" (זכרים י' ח').

² דונג, נגזר כנזכר למעלה דף 9, נלענע 1.

וקבצתי אותיות השרש על טקס עז גר חף צר וקבצתי אותיות התוספות על שלומי אך תבנה. ואנחנו זוכרים בשער הסמך לזה מעט מנפילת אותיות התוספות בשמות ובפעלים על סדר נפלם בסימן הזה ומבארים עניניהם בעזרת האל.

שער ו.

באור רב עניני האותיות התוספות וזכרון מקומותם.

ש. השין חבוא במקום אשר, בכמו: שככה השבעתנו (שיר השירים ה' ט'), שבשפלנו זכר לנו (תהלים קל"ו כ"ג), שעלו מן הרחצה (ש"ד ד' כ'), שאחה מרבר עמי (זופטיס ו' י'), מי משלנו אל מלך ישראל (מלכים ב' ו' י"א), עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל (זופטיס ה' ו'), ומן הנחנים שנתן דוד (עזרא ח' כ'), ובמה שדומה לזה.

ל. אבל הלמר על השמות מבלתי הפעלים וחבוא לדמיון ולהודעת עין הדבר, כמו שאמר: אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם (ויקרא ד' ג'), טעמו על דרך אשמת העם; וכמהו ובמים לא רחצו למשעי (יחזקאל י"ד ד'), ואחה עתיד לראות פרושו במקומו בספר השרשים, והוא אצלי הנה חמורת הבית כי הבית היא משמשת בענין הזה, כאשר נאמר ומטהו על הים ונשאו בדרך מצרים (ישעיה י' כ"ו) ר"ל על הדרך שעשה במצרים וכבר באה הלמר בוולח המקום הנה ובוולח הענין הזה עוד במקום הבית, כמו שאמר וישבו אחו לארץ (חיוז ד' י"ג) ר"ל בארץ; ונפלו לפניכם לחרב (ויקרא ל"ג ח') ר"ל בחרב; כי איש הרנתי לפצעי יולד לחברתי (נרלזית ד' כ"ג) ר"ל בפצעי, בחבורתי; ואולם לז שם העיר לראשונה (ס' ז' י"ט) כמו בראשונה; לאחרונה יסעו (נמדנר ב' ל"א) ר"ל באחרונה; ונשמרתם מאד לנפשותיכם (דברים ד' ט"ו) כלומר בנפשותיכם כמו שאמר השמרו בנפשותיכם (ישעיה י"ג כ"א), ונשמרתם ברוחכם (מלכז ב' ט"ו) נגפו ה' במעיו להלי לאין מרפא (דכ"ב כ"א י"ח) מקום בחלי; וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (ס' ט"ו ג') ר"ל בלא אלהי אמת ובלא כהן מורה ובלא תורה; ויחפזו זהב טוב לכברים שש מאות (ס' ג' ח') כמו בכברים שש מאות; ואיש משך בקשת לחמו (מ"א כ"ב ל"ד) כלומר בחמו; לרקמות חובל למלך (תהלים מ"ט ט"ו) כלומר ברקמות; והיה לפנות ערב ירחץ במים (דברים כ"ג י"ב), לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז י"ד), וחבא היונה לעת ערב (נרלזית ח' י"א), לכלות דבר ה' מפי ירמיה (עזרא ח' ח') כמו בפנות ערב, בעת ערב, בכלות דבר ה', כלומר בעת הוא; וכמהו: והיה לפתע פתאום (ישעיה כ"ט ט') הוא כמו וכי ימות מח עליו בפתע פתאום (נמדנר ח' ו'); וכמהו: משגב לעחות בצרה (תהלים ט' י') כלומר בעחות, והשעור הזה בבית כמו בלילה ההוא (אסתר ו' ח') ביום ההוא (ס' ח'). ויעמד שופטים בארץ בכל ערי יהודה הבצרות לעיר ועיר (דכ"ב י"ט ה') כלומר בעיר ועיר; למכמש יפקיד כליו (ישעיה י"א כ"ח) כלומר במכמש; מטהלך בגן לרוח היום (נרלזית ג' ח') בעת רוח היום, ורוח היום הוא קרות איויר, ונורתו מן ורות לשאול (עזרא ח' י"ז כ"ג), וכבר אמרתי בספר ההשגה כי ההלך הזה הוא לאדם, והשעור וישמעו את קול ה' אלהים והארם מטהלך בגן לרוח היום [נ"א כלומר בעת רוח היום], ואם תרצה לומר בהשבת רוח היום, או בפנות היום כי הרוח יהיה בו או קרות האויר. לשרת לפני הארון חמיד

(דִּהָא יו' ל') , לרבר יום ביומו (דִּהָא ח' י'ד), כלומר ברבר יום ביומו, כי עכורם היתה מתחלפת כפי התחלפות הימים מחול וחדש ושבת ומועד; להעלות עלות — לבקר ולערב (דִּהָא יו' ט'), כלומר בבקר ובערב; ושמרת את החקה הזאת למועדה (שמות י"ג י') כלומר במועדה, וכמהו למועד חדר האביב (שמות ל"ד ח) כלומר במועד; על אשר מרחם את פי למי מריבה (נמדנר כ' כ"ד) כלומר במי מריבה; הנה אני בונה בית — לבקר ולערב לשבחות ולחדשים ולמועדי ה' אלהינו (דִּהָא כ' ג') כלומר בבקר ובערב בשבחות ובחדשים ובמועדי ה' אלהינו; וחוכחתי לבקרים (תהלים ע"ג י"ד) ר"ל בבקרים בלומר בכל בקר, וכמהו וחרדו לרגעים (יחזקאל כ"ו י"ו) ר"ל ברגעים; לקול צללו שפתי (חנניק' ג' ט"ו) כלומר בקול. ואמר במנין ביום אחד לחדש (נחמיה ח' כ') כלומר בחדש; ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר (זכריה ח' ז') כלומר בעשתי עשר כמו שנאמר הוא חדש החשיני בעשרים בחדש (עזרא י' ט'). וחבא הלמד על הפעלים בהרבה מקומות כמו לכלכם ישים שרי אלפים (ש"א כ"ב ז'); פהחת למוסרי (תהלים ק"ו י"ז); וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה (שמות י"ד כ"ח) כי אמרו לכל חיל פרעה חמורת אמרו את הרכב ואת הפרשים, וכמהו ויואב ואבישי הרנו לאבנר (ש"א ג' ל'); וישאל המלך לאשה (מ"ב ח' ו'); ויקח רב הטבחים לירמיהו (ירמיה ט' כ'); ואשלחה לאליעזר לאריאל לשמעיה וג' ולאננתן מבינים (עזרא ז' י"ו) כלם פעולים באמרו ואשלחה, וכמהו אל ישיא לכם הזקיהו (ישעיה ל"ו י"ד) הוא כמו אל ישאך אלהיך (ש"א ל"ז י'), וכמהו ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבח בירושלם (נחמיה י"ח כ'), כי כל האנשים פעולים באמרו ויברכו העם; ועוד ויברכו כל הקהל וג' וישתחוו לה' ולמלך (דִּהָא כ"ט כ'), כי מלח ה' במקום פעול, כי כן נפל הפעל עליה והוא ויברכו; וכבר חשבו קצה ראשי חכמי החלמוד¹ כי לשון ברכה לא יתעבר בלמד בעבור מעוט מה שימצא ממנו במקרא ומנע בעבור זה לומר בברכה המזון נברך לאלהינו בלמד אע"פ שהלמד כתובה בו במשנה, אמר ברכה בלמד לא אשכחן, והסכים לדעתו בזה וזולתו מראשי החכמים ואמר וכן הלכה. וכבר אתה רואה אותה במקרא בלמד בשתי המלות האלה. ומן הבא עליו הלמד מהפעולים אומרו: וישם את הים לחרבה (שמות י"ד כ"א), כי החרבה פעול שני, וכמהו כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה (ישעיה כ"ה כ') שעורו ושמת קריה בצורה למפלה. ושמתי נהרות לאיים — אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור (ישעיה ע"ב ט"ו ט"ז), כי כל אחד מאלה פעול שני. וכמהו וימשחו לה' לנגיד ולצדוק לכהן (דִּהָא כ"ב כ"ט) ר"ל למר לנגיד ולמר לכהן, והשיעור וימשחו אותו: לה' לנגיד ואותו הפעול הראשון אלא שהוא מהוסר; וכן ולצדוק פעול ראשון אבל לנגיד פעול שני וכן לכהן; וכמהו ויחשבה עלי לשבורה

¹ כוונתו למה שהובא בס' הפרדס ל"ח כ' ו"ל: הכי אמרי מעמיה דמר רב ניסי נריה דרב שמואל דכי הוו עשרה ומומנין לריך למברך לאמר נכרך אלהינו אשכלנו מזלנו, ולא מיבעי לומר לאלהינו, מ"ט דכתיב שירו לה' גדלו לה' זמרו לה' בלמד וגם ברכה אשכחן דכתיב ברכו את ה' ויכרך דוד את ה', ברכה [לא] אשכחן בלמד וכן הלכה והא דכתיב ברכו אתם לה' לא מיקצי דהתם לא מני למיטר זענין אחר. וכן כתב תוס' ברכו ע"ט כ' נכרך אלהינו גרסינן ול"ג לאלהינו בלמד (כמו שהיתה סג' נעשה לפני ר' יונה) דדוקא גני שיר והואלס כתיב למד כעו שירו לה' אכל גני ברכה לא מענין זה הלזון וכן מפרש במדר רב עמרם.

(ז"ח ח' י"ג), ושעריך לאבני אקרה וכל גבולך לאבני חפץ (ישעיה כ"ד י"ג). ומן הדומה למין הזה בא הלמד על הכלים הנקראים בלשון ערבי שריף אשר הביאו עליהם הפעלים לבר מביאים אל (על) הכלים אשר הלמדים שלהם חמורה הבית כאשר זכרנו כבר, כי כמו הכלים האלה דומים לפעולים כי הם פעול בהם, וזה באמרו: כה עשו ליום ביום (דנ"ג כ"ד י"ח), למחר יהיה האות הוה (שמות ח' י"ט), ויאמרו את רחבעם בן שלמה לשנים שלוש כי הלכו בדרך דור ושלמה לשנים שלוש (דנ"ג י"ח י"ט).

ואפשר שחבא על הענין [נ"א על חוכן הנקרא אל חאל בערבי] כי הוא גם כן פעול כן, אמרו: וחברת את חמש היריעות לבר ואת שש היריעות לבר (שמות כ"ו ט'), נפרדות, כלומר כל שש לברם, והוא מחוסר מברד ישב (ויקרא י"ג ט') כמו שנאמר שכני לברד (מכה' י"ד), כי אחת ה' לברד לבטח חושבינו, (תהלים ד' ט'), לברד ישכון (נמדנר כ"ג ט'). אלה הלמדיו כלם לענין וכן הוא למד לבטח חושבינו, וכמהו בעיני: אשר החוקתי בימינו לרד לפניו גוים (ישעיה ט"ו ח'), שוטח לפניו גוים, וגורחו מן הרודר עמים תחתי (תהלים קמ"ד כ'). ומן הענין אמרו וישיטם כעפר לרוש (מלכים ב' י"ג ז') אין ענינו להיות כך אבל שמש כעפר לרישה; לעבר ולמשה (נמדנר ד' כ"ד), עבודה ומשא; ואחם חלקטו לאחד אחד (ישעיה כ"ז י"ג); וכל העם יצאו למאות ולאלפים (ז"ח י"ח ד') בענין הוה; ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לארני ולשפך דם חנם ולהושיע ארני לו (ז"ח כ"ט ל"ח), ענין אחר ענין כלומר שופך דם ומושיע לנפשו. וכמו הלמדיו אלה, למד: גרסה נפשי לחאבה אל משפטין (תהלים קי"ט כ') פרושו גרסה נפשי חאבה על משפטין. — וחבא על ההכרה מפני שבה ענין הפעול, כמו שנאמר ויהי בפי כרבש למחוק (יחזקאל ג' ג') כרבש מחיקת: ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר ולחכמה (מלכים ח' י' כ"ג), עשר וחכמה; כשקמים אשר בשפלה לרב (זס כ"ו), רב; וכעצם השמים לטהר (שמות כ"ד י'), טהר: לא ראינו כהנה בכל ארץ מצרים לרע (נחלזית ט"ז י"ט), רע; האם חמנו לגוע (נמדנר י"ז י"ג) גוע; לאברהם למקנה (נחלזית כ"ג י"ח), מקנה. כל זה הכרה פעולה; — וחבא עוד על המקור כי הוא הפעול האמתי כמו שנאמר לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה לקחת מוסר השכל — לתת לפתאים ערסה — להבין משל ומליצה (משלי ח'); לדעת בארץ דרכך (תהלים ס"ז ג'); להגיד בבקד חסדך (זס ל"ג ג'); להיות פקידים בית ה' (ישיה כ"ט כ"ו); היחה כל אחת מאלה המלות פעולה במה שיש בענין מהצווי והורו וההערה כאשר הוא מבואר בהם, וחושבים בני אדם שמאמרו להיות פקידים בית ה' מחבר בענין מה שיש לפניו ר"ל באמרו ה' נתנך כהן כלומר נתנך כהן בעבור כך וכך, ואין הרבר כן, אבל אמרו לו: ה' נהנך לראש ושמן כיהודיע כגדולתו ויקר מעלתו היות פקידים בבית ה' כלומר הפקר פקידים בית ה', מזהירו על זה. — וכמו הלמדיו האלה שהם במקורים עשו בהם פעלים נראים והיו פעול בהם, אמרו: לא אוסיף לקלל עוד את הארמה ולא אוסיף עוד להכות את כל חי (נחלזית ח' כ"ח), מאן לשלח את העם (שמות ל' כ"ז), עד מהי מאנת לענות (שמות י' ג'); הלא תראה אומר לא אוסיף עוד ראות פניך (זס כ"ט), מאן כלעם הלך עמנו (נמדנר כ"ג י"ד) בלא למד. ומן הבא עליו הלמד מהמקורים אמרו: אמש אמר אלי לאמר (נחלזית ל"ח כ"ט), תרגמו אמר אלי אמור, והוא כמו אמרים אמור

למנאצי (י'מיה כ"ג י"ז) וכמהו וידבר ה' אל משה לאמר, ועוד אשר ברא אלהים לעשות (נלמז' נ' ג'), אשר בראם אלהים עשה, כי ברא איננו יוצא מענין עשה כמו שדבר איננו יוצא מענין אמר ועל כן נאמר וידבר ה' אל משה לאמר כאילו אמר ויאמר ה' אל משה אמר או לאמר כמו שנאמר למה יאמרו מצרים לאמר (שמות ל"ג י"ג) כלומר אמור או כאלו אמר וידבר ה' אל משה דבר, מקור, כמו הנה לא ידעתי דבר (י'מיה ח' ו') וכאלו אמר גם כן אשר ברא אלהים קריא או קריא או כאלו אמר אשר עשה אלהים (שמות י"ח ח') עשה או עשה. ומן הבא עליו הלמד מן הדבור העברי במקומות אשר הם בדבור העברי מוטעמים בטעמי הפעול אמרם: אם חתיה לטוב לעם הזה (דכ"ג י' ו'), אם חתיה טוב. הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב לרכב ולפרשים להרבה מאוד (שס י"ו ח') הוא חבניה לאמרו רבב ופרשים שנקרא כלשון ערב נעה והוא מוטעם בטעם הפעול כמהו וכלשון ערבי מנצוב; ועוד ואחה היה להם למלך (נלמז' ו'), ולא חתיה זאת לך לפוקה ולמבשול לב (ע"א כ"ה ל"ח) כל זה כלשון ערבי מוטעם בטעם הפעול שהוא כלשון ערבי מנצוב כאשר מליצים בערו אצלנו במליצת הפעולים או בהבאת הלמד עליו. — וחבא גם כן הלמד על המוחל בו, אמרו: ולשרים למשפט ישורו (ישעיה ל"ג ח'), ר"ל ושרים, וכמהו להקשיב מחלב אלים (ע"א ט"ז כ"ג). וחבוא עוד על הגדרת המוחל בו כאשר נאמר השלשי לאבשלום בן מעכה (דכ"א ג' כ'); בנף האחר לאמות המש (דכ"ג ג' י"ח) וחבר אויבך למשגח (דכ"א כ"ח י"ג); ועמהם כהנים למאה ועשרים (דכ"ג כ' י"ג), אנוש לשברך (י'מיה ל' י"ג) אפניו שיהיה אנוש שברך כמו אנוש מכאובך (שס ל' ט"ו). — והבא על הפועל לרמוזו במוחל בו בעבור שלכל אחד מהם ראשית הדברים אמרו: ולא יעבר עליו לכל דבר (דברים כ"ד ה'), ועוד: ויתרבו שרי האבות וג' ולשרי בלאכת המלך (דכ"א כ"ט ו'), ועוד: ויקמו ראשי האבות ליהודה ובנימין והכהנים והלוים לכל העיר האלהים את רוחו (עזרא ח' ה'); והיו למאורח ברקיע השמים להאיר על הארץ (נלמז' ח' ט"ו) חרגומו ויחדשו מאורח וכמהו והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים (שס) חרגומו ויחדשו ומועדים וימים ושנים, כלומר כי אלה הדברים יחדשו במצות המאורח על כל פנים והאותות הם עלות שני המאורים ובואם בכל יום וההדרש הקדרות והרומה לזה, אבל המועדים הם זמני השנה מקר וחם וקיץ וחרף, והוא כשהשמש חונה ברובע מרבעי הגלגל יחדשו זמן זולת הזמן אשר יחדשו כשהיא חונה ברובע אחר ממנו; וכאשר חסוב כל רבעי הגלגל חשלם השנה והחל לסובב מן הנקודה אשר החלה ממנה בחחלה ויחדשו הזמנים ההם בעיניהם. והיום והלילה יהיו כוריתח השמש ובבואה, אם כן שני המאורח הם עלת הדברים כלם. ומה שאמר הכתוב והיו למאורח ברקיע השמים הוא כמו מאמרו בחחלה יהי מאורח ברקיע השמים שוה אבל שנה אותם לנחץ. — וחבא הלמד עם לשון היה כוולת הפנים שהקדמנו לזכור אך לשנוי ולהעחקה כמו שנאמר ויהי לנחש, ויהי למטה בכפו, ויהי לרם (שמות ד'), והיה לבנים (שס ח' י"ח). ויש שחבא לענין הוה בעצמו (עם) זולת היה כמו זכחתו חרבותם לאתים וחניחותיהם למסודות (ישעיה כ' ד'). וחתי הלמד לקנין כמו לאברהם למקנה (נלמז' כ"ג י"ח), ר"ל למד לאברהם; לך אני וכל אשר לי (ע"א כ' ד'); ולך ה' חסד (תהלים ס"ג ג'); לה' הארץ ומלואה (תהלים כ"ד), השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (שס קט"ו ט"ו).

ותהיה כענין היו העוטפות כמו ויעץ דור עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד (דכ"ט י"ג ח'), ר"ל וכל נגיד; הלוי בני ישוע לקרמיאל (נחמיה ז' ג') ר"ל וקרמיאל כאשר נאמר בנוסחא הראשונה (היא עזרא נ' ט'); לבני הורויה (סע) כלומר ובני הוריה. וכמו זה אמרו כי עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (יעזיה נ"ט נ') כלומר ובין אלהיכם; וכמנו ויכתב משה את מוציאתם למסעיהם (נמדנר ל"ז נ') כלומר ומסעיהם, ועוד ואלה מסעיהם למוציאתם (סע); ואפשר שיהיה כמותם להקשיב מחלכ אלים (ע"ט ט"ז כ"ג) כלומר והקשיב; ועוד לכל העיר האלהים את רוחו (עזרא ח' ה') כלומר וכל העיר האלהים. וממה שהלמד בו לעטף אמרו ויען עפרון החתי וג' לכל באי שער עירו לאמר (נחמיה כ"ג י'). — ותהיה בענין על כך וכך או בעבור כך וכך כמו ואמר פרעה לבני ישראל (עזרא י"ד ג') כלומר עליהם; וכמנו פן יאמרו לי אשה הרגתה (זופטיוס ט' כ"ד); אמרי לי אחי הוא (נחמיה כ' י"ג); למתי אעתיך לך ויאמר למחר (עזרא ח' ו') והטעם על מתי אעתיך לך ויאמר על מחר; וישאל המלך לאשה (מלכים נ' ח' ו'), שאל עליה; וכמנו וישאל רוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה (ע"ט י"א ז') ויצעק העם אל פרעה ללחם (נחמיה ט"ז כ"ה); הכפירים שאגים לטרף (תהלים ק"ד כ"א); ללכת אופירה לזהב (מלכים ח' כ"ג ט"ט); על שרפו עצמות מלך אדום לשיר (עזרא נ' ח') איננו רוצה ששם אותם כשיר בלבד ותהיה הלמד לחכילת, אבל ששר בהם בנינו על דרך הנקמה, והלמד במקום בעבור, ואלו היה רוצה במאמר הזה חכילת שריפה בלבד, היה אומר לרשן או לעפר לא לשיר, אבל אמר לשיר מפני שהכנים עפרם בבנינו במקום השיר¹). כי שאל נא לימים ראשונים (דברים ד' ל"ז); ושאלו לנתיבות עולם (ירמיה י"ז); איש איש כי יהיה טמא לנפש (נמדנר ט"ו י'), בעבור המחס; הריבון לבעל — אשר יריב לו יומת — הוא ירכ לו (זופטיוס ו' ל"א), בעבור עצמו. לנביאים נשבר לבי בקרבי (ירמיה כ"ג ט'), עליהם ובעבורם; הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישורו (יעזיה ל"ז ח') ר"ל למד לצדק ולמד למשפט. — ותהיה בענין מן, כמו למד הבאים למלחמה (נמדנר ל"ט כ"א) ר"ל מן המלחמה; ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים (דברים ח' י"ג), בא מהבמה אל ירושלים; וכמנו נסו לקולם (נמדנר י"ז ל"ד), כל בלים לזהב ולכסף (עזרא ח' י"א), מן הזהב ומן הכסף; לעוף ולבהמה (ויקרא ז' כ') מן העוף ומן הבהמה; או בדרך רחוקה לכם או לרורתיכם (נמדנר ט' י') הטעם מכם או מרורתיכם; ומכיר לקח אשה לחפים ושפים (דכ"ט ז' ט"ו) הטעם מחפים ושפים, ואשה הנא במקום נשים; בעשא בן אחיה לבית יששכר (מלכים ח' ט"ו כ"ז) כלומר מבית יששכר; אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא (נמדנר ל"א ד'), הטעם אלף מטות מכל מטות ישראל; חדל להשכיל להיטיב (תהלים ל"ז ד') במקום מהשכיל מהטיב; ויחדלו לבנות העיר (נחמיה י"א ח') במקום מבנות העיר כמו שנאמר ויחדל מבנות את הרמה (מלכים ח' ט"ו כ"א) וכן ומבהלים אותם לבנות (עזרא ד' ד') במקום מבנות; ברוך אברם לאל עליון (נחמיה י"ד י"ט) כמו מאל עליון; ברוך הוא לה' (דוד נ' כ') כלומר מה; כי את ה' עזבו לשמר (הושע ד' י') כלומר משמר; ויבם דוד מהגשף ועד הערב למחרתם (ע"ט ל' י"ז) ר"ל ממחרתם, והענין

¹ וכן תתם הסתתם: על דוקידו גרמי מלכס דלדוס ומדינון נגידס נביתס.

שהוא הרג בהם מתחלת הלילה עד ערב מחרתם כאשר אמר בדומה לזה ויקם
העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת (נמנר י"ח ל"א). ונאמר במנין
ביום אחד לחדש (מגי ח' ט') כלומר מחרדש, וכמהו ביום עשרים וארבעה לחדש
(ס) הלמד הנה במקום מן, וכמהו עוד וחשלה החומה בעשרים וחמשה
לאלול (נמנר ו' ט"ו); ויתכן שתהיה הלמד במנין במקום הבית כמו שנאמר
הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש (נמנר י' ט'). וממה שהלמד בו עוד במקום
מן אמרו יקו מטר לאירו (מיוז ל"ו כ"ז) פרושו יקו המטר מן אירו. — וזהו
במקום אל כמו למד כי לימים עוד שבעה (נמנר ז' ז'); לנכח הצאן (ס ל' ל"ח)
כלומר אל נכח הצאן, וכבר נאמר נכחו תחנו (שמות י"ד כ'), נכח ה' (שופטים י"ט)
בלי למד, ובלא אל כמו שנאמר מול הגלגל (דברים י"ח ל') ונאמר אל מול פני
המנורה (נמנר ח' ד'). ונאמר עוד לעמם המסגרת (שמות כ"ה כ"ז) ונאמר כל
עמם שבא (קבלה ח' ט'). ונאמר עוד והנה איש עומד לנגדו (יהושע כ' י"ג)
ונאמר ויעל כל העם איש נגדו (ס ו' כ"ו). וכמו הלמד הזאת למד עברו ושובו
משער לשער (שמות ל"ב כ"ז) כלומר משער אל שער. וימלא בית הבעל פה לפה
(מ"ג י"ז כ"א) כמו בחזקתיהם אשר מלאוה מפה אל פה (נמנר ט' ט'); מלפנים
ולחיצון (מ"ו ו' כ"ט) כלומר ואל החיצון; ויהיו הרצים עברים מעיר (ד"כ ל' י'),
מרור (י"ד י' ד') רור (י' ד') רור (י' ד') רור (י' ד') רור (י' ד') רור (י' ד')
כלומר מרור אל חר. והקמצות בלמד הזאת והשווא שוים. והענין באמרו מרור
לרור הוא הענין באמרו מן העולם ועד העולם (ד"כ ל' ז') כלומר תכלית העולם.
וישליכו לארון עד לבלה (ד"כ כ"ד י') כמו אל הארון, ואפשר שיהיה הענין
וישליכו בארון. וירכבו הכשרים למלך ארמית (דניאל ז' ד') כלומר אל המלך,
וכמהו ואשר דבר לי ואשר נשבע לי (נמנר כ"ד ז'), לי דבר צור ישראל (ש"ס
כ"ג ג'). ותדבר גם אל בית עבדך למרחק (ד"כ י"ז י'); מן הים הגדול הרך
חתלן לבוא צרדה (יחזקאל מ"ז ט'), כלומר אל מקום כך; וידעו כל שארית יהודה
הבאים לארץ מצרים לגור שם (ירמיה מ"ד כ"ח) הוא כמו ויבאו אל המקום אשר
אמר לו האלהים (נמנר כ"ב ט'). וזהו הלמד רחוקה אין לה מקום, כמו
זאת הורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על
הארץ (ויקרא י"ח ט') הטעם וכל נפש השרצת (נ"א וכל נפש כי הוא עטוף
על כל נפש ההיה), וכלי כסף מאה לכברים (נמנר ח' כ"ו) אפניו מאה כברים;
ואני יושב משומם עד למנחת הערב (נמנר ט' ד'); ולא לך לכבוד מה' אלהים
(ד"כ כ"ו י"ח); מדוע ארום ללבושך (ישעיה ס"ג ד'); אנוש לשבךך (ירמיה ל' י"ג);
וארבעת האפנים למתחת למסגרות (מ"א ז' ל"ב) ר"ל מתחת; ויעל מעל לינה (יונה
ד' ו'); מעל לגבול ישראל (מלאכי ח' ט'); מעל למדיו (ש"ס י"ז ל"ט); מעל להחומה
(נמנר י"ז ל"ח), מעל למגדל התגורים (ס), לשער אפרים (ס); מתחת לבית אל
(נמנר ל"ח ח'); ער מתחת לבית כר (ש"ס ז' י"ח), ער להשיב חרון אף אלהיו
ממנו (נמנר י' ד'); למשפחות לבני קהת (יהושע כ"א כ"ו); מהר בעל חרמון ער לבוא חמת
(שופטים ג' ג') אפניו ער בוא חמת כמו שנאמר ער בואך עזה (ס ו' ד'); ויתנבא ער
לעלות המנחה (מ"א י"ח כ"ט); ער לכלות כל מלאכת עבדת בית ה' (ד"כ כ"ח כ');
ער לכלות העלה (ד"כ כ"ט כ"ח); וישליכוהו לארון ער לבלה (ס כ"ג י') ר"ל למד
לכלה; והכניתי את מלכותי ער לעולם (ס ח' כ"ח ו'); ועל מחרת לכל קדש
(ס כ"ג כ"ט); והמתנשא לכל לראש (ס כ"ט י"ח) ר"ל למד לראש.

וכבר הוסיפו באמצע השם ללא טעם שחחרשו בו. אמרו שלאנו ישרי (איו כ"א כ"ג), ואין הוספתה הנה נודגת חמיר. וכבר הוסיפו במלות הטעמים בלמען ובלבלתי ובלבעבור, אלא שאפשר להתהדרש בקצתם טעם שלא היה בו זולתה. — וזהו הלמד בענין התמורה והחלף במקום אמרך חתח כמו למד וחתה להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר (נחלזית י"ג) כאלו אמר וחתה להם הלבנה חתח אבן והחמר היה להם חתח החמר כמו שנאמר חתח הנחשת — אביא זהב (ישעיה ס' י"ז) וכמוהו לקשש קש לתכן (שמות ה' י"ג) כלומר חתח התכן אשר היו נותנים; וקריב לענין הזה למד על שרפו עצמות מלך ארום לשיד (עמוס נ' ח') כלומר חתח שיד. וכמו הלמד הואת בעיני הלמד והעלהו שם לעלה על אחד ההרים (נחלזית כ"ג נ'), כי אני חושב שהאל ית' ויתעלה כאשר רצה להראות לברואים סבל אברהם ע"ה ולגמלו על סבלו דבר אליו בדבור משחק לשני ענינים, אחד מהם מה שיכינוהו הרמון והשני מה שיכינוהו היחידים, הוא מה שאמר לו והעלהו שם לעלה, ענינו ההמוני הוא שנראה מפשט הכתוב ר"ל והקריבוהו קרבן, וחתה הלמד על הדרך הזה הלמד הבאה על הפעולים והיא כמו למד ויעלהו לעלה חתח בנו, אבל ענינו היחירי שיהיו ענינו והעלהו שם על אחד ההרים חתח עולה כלומר שארצה מסך העלוחו אלי אל הדר כרצוני קרבן שחקריבו לי¹). וקדם לדעת אברהם הענין ההמוני, וכבר קדמה דעה האלהים יחברך כי הענין ההמוני אשר הוא יקרים אליו, אבל רצה להראות בני אדם סבלו ולגמלו עליו. וכאשר הגיע אברהם אל הענין שרצה האלהים ממנו והוא העלוחו בנו אל הדר קראו יחברך מן השמים רב לך אברהם הרפה מן הנער. זאת היא, יצליחך האלהים, דעתה בו, והוא ענין נאהרן ומופלא לא הרגיש בו זולתי, נאות לחכמה, ומסכים למה שנוהג בו הלשון, וידחה בו מעלינו ערכוב מי שמחייב אותו בו המרת התורה. ויש אצלי בו ענין אחר נאה, והוא שאומר כי מין צווי הוא מה שאינו גזירה גמורה ותחומה, אך הרצון בו להתגולל לדבר והוא בלבר לא שיהיה הרצון בו לגמרו ולהשלימו, ואם יהיה לשונו לשון חתימה, וגור דין על מה שהוא נודג בלשון ולא יודע הסוד הזה מהמלות רק שיהיה בהערה מן המציאה או בבחינה מן המציאה. והרומה לזה מה שאמר אלהים לירמיה על בני יונדב והשקית אותם יין (ירמיה ל"ב ב'), אשר אין ענינו מבלי ספק והשקם, אך ענינו והראה עליהם לשחוח. ויהיה ענין והעלהו שם לעלה על הדרך הזה התגולל לדבר הזה, כלומר החל עשותו, אלא שהוא ענין נסחר לא הרגיש בו אברהם אבל הרגיש בענינו הנגלה, והיה רצון הכורא ית' מה שזכרנו בפנים הראשונים להראות סבל אברהם ושכרו.

וחבא הלמד על המקומות בענין למען והוא בערבי י', כמו לסור, לשוב, להרגו בערמה (שמות כ"א י"ד), להטיבך באחריתך (דברים ח' י"א) והרומה לזה כלומר למען היות כך וכך. אך למד אשר נטה לשבת ער (נמנר כ"א י"ד) למשנה בענין אל כלומר המגיע אל ישוב ער. ולמד מקץ עשר שנים לשבת אברהם (נחלזית י"ג) בענין מן כלומר מעת כך. וזהו הלמד בענין בית בכמו אמרו והזה לפחע פתאם (ישעיה כ"ט ב') כלומר בפחע פתאם (נמנר ו' ט'), כמו ואם בפחע בלא איבה (שם ל"ב כ"ג); על אשר מריחם את פי למי מריבה (שם כ"ב ד')

¹ וזו דעת חזקוני אשר כתיב כחלזית.

כלומר במי מריבה כמו שנאמר במי מריבת קרש (דברים ל"ג ו'). וכבר התגולל לנו זכרון כמו הלמד הואת בתוך זכרון מה שתבא הלמד בו לדמות ולהכיר. וזהו ההלמד בענין הכף כמו באמרו ולכל הכתוב בחזרת ה' (דכ"ט י"ו ט') ר"ל וככל הכתוב. וחבא הלמד להגעת התכלה ולרבויה ולהפלה בכמו אמרו ויפל מבזשים לאין להם מחיה (דכ"ט י"ד י"ב), וינצלו להם לאין משא (זכ"כ כ"ה), ועברו לעולם (זעז"כ כ"ו) לכלות דבר ה' מפי ירמיה (עזרא ח' ט'), נפשו ה' במעיו לחלי לאין מרפא (דכ"ט כ"א י"ח) ר"ל למד לאין מרפא; כי הבהנים לא התקדשו למדי (זכ"כ ל' ג') כלומר כפי חכלית הריו, והמם גם כן גוספת על די ושעורו למן די, כי מן הדויה גם כן להגעת התכלה כמו ויהי מימים בימי קציר חטים (זפטיס ט"ו ח') ועוד ויהי מימים וילחמו בני עמון (זכ"כ י"ד ד'); וחפתח המם (זכ"כ כ"א) כהפתח מם: כי למבראשונה (דכ"ט ט"ו י"ג) אשר עקרו להיות למן בראשונה. לדורותיכם חקת עולם חתגהו (זעז"כ י"ד י"ד), עד סוף דורותיכם, וכמהו שמרים לכל בני ישראל לדורותם (זכ"כ י"ב ט"ז), חהרגו למשחית (יחזקאל ט"ו ו'); וכמהו ואמרו מקץ ימים לימים אשר יגלה (זכ"כ י"ד כ"ו), כלומר חכלית הזמן ההוא; הרק לעפר (ט"ז כ"ג ט"ו) עד שהגיע אל התכלית הואת, וכמהו ויצר לאמנון להתחלות (זכ"כ י"ג ז') כלומר הצר לו הענין עד שהגיע אל החלי. — ויש שחבא הלמד להתחלת התכלה בכמו אמרו למימי אבתיכם סדרם מחקי (טלחז"ג ז'); כי למבראשונה (דכ"ט ט"ו י"ג); וראמה וישבה התחיה למשער בנימן (זכריה י"ד י'), וכמהו מלכוא חמת עד נחל מצרים (ט"ז ח' ט"ה); אך זה מאשר נקבצו שחי מלות הטעם (זכ"כ זניטצתיס), ר"ל מן, והוא להתהלת התכלה, והלמד, והוא למד התחלה (ומאשר נקבצו שחי מלות הטעם); ואם לא יהיה להתחלת התכלה אמרו מהר בעל הרמון עד לבוא חמת (זפטיס ג' ג'), כי אם היו אומרים עד בוא חמת היה גם כן נכון או אם היו אומרים מהר בעל הרמון לבוא חמת כלא עד היה נכון גם כן כמו שנאמר מן הים הגדול הדרך חתלן לבוא צרדה (יחזקאל ט"ז ט'), כי אלה הלמדן להגעת התכלה והם כעין אל וכמו למד אשר נטה לשבת עד (נמדנכ"כ כ"ו י"ו) כלומר אל ישוב עד; וידעו כל שארית יהודה הבאים לארץ מצרים (ירמיה ט"ז כ"ה) כלומר אל ארץ מצרים. ומאשר נקבצו בו שחי מלות הטעם עוד אמרו וישליכו לארון עד לכלה (דכ"כ כ"ד י') כי אם היו אומרים עד כלה בלא למד או לכלה בלא עד היה נכון; וכמהו והכניעתי את מלכותו עד לעולם (דכ"כ כ"ח ז'). אלה הלמדן כלם הגעת התכלה אבל שמנו מקצתם כמה שקדם מברינו (לעיל דף 17) רחוקה אין לה מקום, מפני שהיתה טענתנו אמרו עד, אשר הוא בתחלת הדבר, והגענו הנה לדבר עליה עד סוף הדברים כדי שלא נשאר דבר ממה שיש בו תועלת שלא נזכרה. — וחבא הלמד לשבועה בכמו לתורה ולחעודה (זעז"כ ח' כ') נשבע ית' שמו בחזרה כאשר נשבע בשמים באמרו כי אשא אל שמים ידי (דברים ל"ג ט'), וזה מקנו להגדיל מעלתה אצלינו. ומאשר הוא אצלי גם כן שבועה בלמד, אמרו וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ (זכ"כ ג' י"ב), נשבע בארון העולם על מה שבא אחריו, ואמרו תחתיו רוצה בו בסתר (זכ"כ ד"ק). — וזהו ההלמד במקום על בכמו ושרם לנפש (ויקרא י"ט כ"א) ענינו על נפש, כלומר על סת,

(1) ר"ל מים של לא התקדשו למדי, ועין ד"ק כיוול ח', י"ו.

ובמהו לא חשימו קרחה בין עיניכם למח (דנריס י"ד ח'); ולנו הסגירו כיד המלך (ע"א כ"ג ב'). כלומר ועלינו כמו שאמר ועלי להח לך עשרה כסף (ע"א כ"ג י"ח ח'); לנפש לא יטמא בעימו (ויקרא כ"א ח'); ואיש על דגלו לצבאכם (נמדר ח' כ"ג); לצבאכם אתה ואהרן (ע"א ח' ג') ר"ל על צבאכם; אשר יצאו מארץ מצרים לצבאכם (ע"א ל"ג ח') כלומר על צבאכם וכמו שנאמר הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאכם (שמות י' כ"ו), וכמו שנאמר ויחילו על משפחתם (נמדר ח' י"ח); והנה דגון נפל לפניו ארצה (ע"א ח' ג') כלומר על פניו וכמהו ויפל לאפיו ארצה (ע"א כ' ט"א), ועוד וישכח לפתח ביתה (משלי ט' י"ד) ר"ל על פתח ביתה כמו שנאמר על כסא מרומי קרח (ע"א); וזולן לחוף ימים ישכן (נחמ"ז מ"ט י"ג); אחר הנה לשפח היאר (דניאל י"ב ה') כלומר על שפח היאר; והמתנשא לכל לראש (דנ"ב כ"ט י"א) ר"ל למד לכל כלומר על כל ראש. ולמד לראש דחוקה כאשר זכרנו במקומו (לעיל דף 17); אשר יקריב קרבנו לכל נדריהם ולכל נדבותם (ויקרא כ"ב י"ח) על כל אפני נדריהם ונדבותם; ולקרנות מנחותיהם (ימיה י"ז ח') כלומר ועל קרנות מנחותיהם; והיה לכם לציצת (נמדר ט' ל"ט) כלומר על ציצת ר"ל על ציצת הכנף כמו שאמר ונתנו על ציצת הכנף פחיל חבלה; וכאמרו והיה לכם לציצת כנוי שכ אל אמרו פחיל חבלה ושעורו והיה לכם פחיל חבלה על ציצת הכנף, והוא שפחיל חבלה היה כרוך על הציצת. ויתכן שיהיה עוד שעורו והיה לכם ציצת וזהו ציצת חבלה כמו הלמד הכאה על הפועלים כמו למד והיו למאורח כרקיע השמים וזולחו (לעיל דף 15) על דרך שיקרא הכל ציצת ר"ל הפחיל עם הציצת. והענין הראשון יותר חזק אצלי, ועוד כי מלח והיה לשון זכר והציצת לשון נקבה. ויכשר להיות מהשער הזה על אשר מדיחם את פי למי מריבה (נמדר כ' כ"ד) כלומר על מי מריבה. — וזהו הלמד במקום הא היריעה בכמו אמרו אשר למלך נשען על ידו (מ"ב ז' ב') ר"ל אשר המלך; עד להשיב חרון אף אלהינו ממנו עד לזכר הזה (עזרא י' י"ד) ענינו על הזכר הזה, ועד הנה במקום על. עד לשמים הגיע (דנ"ב ט' כ"ח) במקום השמים. ואפשר שישכל זה שיהיה ענינו עד הגיע לשמים. וארבעה האפנים למחרת למסגרות (מ"ב ז' ל"ב) במקום המסגרות. שיר למעלות (תהלים קכ"א ח') ר"ל המעלות כשאריהם. לזה במשקל לזה כללי עבודה ועבודה (דנ"ב כ"ח י"ד), ר"ל הזהב אבל לזה השני ענינו למלאכת הזהב וכמהו הזהב לזהב והכסף לכסף (ע"א כ"ג ב') הענין הזהב למלאכת הזהב והכסף למלאכת הכסף וזה הוא ענין והנהשת לנחשת הברזל לברזל והעצים לעצים (ע"א) כלומר למלאכת העצים, והראיה על ברור זאת המליצה, ר"ל שיעורנו למלאכת הזהב למלאכת הכסף וזולחם, מה שאמר ולכל מלאכה כיד חרשים (ע"א כ"ג ב'). ולא יקרא לא יכפר דם אשר שפך בה (נמדר ל"ה ל"ג) הענין הרם. האורח בני ישראל ולגר דגר בחובם תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה (ע"א ט"ז כ"ט) שעורו והגר דגר בחובם. — וכבר שמשו בלמד במקום הא הקריאה באמרו שוב לאשר העמיקו סרה ((ישיעיה ל"ז ו')). ויכשר שיהיה עוד האורח בכני ישראל קריאה וכן לגר דגר בחובם. — וזהו הלמד במקום אחר כך וכך בכמו אמרו אחרי הראחו אל הכהן לטהרתו (ויקרא י"ג ז') כלומר אחר טהרתו.

ו. אכל הוא יביאנה בתחלת המלח לעטף בכמו את השמים ואת הארץ; גרן ויקב לא ירעם (סו"ט ט' ב'); מלאכתך ודמעתך לא תאחר (שמות כ"ב כ"ט);

כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו (יזמיה סוף י') ויו ואכלהו בענין כמו אחרי כן, כאלו אמרת אכלו ואחר כך אכלהו ויכלהו על דרך ההפלה, ולזיו העטוף משפטים נזכר אותם כשער ניהדרו בספר הזה. וזהו נוספת למשוק בשמות כמו גבור שכור ובכמו אומר שומר וכפעלים גם כן כמו שופט וחונן וסוכב החולפים, על דמיון אשר עולל לי (ליכז ח' י"ב), ואת הנערים יזעתי (ז"ל כ"ג) ובישומר וביעבור ויזכור וזולחם מהפעלים העתידים. וזהו דחוקה בתחלת המלה לכלי עטוף על הענין אשר לפניו באמרו עבר אביך ואני מאז ועתה ואני עבדך (ז"ל ט"ו ל"ד) משפט שניהם אני. ואת עמוד האש כלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה (נחמיה ט' י"ט); חת וקרש וצבא מרמס (דניאל ח' י"ג); ואיה וענה (נחמיה ט"ו כ"ד); וחמש עשרה אמה קלעים לבחף (זמנו כ"ז י"ד); ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי (דס"ח ה' כ"ד); אליהם ויניחו את הבלים (יחזקאל ט' ט"ז); הן עד ירח ולא יאהיל (ליזכ כ"כ ד'). וזהו בענין כמו עם בכמו אמרו כי היה ארון האלהים כיום ההוא ובני ישראל (ז"ל י"ד י"ח) כלומר עם בני ישראל; לא אוכל און ועצרה (יזמיה ח' י"ג) כלומר עם עצרה על טעם שונא גול בעולה (זס ס"ח ח'), וכמו הווי הזאת ויוסף היה במצרים (זמנו ח' ה') כלומר עם יוסף אשר היה במצרים. — וזהו בענין כמו השא אצל הערב וענינה קרוב לאז בכמו טמא את הבית ומלאו את החצרות חללים צאו ויצאו והכו בעיר (יחזקאל ט' ז') כלומר אז יצאו והכו; עליו הפעם כי הגיד לי את כל לבו ועלו אליה (זשפיה ט"ז י"ח), אז עלו אליה; וכי ימוך אחיך ומטה ירו עמך והדוקה בו (ויקרא כ"ה ל"ה), או תחזיק בו; בצר לך ומצאוך וגו' ושבת ער ה' אלהיך (דברים ד' ל'), אז תשוב; כי יהיה לאיש בן סורר וגו' ותפשו בו (זס כ"ח י"ט), אז יתפשוהו; ככל אשר אני מראה אוהך וגו' וכן תעשו (זמנו כ"ה ט'), אז תעשו כן; והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא (דברים כ"ד ז'), אז יומת; שור או כשכ וגו' והיה שבועת ימים תחת אמו (ויקרא כ"ג כ"ג), אז יהיה עם אמו שבועת ימים; הנה חנית המלך ויעבר אחר מהנערים ויקחה (ז"ל כ"ז כ"ג) כמו יעבר עתה שהוא קרוב בענין; אשה כי תזרע וילדה זכר וטמאה (ויקרא י"ז כ') או חטמא; הלא מעט ימי וחרל (ליזכ י' כ') הרפה ממני אם כן, שהוא גם כן קרוב לענין. ושמואל ראה את שאול וה' ענהו (ז"ל ט' י"ז), וכאשר ראה שמואל את שאול; כלא ולא אצא (תהלים פ"ח ט') קרובה לענין. ותנהג מנהג הפא עור ויו כשערי החצר הפנימית וכיתה (יחזקאל ט"ד י"ז) לביחה; מקיר העיר וחוצה (נמדנד ל"ה ד') לחוצה; ופיהו מבית לכחרת ומעלה (מ"ח ז' ל"ח); מהיום ההוא ומעלה (ז"ל ל' כ"ה); מן המלוא וכיתה (ז"ל ה' ט'). ויהיה ענינה ההיה כך וכך כמו הלא ארחץ בהם וטהרת (מ"ב ה' י"ב), האין אני רוחץ בהם תמיד הטהרתי, כלומר הגרפאתי, זה הוא אצלי הענין האמת לא שהוא מספר מה שיעשה אחר כן כאשר חושבים אנשים, והראיה על בטול זאת המחשבה, שאין נעמן ולא זולתו מודה שיש בטבע המים וכחם לעשות זה, ועל כן הכחיש דברי הנביא, מפני שחשב עליו שהוא בטבע המים היה מרפא אותו, ואלו היה מודה נעמן שבטבע המים לעשות כמו זה, היה דברו הלא ארהץ בהם על העתיד ונכון (וכן הכיל דל"ק נשט). ויהיה ענינה כל שכן כך וכך כמו לא יערכנה זהב וחכוכית (ליזכ כ"ח י"ז) הטעם לא יערכה, הוזהב כל שכן החכוכית. וזהו בענין כמו על כמו ובניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי (ז"ל ח' י"ט), על הכרתי; הרב

נתנה משכו אותה וכל המוניה (יחזקאל ל"ב כ') כלומר על כל המוניה ר"ל המוני מצרים אשר קדם זכרה. וזהויה לחנאי וזהויה אם נסחרת עמה וחצטרך אל תשובה ישלם כה הרכור כמו ואמרו לי מה שמו (שמות ג' י"ג) שעור הענין ואם אמרו לי מה שמו תשובה מה אומר אליהם; ואמר אליך שלח את בני ויעברני וחמאן לשלחו (שם ד' כ"ג) ואם חמאן לשלחו התשובה הנה אנכי הרג; ואמרתם במה אהבתנו (עלכ"י ח' כ'), אם תאמרו במה אהבתנו אומר לכם הלא אה עשו ליעקב; וְלֹא יִתֵּן נָא לַעֲבֹדְךָ (פ"ב ט' י"ז), אם לא תקח יתן נא לעבדך; ויאמר יהונדב יש י"ש תנה את ידך (שם י' ט"ו) ואם יש תנה את ידך; וְלֹא יִלֶךְ נָא אִתָּנוּ אֲמָנוּן (ע"כ י"ג כ"ו), ואם לא תלך ילך נא אִתָּנוּ אֲמָנוּן; וַיֹּסֶר אֶךְ חֹשֶׁךְ יִשׁוּפְנִי (תהלים קל"ט י"א), ואם אמר אולי החשך יכסני; ורפקים יום אחד (נחלצית ל"ג י"ג), ואם ירפקים; וכמהו ונתן לכם ה' לחם צר ומים לחץ (ישעיה ל' כ'), ואם נתן ה' לכם ותשובתו ולא יכנף עוד מוריד ומה שלאחריו: ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה עד אחרית הענין, כלומר אם האלהים יסר אתכם בכך וכך יתן לכם המורה כך וכך. וזהויה תשובה החנאי עם הפעלים בלכר, בכמו ואם ככלי נחשח בשלה ומרק ושטף במים (ויקרא ו' כ"ח), ימרק וישטף; אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה (נחלצית י"ג ט'), תרגומום תשמאל אימין ואם הימין ואשמאל; ולא תשכעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (ויקרא י"ט י"ב), זה אע"פ שהוא אזהרה יש בו ענין התנאי, כי השעור לא תשכעו וג' ואם תשכע והללתי; ואם תסיר שקצוץ מפני ולא תגור (ירמיה ד' ח'); ואם נקבה חלד וטמאה שבעים (ויקרא י"ב ט'); ואם טהרה מזובה וספרה לה (שם ט"ו כ"ח); ואם עמרו בסורי וישמיעו דברי את עמי (ירמיה כ"ג כ"ב), ישמיעו; אם כניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם (חזק ח' ד') ככר שלחם ביד פשעם. וזהויה הווי כמו קורם כך כמו ויו וחבואה הכרם (דברים כ"ב ט'); ואני עתיד לבאר זה היטב באות הקוף מספר השרשים בזכרי פן הקדש הטלואה הורע. וזהויה הווי בענין כמו אחר שהיה כך באמרו וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים (ויקרא ט' כ"ב) ענינו אהרן שירד כמו שאמרו רבוחינו ז"ל באמרם (מגילה י"ח) ומה ראו לומר ברכת כהנים אהרן הוראה רכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ולימרה מקמי עבודה מי כתיב לעשות מעשות כתיב ולימרה בחר עבודה, רכתיב וזבח תודה ויכבדני. — וזהויה להחלילה ופתיחת דברים בכמו ויהי בימי אהשורוש; ויהי בימי שפט השפטים (רות ח'); ולו גוענו בגוע אחינו (נמדנר כ' ג'); ולו אנכי שקל על כפי אלף כסף (ע"כ י"ח י"ב); ויתן לך האלהים מטל השמים (נחלצית כ"ב כ"ח); ויאמר וקרו קמח (ט"ב ד' ט"א); ויען השליש את איש האלהים ויאמר והנה ה' עשה ארבות בשמים (ט"ב ז' ט'); ועתה כבא הספר הזה אליכם (שם י' ט'); ויאמר אל בנתיו ואיו (שמות ח' כ'); ובשנת אחת לכורש (עזרא ח'); והן לא יאמינו לי (שמות ד' ח'); ויאמר שמואל ולמה חשאלני (ש"א כ"ח י"ו); ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (נמדנר ט"ב ט'). וזהויה הווי במקום או בכמו ומקלל אביו ואמו (שמות כ"א י"ז) ר"ל או אמו; וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח (דברים י"ז ג') ר"ל או לשמש או לירח;

ונגב איש ומכרו ונמצא כיד; (זמות כ"א י"ו) ר"ל או נמצא בידו; עלי וית ועלי
עץ שמן ועלי הרם ועלי חמרים ועלי עץ עבה (נחמיס ח' ט"ו) הווין כמקום או.
חנור וכירים יתן (ויקרא י"א ל"ה), ר"ל או כירים; וכל מנחה בלולה בשמן
וחרבה (זס ז' י') ר"ל או חרבה. ותהיה הואו בענין כמו וכאשר היה כך וכך
כמו ויואל משה לשבח את האיש (זמות ח' כ"ה), וכאשר הואיל לשבח את האיש
ויתן לו את צפורה בתו לאשה; ואדע כי דבר ה' הוא ואקנה את השרה (ירמיס
ל"ג ח') פרושו וכאשר ידעתי כי דבר ה' הוא ואקנה את השרה; ורומז באמרו
ואדע כי דבר ה' אל מה שקדם מדבר אלהים אליו: הנה חנמאל בן שלם רדך
בא אליך לאמר קנה לך את שרי אשר בענחות, והוא כאשר כא אליו חנמאל
כאשר אמר לו האלהים קנה המקנה בעבור שידע כי דבר ה' הוא. וכמהו וישמע
אברם כי נשבה אחיו (נחמיס י"ד י"ד), וכאשר שמע כי נשבה אחיו הריק חניכו
כלומר הכינס למלחמה; ועברה העברה לעביר את בית המלך (זמות כ' י"ט ט'),
וכאשר עברו העברים את הירדן נפל שמעי לפני המלך; ויראו אנשי אשרור כי
כן ואמר (ז"ה ח' ז'), וכאשר ראו הענין אמרו כך וכך. ועוד והיה כנגן המנגן
ותהי עליו רוח ה' (ע"ג ט"ו), ועוד ויבא יהוא יורעאלה ואיובל שמעה (מ"ב ט' ל')
וכאשר שמעה; ונירם אכר השבון (נמדנר כ"א ל') וכאשר ירונו אותם אברו.
ותהיה הואו להשוות בין שני דברים בכמו אמרו מים קרים על נפש עיפה
ושמועה טובה מארץ מרחק (מזלי כ"ה כ"ה), כלומר שהם שוים בערכות נפשם
על הנפש העיפה; וכמהו דלף טורד ביום סגריר ואשת מדינים נשחיה (זס כ"ז
ט"ו); חוה עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים (זס כ"ז ט'); הדלת חסוב על
צירה ועצל על מטחו (זס כ"ז י"ד) דמה התהפכת העצל על מטחו עם התמדתו
עליה ושאינו קם ממנה לעסוק בדבר כמו הדלת על צירה אשר חסוב עליו ולא
הפרד ממנו. כעבור סופה ואין רשע (זס י' כ"ה), דמה מהירות אבוד הרשעים
כמהירות עבור הסופה. ויש שמחסרים הואו הזאת וישלמו הענין וזולהה כמו שנאמר
ארי נהם ורב שוקק מושל רשע על עם דל (זס כ"ט ט"ו). ותהיה הואו בענין כמו
כשיהיה כך וכך יהיה כך וכך, כמו שנאמר והם השמש ונמס (זמות ט"ז כ"א)
כשיהיה חם השמש היה נמס. ותהיה בענין כמו אבל הדבר כך וכך, כמו שנאמר
ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשכר אכל (נחמיס ט"ז ז'), אבל אין הדבר
ארץ הרים ובקעה וג' (דנריס י"א י"א), כאשר אמר להם כי הארץ וג' לא כארץ
מצרים היא וג' אבל היא ארץ הרים ובקעות. אם גמלתי שלמי רע ואחלצה
צוררי ריקם (תהלים ז' ה'), אם גמלתי השולמים עלי רע אבל חלצתי הצורר
אוהי ריקם, ירדף אויב נפשי וישג, אמר כי לא שלם לשונאו כפעלו כל שכן
שיגמול אוהבו רע; ואמרו ריקם, הוא תלוי בצוררי כלומר בלי חטא שאחטא לו
ואמרו ואחלצה צוררי ריקם נכנס בין התנאי ובין חשובתו, ר"ל בין אם גמלתי
ובין ירדף אויב נפשי. ותהיה בענין כמו אע"פ שהדבר כך וכך, כמו ואו וחכמת
המסכן בזויה (קהלמ ט' י"ו). ותהיה סימן הרבים בפעלים החולפים והעתידיים,
בחולפים כמו אמרו שמה, מה גדלו מעשיך (תהלים ל"ז ו') ובהולף אשר לנקבות
גם כן או לבניהן אשר ילדו (נחמיס ל"א ט"ג), ובעתידים יאמרו ילכו מחיל אל
חיל (תהלים פ"ד ח') והוא בצווי כן. ותהיה הואו כנוי. האחר שאינו עמך, כמו השך
שבמו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר (מזלי י"ג כ"ד). ותבא הואו בתחלת הפעלים

החולפים וחתחק עניניהם ברוב המקומות אל העתירות כמו ויצאו וראו בפנר האנשים (סוף ישיבה), ונפקחו עיניהם (נלצית ג' ה') ופרו ורבו (זס ח' י"ז) והתגדלתי והתקדשתי (יחזקאל ל"ח כ"ג); ושמעו לקלך ובאת וג' ואמרתי אליו (זמות ג' י"ח). יש שחתיה באה על הפעלים אשר המה חולפים חליפה גמורה כמו כאשר ראה כל הבא עליו ועמד (ז"כ כ' י"ג), והיה האיש ההוא חם וישר (ליוז ח') והלכו בניו זעשו משחה בית איש זימו ושלחו וקראו וג' והשכים בבקר והעלה עלות וג' וברכו אלהים בלבכם (זס ח' ד'); והיה כאשר ילכדה ירושלם (ירמיה ל"ח כ"ח); והעמיד בבית אל אה כהני במוה אשר עשה (מ"ח י"ג ל"ג); והיה לכם הדבר הזה (ירמיה ע' ג'); ואבלו ויכלהו (זס י' כ"ה); ובא ולך משכב ארצה (ז"כ י"ג י"ז); ויצא אותה משרחו החוץ ונעל הדלת אחריה וג' וחלך הלוך וזעקה (זס י"ג י"ח); והיה בהעלות חיל כשרים (ירמיה ל"ז י"א); ונתן את במוה השערים — וטמא את התפת — וירץ משם והשליך את עפרם אל נחל קדרון — ושבר את המזבוח ויכרת את האשירים — ושרף אשרה (מ"כ כ"ג ח' — ע"ו); והיה ה' עמו בכל אשר יצא ישביל (מ"כ י"ח ה') לא עזבם את אחיהם זה ימים רבים עד היום הזה; ושמרתם את משמרת מצות ה' אלהיכם (יהושע כ"ג ג'); ואמרו לא ישב ארון וג' (ז"ח ה' ז'). ובמקצת אלה הוויין חזיה הפא הערביה ראויה. וחבא על הפעלים העתידים עתידים וחולפים. וחשיב עניניהם חולפים ולא חזיה אז כי אם פתוחה על הרוב כמו ואו ויהרגו בשושן (זשור ט' ט"ז); ויחפרו כל מצרים (זמות ז' כ"ד); ויגברו המים (נלצית ז' י"ח) ויסכרו מעינת החום (זס ח' ז'); ויבאו אילמה (זמות ט"ז כ"ז). ואפשר שחתיה בשכא והם חולפים בענין כמו ואעידה לו עדים נאמנים (ישיבה ח' ז'); ואבוס עמים באפי — ואוריד לארץ נצחם (זס ט"ז ו'). וכבר בארנו זה בספר הקרוב והישר (כתאב אלתקריב ואלחסייל) ואנו עתידים לבאר אותו עוד בשער ווי העטוף (לקטן פ' י"ח) מהספר הזה. והיה נוספת לברה באחרית המלות כמו בנו בעור (נמדנר כ"ד נ'), וחיתו ארץ (נלצית ח' כ"ד) וחליו וקצף (קהלת ה' י"ז), ואם יתקפו האחד (זס ד' י"ג) בבאו האיש (יחזקאל י' ג'), חבלחו חוב ישיב (זס י"ח ז') שעורו הבולח חוב ישיב. והיא נוספת עוד באמרו, דבר יום ביומו (ט"ח ח' נ"ט); להלל ולשרת נגר הכהנים לדבר יום ביומו (דנ"ח ח' י"ד); עלת שבת בשבתו (נמדנר כ"ח י'), עלת חרש בחדשו (זס), הלא הראה שאמרו ובדבר יום ביום להעלות כמצות משה (דנ"ח ח' י"ג), דבר שנה בשנה (ט"ח י' כ"ה). ויוסיפו הוא באחרונה בפעלים העתידים אחר סימן הרבים כמו יאכלמו כקש, חביאמו וזמעמו (זמות ט"ז), ובחרנו יכהלמו (תהלים נ' ה'). ויוסיפוה עם הנון בכמו ששון, ולצון, החשים אנמן באפו (ליוז ט' כ"ו) כי הוא מן ואת האנמים¹ שרפו באש (ירמיה כ"ח ל"ג); ודרך שלמנים (ישיבה ח' כ"ג). ויוסיפו בכמו הקימוהי, השיבוחי, השיבונג, הקימונו, עד אשר אם הביאנם (נמדנר ל"ז י"ז). וכבר הוסיפוה בידח, בענו מאד (נמדנר י"ג ג'), כלשון שקר ישנא רכיו (מזלי כ"ז כ"ז) ובמקללנו (ירמיה ט"ז י') להפלגה. ואפשר שחתיה הוא בענו ורכו למד הפעל כאשר היא בשלי (ליוז ט"ז י"ג). — ומהוויין מה שאמר לה ואו העת כמו ויבא חושי רעה דוד העיר ואבשלם יבוא ירושלם (ז"כ ט"ז ל"ז) כלומר עת בא

¹ (וידק כתיב נצמו כי האנמים פרושו כמו מכללים.

אבשלום ירושלים ובשעה שנכנס שם; ונה בן שש מאות שנה והמבול היה (נלצית ז' ה'), עת שהיה המבול; כי זכר אני ואחה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו וה' נשא עליו את המשא הוזה (מ"ז ע' כ"ה), עת שגור עליו בכך ר"ל מה שאמר לו אליהו במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך. ויבא המעגלה והחיל היצא אל המערכה והרעו כמלחמה (ז"ל י"ז כ'), כלומר בעת צאתם אל המערכה והרעוכם במלחמה. ויהיה ענינה אם לא, ענין כ"ל בערבי שהוא שלא יהיה כך וכך ואפשר שנאמר שהוא כמו פן יהיה כך וכך כמו אמר אל אחאב אסר ורד ולא יעצרכה הנשם (מ"ל י"ח ע"ד) שלא יעצרכה. ותהיה במקום כי כמו שאמר (מ"ל י"ח כ"ז) כי מה אתה חסר עמי והנך מבקש ללכת אל ארצך, כלומר כי הנה אתה מבקש או כי הנך מבקש. ותהיה במקום הבית כמו ומראה ולא בחידה (נטנדנ י"ח ח'); ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשור והמחלות (ז"ל י"ח ו') ר"ל במחלות כאשר נאמר (ז"ל כ"א י"ג) הלא לזה יענו במחלות, ועוד (ז"ל כ"ט ה') אשר יענו לי במחלות; ועוד (י"ע י"ג ה') ה' ובלי זעמו, ר"ל בכלי זעמו; ועוד (דכ"ל י"ז י"ח) דרשו ה' ועונו ר"ל בעונו; ועוד (י"ע י"ח י"ז) שלחני ורחו ר"ל ברוחו, כאשר נאמר (זכריה ז' י"ז) ולכם שמו שמיר — אשר שלח ה' צבאות ברוחו; וזה פסוק וישלח חירם מלך צר מלאכים אל דוד ועצי ארזים (ז"ל ה' י"ח) ר"ל בעצי ארזים מפני שלא זכר לשלחם אליו בפנים אחרים, ולולי זה היה אומר וישלח [עצי ארזים].

כ. — והמם חבא בתחלה השמות הכנויים על פעליהם לענין כמו משלך ומושך, מקטיר ומקטיר, והמשבילים יוהירו (דניאל י"ג ג') המגלים בבלה (ירמיה מ' ח') מגישים על מזבחי (מלכי ח' ז'), היה מעמד במרכבה (מ"ל כ"ז ל"ב), כל ראש מקרח (יחזקאל כ"ט י"ח), למשפטי אהתנן (חייז ט' ט"ו). והבא עוד בתחלת השמות אשר אינם כנויים על פעליהם ממה ששמשו בו וממה שלא שמשו בו כמו שאמרו והעביר אותם במלכן (ז"ל י"ב ל"ח) עגל מרבק (ז"ל כ"ח כ"ד) כמרצע (זמות כ"א ו') במלמד הבקר (זופטיס ג' ל"ח); ילד מסכן (קהלת ד' י"ג) וזולת זה ממה שיחבאר בזכרנו עניני השמות השלישים. וכבר באה המם נוספת בנמכוה ונמס (ז"ל ט"ו ט') ועקרו נכוה; אלה הם דברי כל מי שהיה לפני, והטוב בעיני בו שאומר כי מכוה תאר למלאכה, על משקל מרכה להכיל (יחזקאל כ"ג ל"ח) אשר הוא תואר לכוס, ואחר כן הכניסו כנפעל על התאר, ואם הוא בהוספת המם על הדעת שיש להם בהכנסתם הנפעל על השמות כמו שנאמר כי היתה נסבה (דכ"ז י' ט"ו) והכניסו נון הנפעל על סבה, ואמרנו בכמו זה נפעל הוא על דרך העברה כי על דרך האמת איננו נפעל, רק הוא על בנין הנפעל, כי הנפעל הוא פועל הפועל בעצמו ואין בשמות זה הענין. ויוסיפו המם באחרונה ללמד על הענין שנקרא אלהאל בערבי בכמו (זמות ג' כ"ח) והיה כי תלכון לא תלכו ריקם, כלומר ריקים, והטעם לא תלכו בענין רקות ר"ל ריקים מהממון. ועוד (י"ע י"ז ג') חנם נמכרתם הוא בעיני נגזר מן הדלים אשר חנו אלהים (נלצית ז' ה') אשר פרושו נתן ומן חנונו אותם (זופטיס כ"ח כ"ז) אשר פרושו חנו אותם לנו, ומעם חנם מתנה כלא מחיר (וכ"ל ספרחון וד"ק). — ומהממין המורות על הענין בעיני ותהי הכנס כאדם ובכמה (זמות ח' י"ד), כלומר היה הענין הזה כולל את כלם. ויבשר בעיני מאר שיהיה

כמוה מם שבי דומם ובאי בחשך (ישעיה ט"ז ה') כי הוא כאלו אמר שבי דומה
 כמו שנאמר (תהלים ל"ד י"ז) שכנה דומה נפשי, אלא שהמם לענין, ואמר
 בחשך ר"ל בקבר כמו שנאמר (חיונ י"ז י"ד) בחשך רפרהי יצועי, ועוד בטרם
 אלך ולא אשוב אל ארץ חשך וצלמות (זס י' כ"ח), אבל טוב ויהיה דומם
 (חיונ ג' כ"ו), עורי לאבן דומם (מתקן כ' י"ט) הוא מבעלי הכפל בענין אחר. —
 והוספה המם על המקור באמנם (נרלזיה י"ח י"ג) והיא חמורת הא אמנה.
 ותהיה המם לבדה סימן לרבים בכמו (ז"כ כ"כ מ"ג) כטיט חוצות ארקם ארקעם,
 ויש שמחברים אליה הואו בכמו חמלאמו נפשי תורישמו ידי (זעזט ט"י י' ט'), ותהיה
 נוספת (עס הנין) בכמו מאשר שמנה לחמו (נרלזיה מ"ט כ"ח) כלומר אשר
 שמנה לחמו, וכמו מאל אביך ויעזרך (זס זס כ"ח); ואני לא אצחי מרעה אחרך
 (ימטיה י"ז ט"ו) חרגומו ואני לא החלוחי להתנבא בשמך, כלומר אחת הכרחתי
 על זה ולא התאזיחיהו ולא הפצתי בו, ולמה הם מבקשים את נפשי ושונאים אותי
 על הנבאי; וכמו זה (ע"ל י"ח ה') ולא נכרית מהבהמה, משפטו בהמה, אבל
 חרגומו הוא שלא תפסק ממנו הבהמה, והעקר מזה בהם כלם מ"כ. ויוסיפיה
 עוד עם הנן בממנו וממני וממך, כי הואו והיור והכף הם השמות הנסתרים
 וכאה עליהם מם כפולה, הראשונה מהם נוספת כי אמרך ממני הוא כאמרך (ישעיה
 כ"כ ד') שעו מני, דברי עונות נברו מני (תהלים ס"ה ד'); וכאה מם נוספת על
 מני ושבה ממני, והיא ההקשה בממנו כי העקר מנו והובא עליה מם ושבה ממנו,
 והראיה על זה אמרם שמן מנהו (חיונ ד' י"ב), מאויבים מנהו (תהלים ס"ח כ"ד)
 כי אלו היו מחוסרים ההא היה נשאר ממנו; אבל מ"כ הוא מחוסר הנון מהשניה.
 ורגשות הנון אשר במאויבים מנהו לעמר עליה, כי אפשר שעושים זה במקומות
 כדי שתהויה הסמיכה על האות ההיא הרגושה. וכבר נוספה עוד עם הנון מטרם
 שום אבן אל אבן ברוכל ה' (תגי כ' ט"ו), לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן
 (ישעיה ס"ה כ') (בו) ומלפנים ונאמר צדיק (זס מ"ח כ"ו). עד מפתחת השבת
 השביעית (ויקרא כ"ג י"ו), כי משפטם טרם שום אבן, לא יהיה שם, ולפנים
 כמו שאמר לפנים בישראל (רות ד' ז'), עד מחרת השבת כמו שנאמר וכל היום
 המחרה (נמדנר י"ח ל"ב). והוסיפו עוד במאין כמוך ה' (ימטי י' ו') מאין כמרו
 (זס ל' ז') אלא שההבלע איננו נראה. ויש שיסחירו אחריה בין ויובן
 הענין זולתו באמרו (תהלים ע"ה ח') על בן משהך אלהים אלהים שמן ששון
 מחברך, כלומר מבין חברך, אם היה רצונו מבין חברך הקבוצין כי הוא בלי
 יוד והרבה מן הקבוצים יכתבו בלי יוד כמו שאמרתי, ואם היא רוצה בו אחר,
 הוא כמו דעת אלהים מעלות (הזעז' ו') כלומר הרבה מעלות וכמו הנחמדים מזהב ומפו
 רב (תהלים י"ט י"ח), כלומר יותר מחברך, וכדומה שהוא רמז אל שאלו. ובחברך מנשים
 יעל — מנשים באהל חברך (זעזיה כ"ד) ר"ל מבין נשים. ויוסיפיה עם הואו
 להגיע בה אל הכנויים האלה בכמוני, כמוך, כמוהם יהיו עשההם (תהלים קס"ז ח'),
 גם לי לבב כמוכם (חיונ י"ב ג'). ואפשר שיגיעו אל קצת הכנויים האלה וזלחם כמו
 שנאמר (נמדנר ט"ו ט"ו) ככם כגר יהיה, ככם אלף פעמים (דנריס ח' י'). ויש
 שיגיעו בהם עם כף הדמיון אל השמות הנראים כמו שאמר (חיונ כ"ח כ')
 כמו אש; כמו עשב (תהלים ל"ב ה'); כמו שבלול (זס נ"ח ט'); זיבן כמו רמים
 מקדשו (זס ע"ח ס"ט). וכבר הוסיפה בוכמו השחר עלה (נרלזיה י"ט ט"ו)
 להפריש בין הקף ובין הפועל החולף, כי השיעור קדמה עלה השחר ולא תבא

הכף על הפועל ההולף; ואין הכף הנה לרמיון כאשר הוא בכמו אש כמו שבלול, אבל היא לקרוב (נזהר להלן לד 29). ויש שימשו בה עם הנון במקום הכית בעבור שמוצאם אחד מהשפחות, ר"ל מוצא הכית והמם, אמרו והנה עם רכ הולכים מדרך אחריו (ע"כ י"ג ל"ד), כלומר בדרך¹ ונאמר עוד (יתקבל כ"ז כ"כ) זאת הארץ אשר חפילו למנחלה לשבטי ישראל, כמקום בנחלה כאשר אמר בתחלה הענין (ע"כ מ"ז כ"כ) והיה חפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים.

י. והיוד יוסיפו ראשונה בפעלים העחידים אשר יספר בהם על מי שאינו נמצא כמעמד ליחיד ולרבים, כמו ישמר, ישמרו, יעשו, ילכו. ויוסיפו מעט בפעלים אשר יספר על הנקבות שאינן נמצאות כמעמד כמו וישרנה הפרוח (ע"כ ק' י"ב), מנוי יעמדה (דניאל ח' כ"ב), ויחמנה בבאן לשחות (נחלית ל"ט). ויוסיפו בראש השמות כמו יגאל בן יוסף (נמדכר י"ג ז'), ירמיהו, יהוה, וזה ידלף (נחלית כ"ב כ"ב). והוסיפו כאמצע המלות כלדריוש הדבר (עזרא י' י"ו) ובנלכה רחינה (נחלית ל"ז י"ז) כהאמינון אחיך (ע"כ י"ג כ'), כוחגבהינה וחעשינה העבה לפני (יתקבל י"ו ל'), ובקראו למקוננות וחכואינה (ירמיה ע' י"ז) והרומה להם. ויוסיפו ליחס בכמו משפחת האשריאלי, העזיאלי, השמעוני, הוולוני (נמדכר כ"ו) והרומה להם. ויוסיפו בכמו המקום הזה לכלי יחוס ככמו לכני ושמעי לשוני לאוני ואראלי (ע"כ), זכרי גבור אפרים (דכ"כ כ"ח ז'). ויוסיפו סימן לרבים עם המם או הנון בכמו מלכים ומלכין (עזרא י"ז) וחיים וחיון (חיונ כ"ד כ"ב) ואיים ואין (יתקבל כ"ו י"ח) והרומה לזה. ויוסיפו באחרית שמות הפועלים ואחרית המקורים בכמו מקימי מעפר דל, להושיכי עם נדיבים, המגביהי לשבח, המשיפולי לראות (תהלים ק' י"ג), הישבי כשמים (ע"כ ק"ח ג'), ההפכי הצור (ע"כ ק"ד ח'), שכני בחגוי הסלע הפשי מרום גבעה (ירמיה ט"ז י"ו); חקקי בסלע (יעזיה כ"ב י"ז), עובי הצאן (זכריה י"ז י"ו), אסרי לגפן (נחלית מ"ט י"א); לא אבה יבמי (דנריס כ"ה ז'), כלומר לא אבה יבם, זאת היא דעתי בו, כי כנוי הפעל הרבוק במקור לא יהיה כי אם נון ויוד² כמו הלהרני אתה אמר (עזרא י"ד י"ד), המה יקרבו אלי לשרחתי (יתקבל מ"ד ט"ו) ואין נכון לומר להרני ולא לשרחתי ואלו היה רוצה זה היה אוטר יבמני. והוסיפו על בן באמרו בני אחינו (נחלית מ"ט י"א) והוסיפו על הנפעל העומד בנאדרי ככה (עזרא ט"ו ז'). והוסיפו על התאר בביר כל נביאי כל חוה (מ"כ י"ז י"ג) ומשפטו ביר כל נביאי; וכמהו ואחה תדבר אל כל חכמי לב (עזרא כ"ח ג'), טשפטו אל כל חכם לב כמו שנאמר (ע"כ) אשר מלאחיו רוח חכמה. ויוסיפו לסימן הנקבה כאשר הספר על הנקבה האחה והדבר עמה כמו השמרי, חלכי, ויש שריאע עליה הנון ויאמרו חשמרין חלכין וכה הדכקין (רות כ' ח'), עד מחי תחמקין (ירמיה ל"ח כ"ב), עד מחי חשחכרין (ע"כ י"ד). ויוסיפו אחר סימן הנקבה בכמו רכתי עס, שרתי במדינות (ח"כ ח'), אהבתי לרוש (הושע י"ח ח'). ויוסיפו על הכף שהוא כנוי הנקבה כמו הסלח לכל עונכי הרפא לכל חלואיכי

¹ נכ"י שני יז נזהר הוסיפה זרה מן המתחם ח"ל: אך טפני שהיה לאון הספר נערכי כן רל' שנינו נמלא כמעמד הלכנו עליו והלאון כזה שידקנו הוא הגדר הנכונה וכל הנמלא כשפר זה כמעט. ונאמר עוד וג' (כלליל).

² וזהו ג"כ דעת ר' טהה הכהן הספרדי. וכתב על זה הדגש ע"כ נלק (כ"ג י"ג) וכנה שכת לתמי להלון עמכם.

הגואל משהח חייכי המעטרכי (תהלים ק"ג ג' ד'). ויביאזה למשך בבמו פליט ושריר (מיכה נ' כ"ג) והדומה להם. וכבר הוסיפיה עם אותיות העתידות בקצת הפעלים אשר פאיהם יוד וכאלו כפלו הפאים ההם; אמרו (ישעיה ט"ז נ') על נבו ועל מירבא מואב יילל, וביילל שלש יודין סמוכות זו לזו במדבר, הראשונה יוד העתידות והשניה פ"א הפעל מונחת על דעת ר' יהודה¹, ויש לנו אנחנו בו מאמר אחר אנהנו עתידים לזכרו במקום אחד מהספר הזה, והשלישית היא קיטת במדבר בלכר לא במכתב, כי היא נח רפה נסתרה, והיא גם היא פא הפעל, וראוי שתחשב כפולה אם היא היוד הנעה אשר לפני פא הפעל כאשר אמר ר' יהודה, אבל היוד הזאת הנסתרת לא זכרה ר' יהודה, וכמהו כלו יילל יוד בבכי (ז' ט"ז ג'), לכן יילל מואב למואב כלו יילל (ז' ט"ז ז'). וכבר טעה ר' יהודה בקריאתו לכן יילל מואב נח היוד השניה ובצירי תחת בראשונה, אך הראשונה כשכא והשניה בצירי. וזה מאשר שכחנו לספק אותו עליו בהשגה; וכמהו על כן על מואב אילול (ירמיה ט"ח ל"ח) האלף למדבר ושני היודין המה פא הפעל כפול; ומשבר רוח חילולו (ישעיה ס"ה י"ד); כי ייללי על משכביתם (סוטה ז' י"ד) כגרסת בן אשר, אבל בן נפתלי הוא קורא אותו ייללי ברפית היוד על העקר על משקל הלא דברי יישיב (מיכה נ' ז'), וכמהו וגבה ממרחק יי"ע (תהלים קל"ח). — יי"ע בגדלו (יחזקאל ל"ח ז') בשוא תחת היוד הראשונה אשר היא לעתיד ובהירק תחת השניה והיא האחת משתי הפאים והיוד² השניה הכפולה נחה רפה נסתרת איננה במכתב והיא נמצא בהילה (ליון כ"ט ג'), וזה קריאת בן אשר אבל בן נפתלי קרא אותו יי"ע על משקל ויו מרמה על הקיר (מ"ט ט' ג'). והוסיפיה עוד בואחרי מות משה, אשרי האיש. והוסיפיה כהוא ירה החצי, עד מקום ההצי (ז"ח כ' ל"ו) וכאלו היא תמורת הכפל הנופל. וכבר הוסיפיה על מן באסרם מורו מני דרך הטו מני ארח (ישעיה ל' י"ח), העמסים מני בטן הנשאים מני רהם (ז' ט"ז ג'). ותהיה כנוי לאחד המדבר בכמו עשיתי, ראיתי, שמרתי, אמרתי (ובכמו עבדי אבשלום (ז"ח י"ד ל') נכ"י שני: בני נני ז' ט"ח). א. והאלף חבוא בראשי הפעלים העתידים לענין כשיספר האחד על עצמו אם זכר אם נקבה כמו שאמרו אעשה, אעלה ואגידה לפרעה ואמרה אליו (נחלזית מ"ז ל"ח). ויוסיפיה עוד בראשונה ללא ענין באדוש ידושנו (ישעיה כ"ח כ"ח), כי אם אסוך שמן (מ"ט ד' נ'), ובאורזע (ירמיה ל"ב כ"ח) ואגרף (זמרת כ"ח י"ח) ואקדח (ישעיה נ"ד י"ג), והאזניחו נהרות (ז' ט"ז ו') ובאבעבעת (זמרת ט' ט') ובמי אפסים (יחזקאל מ"ז ג'), וראיתון על האבנים (זמרת ח' י"ז) ובאספי השערים (נחמיה י"ב כ"ה) וזולתם. ויוסיפיה בואשמאילה (נחלזית י"ג ט') וזי תשמאילו (ישעיה ל' כ"ח) משקלם אפעילה תפעילו, כי הם משמאול בעשיתו ולא אחו (ליון כ"ג ט'), השימי השמילי (יחזקאל כ"ח כ"ח), אם איש להימין ולהשמיל (ז"ח י"ד י"ט). אבל האלף הכתובה בשמאל היא במקום ואו המשך כאשר כתובה ג"כ במקום ואו המשך כהווי שאסוך (ירמיה ל' י"ז), וכאחם נשאים

¹ גם' אותיות כחז שז ילל (דף ט"ז): והנעלם לכן יילל מואב, והמתנועע ומשבר רוח תייללו. ורש"י דק נמכלול דף ק"ד כ' אשר השני על דגרי ר' יוסף.
² רש"י דף נמכלול דף קל"ח ונמנחת זי על יחזקאל שם. ומה שכתב ר"י כיוד האניה נעלמת נהילס חיינו כן נמכרנו.

(נחמיה ה' ז'). וכבר נכתבה האלף עוד במקום יוד המשך מימינים ומשמאלים באבנים (דכ"ח י"ב כ'). והוסיפו עוד האלף בשני דודאי חננים (ימיה כ"ד ח') כי היא כמו וישימו את ראשיהם ברודים (ט"ז י"ז) הלא תראה שהוא אומר הדוד אחר — והרוד אחר (ימיה סס). והוסיפו עוד בללאה חמשים (זמות כ"ו) כי היא כמו ובוללים יעלו על ההיכנה (ט"ז ו' ח'), אע"פ שפרשו ובללים חלונות, מפני שהיה עולה מחלונות ההם אל זולתם ומוולחם אל מה שאחריהם רמזה לזלוח אשר יתחבר בהם מה שהם בו כמה שיש אחרי וקראו להם שם כשם הלולאות.

כ. והכף יוסיפו בראשונה לרמיון, בכמו והייתם כאלהים (נחמיה ג' כ') כשמות אשר קרא להן אכיו (סס כ"ו י"ח), כצבי מרח (ימיה י"ג י"ד), והנה שכה כבשרו (זמות ד' ו'), ותהיה להשוות בין שני דברים או דברים רבים ואו תהיה שנייה על הרוב כמו והיה כצריך כרשע (נחמיה י"ח כ"ה), כחטא כאשם (ויקרא ו' ו'), כחשכה כאורה (תהלים קל"ט י"ג), כקטן כגדול חשמעון (דברים ח' י"ז), כי כמוך כפרעה (נחמיה מ"ד י"ט) כמוני כמוך כעמי כעמך כסוסי כסוסך (מ"א כ"ד ד'), ככס כגר יהיה (נחמיה ט"ו ט"ו) כי כחלק הירד למלחמה וכחלק הישב על הכלים (מ"א ל' כ"ד), ויש שיהיה להם די בכף האחת כאמרם כמוני כמוך וכעמך עמי (דכ"ח י"ח ג'), ויש שישוו בין הדברים בלא כף כאמרם גום והכ כאף חזיר אשה יפה וסרח טעם (טז"ל י"ח כ"ג). ותהיה לקרוב כמו ויפל מן העם כיום ההוא כשלש אלפי איש (זמות ל"ג כ"ט), כחצות הלילה אני יוצא כחוך מצרים (סס י"ח ד'), ויהי כמשלש חרשים (נחמיה ל"ח כ"ד), וכעת מוחה ותדכרנה (מ"א ד' כ'), וכמו השחר עלה (נחמיה י"ט ט"ו), וקרוב מזה יהי כמשיב ידו (סס ל"ח כ"ט), כלומר כשיעור שהשיב ידו ובשעה שהשיב ידו, ועוד והיא כפרחה עלתה נצה (סס ט' י') כלומר בשעה שפרחה עלתה נצה. וממה שדומה למין הוה כמעט אויביהם אכניע (תהלים פ"א ט"ו), כלומר בזמן קרוב, וכמהו לולי ה' צבאות הוחד לנו שריר כמעט כסדרם היינו (ימיה ח' ט'), לולי הסר האלהים היינו בזמן קרוב כסדרם, וכמהו כמעט יעבר עברך את הירדן (מ"ג י"ט ל"ז), כלומר כמעט שאהיה מת אחר עברי את הירדן ואמות כגרות, ויש בו הסתר, וכעבור זה אמר: ולמה יגמלני המלך הנמולה הואת ישב נא עברך ואמת בעירי עם קבר אבי ואמי; וכמהו עוד כי יעבר כמעט אפו (תהלים נ' י"ג). ותהיה לאמתה הדבר ככאלפים אמה במרה (יהושע ג' ד'), אמרו במרה מורה כי הוא דבר ברור לא מקורב. ויחכן שנאמר בכמו זה עוד כמה שאמר הבורא ית' כחצות הלילה אני יוצא (זמות י"א ד'), ומה שמתוק הענין הזה אמרו יהי בחצי הלילה (סס י"ג כ"ט) ברור ומקיים; וכמהו כי הוא כאיש אמת (נחמיה ז' כ') לא יכשר שיהיה אלא ברור. ומה שהוא דומה למין הוה אמרה והיה כשכב ארני המלך עם אבתי (מ"א ח' כ"א) כעבור שרצתה לומר אחרי מותו ולא רצתה לקרוב זאת המות אבל אחר המות. ויכשר שיהיה כמהו ראו נא כטוב לב אמנון בין (מ"ג י"ג כ"ח), לא רצה לומר כי אם אחר השלמתו טוב לבו ושמתחו, לא כאשר יהיה קרוב לכך. ותהיה נוספת איננה נותנת טעם בדברים באמרו ולאדם לא מצא עזר כגדו (נחמיה ח'), כשגגה שיצא מלפני השלים (קבלת י' כ'), ותדבר אליו בדברים האלה (נחמיה ל"ט י"ז) כלומר הדברים האלה, וכמהו וחקראנה אחי כאלה (ויקרא י' י"ט), ר"ל האלה, הקורות האלה או הצרות האלה או הדומה לזה; והשער סגרו אחרי כאשר יצאו הרדפים (יהושע נ' ז') הענין אשר

יצאו הרודפים; כמעט וגרים בה (ד'כ"א ט"ז י"ט) הכף נוספת; והיא נוספת גם כן באמרו המה כדיו לחמי (ליו"ב ו' ז') ואנחנו עתידים לפרש הפסוק הוזה בשער הנון והגמיל והעין מאות הנון. והיא עוד נוספת בבל עמח שכא (קקלת כ' ט"ז), כי המשפט שיהיה לעמח והוספה הכף עם הלמד והפירדוה. ויוסיפוה באחרונה בדברם עם האחר הזכר בכמו עברך ורגלך ובנך, הקלך זה בני דוד (ע"כ כ"ד י"ז), ויוסיפוה לברה בדברם עם הנקה האחת והיא מעמדה בשבא. ויוסיפוה עם המם בדברם עם הזכרים הרבים בכמו ידיכם ורגליכם אביכם; בין עיניכם (דנניס י"א י"ז); ועם הנון בדברם עם הנקכות הרבות באיכין החל בי (נלשית ל"א ז'), ויחנך להוסיף הוא הגה עד שיהיה אביכנה כמו ולא עשניה כומחנה (יחוקלל כ"ג מ"ח), הגני אל כסחויכנה (ז"ג י"ג כ'). וככר הוסיפוה באחרונה מבלי שיהיה לה מקום בכסף ערכך, כערכך הכהן (ויקלל כ"ז י"ז ט"ז), כי השיעור כסף הערך, כערך הכהן, אכל הוספה בעבור המדובר עמו בלבר. ודע כי אע"פ שהיא למדוכר עמו היא אות ואיננה שם ואין לה חלק בשמוש, כי השמוש לא יהיה כי אם בשמות; ורצוני לומר אין לה חלק בשמוש ואיננה שם כלומר שאיננה מצטרפית אליה כמו כף עברך ובנך אכל היא נוספת. והוסיפוה לזרז את המדבר אליו, וכמהו בעיני עד בואך עזה (זנניס ו' ד') ועד בואך מניה (ז"ג י"א ל"ג); אין הכף הזאת הכף שמחברים אליה, אכל הענין בדבר הזה כענין באמרם עד לבוא חמת (ז"ג י"א) והטעם עד מבוא חמת ועד מבוא עזה ועד מבוא מניה. ויוסיפוה על אני ויאמרו אנכי.

ת. והחיו יוסיפוה ראשונה בפעלים העתידים לענין כאשר הספר על מי שאחה מדבר עמו אם זכר אם נקבה אם זכרים אם נקבות, ותאמר חשמה, חשמרי, חשמרי, חשמרנה, או כאשר חספר על נקיבה שאינך מדבר עמה. כמו מכל אשר אחרתי אל האשה חשמר מכל אשר יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל חשח וכל טמאה אל תאכל כל אשר צויתיה חשמר (זנניס י"ג י"ג), או כאשר חספר על נקיבות שאינך עמך כמו וחדברנה הנצכות עליה (ע"כ ד' כ'), ותכאנה אל קרבנה (נלשית ט"ז כ"א). ויוסיפוה בראש השמות ובאחריתם כמו חלבשח ותפארת. ויוסיפוה בראש השמות בלבר בכמו וחכריך בויך (לשתי ח' ט"ז), מבין עם חלמיד (ד"כ כ"ה ח'), חאניה ואניה (ינניס כ"ט כ'). ויוסיפוה בסוף המקורים בכמו לכת, שבה לדת, יום הולדת את פרעה (נלשית מ' כ'), בצדקתך אחיותך (יחוקלל י"ז ל"ג), ולקחת גם את דודאי בני (נלשית ל' ט"ז), ולקחת רצון מידכם (מלנניס כ' י"ג), וזלח למד ולקחת אותנו לעבדים (נלשית מ"ג י"ח) לקחת לו משם אשה (ז"ג כ"ח ו'), כי למד ולקחת אחנו ולקחת לו משם היא למד בעבור שיהיה כך זכר או כדו שיהיה כך, ואין לטעם הזה בולקחת גם את דודאי בני ולקחת רצון מידכם פנים כל עקר; הלא חראה כי לא יכשר לומר המעט קחתך את אישי ובעבור שחקי דודאי בני, אך יכשר: המעט קחתך את אישי עד שנחת את לבך שחקי גם דודאי בני או לקחת דודאי בני, וכן לא יכשר לומר [כי אחם מרבים כבי ואנקה מאין עוד פנות את המנחה ובעבור לקחת רצון מידכם], אך אשר יכשר לומר: אחם מרבים כבי ואנקה להעדר פנותו אל מנחתכם וקכול הרצון מידכם, כלומר והעדר קבול הרצון מכם. וכבר החבאר, כי ולקחת גם את

¹ (ודעת קלל"ע כ"ג' לחות שכול לנכות אשר ידבר בשפתו סעדרים).

הודאי בני ולקחה רצון שני מקורים עמופים על שני מקורים, ושהלמד בהם היא פא הפעל והיה קודם תוספת בהם לקוח כמו לקוח את ספר התורה (דברים ל"א כ"ו)¹ וכאשר הוסיפו החי חסרו הואו בעבור שכבר עליהם עם החי; ואפשר שיחכן להיות הענין בהם אחר על פנים אחרים. וכן החי בצדקתך אחיותך תוספת על המקור, ר"ל על כי חפצתי צדקך (חיוג ל"ג ל"ג), ומשפטו בצדקתך אחיותך, אבל הלח את פרעה היה קודם תוספת החי בו על משקל ה"י ה"י לעבדך (יחזקאל ע' כ"ד) והחל לא חתלה (יחזקאל י"ו ד'). — ויוסיפו החי לבנין ההפעל בכמו והתגדלתי והתקדשתי (שם ל"א כ"ג), ההלך לפני (נחמיה י"ז). וזהו החי חמורת הא הנקבה בכמו אם אתן שנה לעיני (מלכים קל"ב ד'), שפעת אני רואה (מ"ט ע"י) מכת בלתי סרה (יחזקאל י"ד ז'), נפל אשח (מלכים ל"א ט'), אשח יפת האר (דברים כ"א י'), ושבת לנשיא (יחזקאל מ"ו י'), אז בקלחת או בפרור (ע"א ט' י"ד). וזהו הפעל הנקבה גם לחי בהצטרפה בכמו מלכת שבת (מ"א י"ד), יפת האר, וסרת טעם (מ"א י"א כ"ב) ומה שחמה לזה. וכבר באה החי חמורת הא בתרגומי לאפרים (הושע י"א ג') משפטו התגדלתי מרברי רבותינו התגדלתי לדבר מציח, ואל תרגילני, כאשר המירו החי בהא באמרם מאין הפגות (חזקיה ג' ט"ו) ומשפטו חפגות על משקל חבונות. והמירו עוד ההא בחי בתפוצותכם (ירמיה כ"ב ל"ד). וכבר קצתו המלות הזרות מן הספר הזה (שם ל"ט). והבית יוסיפוה בראש השמות לענין כלי או מחזיק כמו בבית אחד יאכל (שמיט י"ב מ"ו), בשבתך בכיהך (דברים י"א י"ח), בכנר צמר או בכנר פשתים (ויקרא י"ג ע"ו), והכה בכיור או ברור או בקלחת או בפרור (ע"א ט' י"ד). ואמרו מוס בו (ויקרא כ"ג כ"א) מן השעור הזה, הושם ככלי למום והרבור יהיה לו שרש ואחר כן ירחב במה שדומה לשרשו. ומן המין הזה אמרם עלה ראש הפסגה (דברים ג' כ"ג), ענין עליה, ישתרגו עליו על צוארי (חזקיה מ' י"ד) ר"ל כי העונות גברו עליהם ורכו, ואמרו מטרף בני עליה (נחמיה ט"ט ט'), גדלח ורביח, וכמהו ותעל אחר מגרית (יחזקאל ט' ג'), כלומר גדלה אותו ורבתהו. ושרש אלה המלות אחר והוא נרחב בענינים כאשר אחת רואה הנה וכאשר תראה עוד במקומות מהספר הזה בעזרת האל. ואשר יסתעף מרביח אשר יהיה בענין הכלי אמרו למען הצדק בדרךך תזכה בשפטך (מלכים כ"א ו'), והיה באכלכם מלחם הארץ (נחמיה ט"ו י"ט), כלומר בעה דברך ובעה שפטך ובעה אכלכם. ועור בהחורע יוסף (נחמיה ט"ז ח') בעה שהחורע אליהם. בכלות בשרך ושארך (מ"א כ' י"א). וכמו הביחין האלה בית בהשמה מהם (ויקרא כ"ו ט"ז), אבל נפלה על שם שחסי, בי לא יחכן שהפל הביח על הפעלים, כי השמה פעל שלא הזכיר שם פועלו כמו כל ימי השמה חשבת (שם כ"ו ל"ב), והעזקה קמצוח הוא אל הביח והונח להא כרי להקל. והטוב בעיני שאמר כי בעבור שהוסרה מההא חנועתה והיא הקמצוח נשארה נחה בטבעה, כי האחות כלם נחוח ער שיניעו אותם, וכאשר שבה ההא הקלו השין בדרך בעבור הקבץ שני נחים; והשעור בעה השמה. ואינו דחוק בעיני על הדרך הזה שיוכל המשוור לומר מאין דחוק: בשקט בשמרים. (דונח נחוח הנזכר למעלה דף י"א)

כלומר עת אשר שקט על שמריו. — ויוסיפו הביח גם כן בענין מן כמו והגדור

¹ זהו כנוד המסורה ירמיה ל"ב, י"ד. וידמה ש"ל לקוח את הספרים (ירמיה שם).

בבשר ובלחם (זס ח' ל"ב), הענין מן הבשר ומן הלחם; ואם מעט נשאר בשנים (זס כ"ב ל"ב) הענין מן השנים. ואח כל נפש החיה אשר אחכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אחכם (נלצית ע' י') הענין מן העוף ומן הבהמה ומן כל חית הארץ. בגר ובאורח הארץ (זעות י"ב כ') ר"ל מן הגר ומן אורח הארץ, וכמהו אשר חאכל נבלה וטרפה באורח ובגר (ויקרא י"ז ע"ו); בקדשים לא יאכל (זס כ"ד ד') הענין מן הקדשים, וכמו לכו לחמו בלחמי ושחו בין מסבחי (עזלי ט' כ'). ועוד כי שבעה כרעות נפשי (תהלים פ"ח ד'), ישבע כחרפה (לכס ג' ל'), הענין מן חרפה, מהרעות. ואע"פ שאין אנחנו מוצאים מן עם רוב הלשון הוה לא חסרוהו אלא לקצר הלשון. והחזקה שבראיות שהבית הוא במקום מן בלי ספק אצלי בזה אמרם מדרכי ישבע סוג לב (עזלי י"ד י"ד) וכן ממעצתיהם ישבעו (זס ח' ל"א). — על כן חאכל הארץ ואמלל כל ישב בה בחית השרה ובעוף השמים (יוזע ד' ג'), ענינו מחית השרה ומעוף השמים; והנזכר בשמן (ויקרא י"ד י"ח) כמו מן השמן; באשרי כי אשרוני בנוח (נלצית י"ב י"ג), כלומר מרוב אשרי, עתקה בכל צררי (תהלים ו' ט'), הענין מכל צוררי כלומר בעבורם, ובמהו הנשא בעכרות צוררי (זס ז' ז') כלומר בעבורם; ואסרוך בהם ולא חצא בחובם (יחזקאל ג' כ"ב) כלומר מחובם; והוצאת בו (זס י"ב ה'), בקיר יחתרו להוציא בו (זס זס י"ב) ענינו ממנו. — ותהיה הבית במקום הא ההודעה בשמחו לפניך כשמחה בקציר (יזעיה ט' ב') משפטו כשמחה הקציר, וכמהו אם עוד רבות בשנים (ויקרא כ"ב ל"א), שעורו אם עוד רבות השנים, וכמהו ואף כי היום יקדש בכלי (ז"א כ"א ו'), משפטו יקדש הכלי, וכמהו לראחכם כרך אשר חלבו בה (דברים ח' ל"ב), ועוד ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם (מ"א י"ג ל"ד), משפטו שיהיה הדבר הזה כמו ויהי הדבר הזה להטאת וג' (זס י"ב ל'). ותהיה בענין כמו על, כמו כי אם הבהמה אשר אני רכב בה (נחמיה ט' י"ג) ר"ל עליה, כי הדם הוא בנפש יכפר (ויקרא י"ז י"ח) ר"ל על הנפש, ויחכן שיהיה כמהו כשמחה בקציר כלומר על הקציר, והחיו ככשמחה על הפנים האלה חמורת הא. או הודע אליו חטאתו אשר חטא [בה (זס ד' כ"ג) משפטו] עליה כמו שנאמר ונורעה החטאת אשר חטאו עליה (זס ד' י"ד); וישארו במוט בשנים (נמדנר י"ג כ"ג) כלומר על שנים. ותהיה הבית עוד לדביקה ולהעזר; היותה לדביקה כמו בית וחרבק נפשו בדניה (נלצית ל"ד ג'); פה על פה אדבר בו (נמדנר י"ב ח'), כלומר אדבק דברי בו פנים בפנים; וכמהו רוח ה' דבר בי (ז"א כ"ג ב') כלומר דבק בי; לא דבר ה' בי (דק"כ י"ח כ"ז). ומן השעור הוה בעיני כי ה' מה אמר וג' (יוזע ז' ח'), כי אדני ויש ה' עמנו (זפזיס ו' י"ג) והיא לחהנה ולבקשת רחמים. ויש בדברים הסתר בו יהיה הדבוק והשעור, פנה בי כענין פנה אלי וחנני (תהלים כ"ב כ"י) באשר נאמר ועתה הואילו פנו בי (לוי ו' כ"ח). אבל היותה לעור בכמו ואני כותב על הספר ובדיו (ירמיה ל"ו י"ח), ופעל כפתח ובמקבות יצרהו (יזעיה ע"ד ל"א), ואם בשנאה ידרפנו — ואם באיבה הכהו (נמדנר ל"ב כ'), בכסף חזב ייפרו (ירמיה ד'), ולכי נהג בחכמה ולאחז בסכלות (קהלת ג' ג'). ומה שהוא עוד מהעור אמרו (ז"ב כ"ג י"ח) הדם האנשים והלכים בנפשותם, כאלו נעזרו על הליכתם בנפשותם כלומר סכנו בהם, וכמהו כי בנפשו דבר ארנהו (מ"א ב' כ"ג). ותהיה הבית ללא ענין בכמו בראשית ברא אלהים את השמים וג' כי ענינו ראשית ברא אלהים את השמים וג' היה כך וכך, ואלו היה אומר ראשית ברא אלהים היה גם כן

נכון, כמו שאמרו ונסע דגל וג' בראשנה (נמדנר י' י"ד) והוא כמו אמרו וישם את השפחות וג' ראשנה (נלגזית ל"ג כ') וכמו אמרו והקריב את אשר לחטאת ראשנה (ויקלח ח' י'); ויהי כחחלח שבחם שם (מ"ז י"ז כ"ט) הוא כמו חחלח דבר ה' בהושע. ועוד בטרם לא יבוא עליכם (לפניו נ' כ') הוא כמו אני טרם אכלה לדבר (נלגזית כ"ד ט"ה); הן בעודני חי עמכם (דנרים ל"ח כ"ו) הוא כמו עודנו מדבר עמם (נלגזית כ"ט ט'); ויכשר שיהיה כמרו לכו לחמם בלחמי ושחו בין מסכתי (עזלי ט' ה') כמו שאמר אל תלחם את לחם רע עין (עזלי כ"ג ז') שחה מים מבורך (זס ה' ט"ו); ויתירו בית יוסף בבית אל (זופטים ח' כ"ג) כלומר בית אל כמו שנאמר ויתורו את ארץ כנען (נמדנר י"ג ז'). הנה ה' אלהים בחוק יבוא (יטע"ט מ' י') הבית חוספת וכמרו אך בה' לי אמר (זס ט"ה כ"ד), והוא באחר ומי ישיבנו (ליונ כ"ג י"ג) ענינו והוא אחד; וצמחו בבין חציר (יטע"ט מ"ד ד') ענינו בין חציר. אראנו בישע אלהים (תהלים ל' כ"ג) הבית חוספת, והוא גם כן חוספת באמרו כי התעיתם בנפשותיכם (יטע"ט מ"ז כ'), כי לא נפלה לו וג' בנחלה (זופטים י"ח ח') הבית חוספת, וכמרו ובכל קהלך אשר בחוכך (יחזקאל כ"ז כ"ז) משפטו וכל קהלך; ויחנבא עד באו בניו ברמה (ז"ח י"ט כ"ד) משפטו עד באו ניוח ברמה. וכמרו בעיני בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים (נלגזית ט' כ') ענינו כל אשר תרמש האדמה וכל דגי הים, אלא שאמרו תרמש האדמה הוא מן הדברים ההפוכים אשר ינהו בהם הפעולים מנהג הפועלים, ואמחת הרבר שיהיה כל אשר ירמש האדמה ושיהיה בירמש כנוי שב אל כל וחהיה האדמה פעול בה והפכו הרבור ושמו האדמה פועלת, וכמרו ישרצו המים שרץ נפש חיה (זס ח') ושם המים פועלים בישרצו והאמת שיהיו פעול להם, ואחה עחיד לראות מזה הרבה בספר הזה. וחהיה הבית בענין כמו למען או בעבור כך וכך כמו החשחיה בחמשה (זס י"ח כ"ח) כלומר בעבורם, באדם דמו ישפך (זס ט' ו') בעבור האדם ההוא הנהרג, וכמרו ונמחתו בנפש אחיו (ז"ח י"ד ז'), ונמכר בננבתו (זמות כ"ז כ') בעבור גנבתו ויהכן לומר ברמי גנבתו, והוא נחש ינחש בו (נלגזית ט"ד ה') בעבור, כלומר כבר עיין בנחשו בעבורו וידע כי הוא אצלכם ואל הענין הזה כון יוסף באמרו הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני (זוס חניס סלח"ע נאמו). את אשר עשה ה' בבעל פעור (דנרים ד' ג') כלומר בעבורו ועל דברו רומז אל מה, שזכר סמוך לזה כי כל האיש אשר הלך אחרי כעל פעור וג', — וחהיה הבית בענין תמורה כך וכך באמרו (עטוס ג' י"ב) בפאת מטה וברמשק ערש, כלומר תמורת המטה וחלף הערש, והוא גם כן המטה, יאמר כי הנצל מאויבם חהיה כהנצל מה שניצל מטרף הארי, כלומר לא ינצל מהם כי אם מכה או הרגו, הוא אמרו כאשר יציל הרועה מפי הארי שחי כרעים או בדל און כן ינצלו בני ישראל הישבים בשמרון, והנה השלמת הדברים, ואחר כן אמר בפאת מטה וברמשק ערש, כי זה תמורת מנוחתם ובטחתם וארך עמדם במטותם בחענוג ושלוה כמו שנאמר עליהם (זס ו' ד') השכבים על מטות שן וסרחים על ערשותם ושני המאמרים לעמוס. והערביים גם כן משחמשים כבית בענין הזה; אמר קצת משורריהם כאלו הוא מדבר עם אחד הבתים והוא P¹ מישביו:

פלין ראינתך מוחשא לבמה אראך ואנת אהל¹

כלומר זה תמורת זה. והוסיפו העכרים הרלת ברמשק ערש כאשר יוסיפו הערביים מא במלות האלה והרלית הואת כלשון הארמית כענין אשר והוא ענין מא²). ויכשר שיהיה מן השער הזה בנפשנו נביא לחמנו (ליכס ה' ח') כלומר נסכן בנפשותנו בהבאת הלחם וכאלו נחטוה תמורתו; ועוד הרם האנשים ההלכים בנפשותם (ע"ל נ' כ"ג י"ו), כי בנפשותם הביאום (זה"ל י"ל י"ט), כי בנפשו דבר ארניהו (ע"ל נ' כ"ג); ועוד בכסף מלא יתננה לי (נרלזית כ"ג ע') כלומר תמורה וחלף ממנו, וכמהו אכל בכסף וג' ומים בכסף (דנרים נ' כ"ח). וחהיה הבית לשבועה³) באמרו וארא אל אברהם וג' באל שרי (שמות ו' ג'), ובאור זה כי הבורא ית' כאשר רצה להוציא את ישראל ממצרים ראה שיעמוד משה ע"ה על עלת הרבר ואמר לא נראתי לאברהם וליצחק וליעקב וכתתי אהם בריח לחת להם את ארץ כנען וחתה כאשר שמעתי את צעקת בני ישראל וכתתי בריחתי ובשרם שיצאו מעברות מצרים. אלא שהבורא ית' כאשר הודיע את משה ע"ה בהראותו לאבות ע"ה נשבע לו בשמו הנכבד כרי לחלוק לו מעלה ולגרל אותו אצל עצמו, כי לא נגלה אליהם מבלי מסך כאשר נראה למשה, והוא מה שאמר לו: באל שדי, ושמתי ה' לא נודעתי להם, נכנס בין אמרו וארא אל אברהם וג' ובין אמרו וגם הקמתי את בריחתי אהם ושאר הענין, וזה שבועה נכנסת בין שני הרברים כאשר הראה. וחהיה במקום ואו העוטפת בעבור שהיא ממוצאה כמו בית במחקק במשענתם (נמדנר כ"ל י"ח) הענין ומחקק במשענתם, וכמו בית ופקדתי על כל מול בערלה (ירמיס ט' כ"ה) משפטו וערלה, כלומר ואיש ערלה, וחרגום ואפקד על כל מול וכל איש ערלה הטאחם, וכמהו לאברהם למקנה לעיני בני חת בכל באי שער עירו (נרלזית כ"ג י"ח) כלומר וכל באי שער עירו. וחהיה עוד בענין כמו עד כך וכך כמו שהיתה הוא בענין ער אשר יהיה כך וכך כאשר זכרנו לפנינו (דף 23), וזה בכמו אמרו (ליכס ד' י"ד) בלא יוכלו יגעו בלבושיהם, באור זה שהוא מספר הרחקת הגוים לנו ושהם חושבים אותנו כטומאה כאשר אמר סורו טמא קראו למו אבל הפלג בזה והגדיל באמרו נעו עורים בחוצות נגאלו בדם בלא יוכלו יגעו בלבושיהם, יאמר כי הפחות שבגוים והטמאים שבהם כמו העורים אשר הם נעים בחוצות והם מגואלים בדם עד שלא יוכל אדם לנגוע בהם ולא להגיע בלבושיהם מטומאחם סורו טמא קראו למו; והפליא בספור העורים מפני שהעורים יוחר קרובים אל הגאול מוולחם בעבור שאינם רואים ממה שיוחרו. וחהיה בענין קודם כך וכך באמרו ויכל

¹ כפי הכטעם שנואר ומנורר החלק הזה משר ערני על ידי החכם מונק נמדנר על חנקוק, וכהה חין יידי החבור הזכ וע"כ חשים תרגומו כפי העתקת חובבי החכם ד'. יואל, בלא רואה חכמי חותך P מיושנך תחת אשר רחיתך וחת מיושנך. וזמלות לכ"ט חותך נמלח טח אשר חכיר העמנר, והדלת נרמשק כיל כלשון חרמית כמו טח נענדית ואשר נענדית.

² ודמשק כול לשון שקידה כמו וכן משק ביתי וכן פראו כרל"ט ודד'.

³ כרל"ט כתיב כס ר"י כי סורו נוסעי כ' לל נודעתי היל לון שנוע כי בלשון ערני י וואו לשנוע, וכשיג עליו כי שמו הואו כס לל מליכו בל"ק, ומחש מזכ כי נוסחא תחת כיתה לפני כרל"ט, כי רק תשמיס הלמד וכנית כול לון שנוע (לעיל דף י"ט).

אלהים ביום השביעי (נלזית ד' כ') ובאמרו עוד (שמות י"ג ט"ו) אך ביום הראשון חשבתו שאור, ולרבותינו ז"ל בו פירוש אחר קרוב מזה (סך חלק). ותהיה אחר כך וכך באמרו בשבעתיכם מקרא קדש (נמדנר כ"ח כ"ו) כלומר אחר שבעתיכם; וכדבר יום ביומו (דס"ח י"ג) כלומר יום ביום, כלומר יום אחר יום; ובעלת שבת בשבתו, וזה עלת חרש בחדשו (נמדנר כ"ח), והוין האלה נוספות, הלא תראה שאמרו (דס"ח) וכדבר יום ביומו להעלות כמצות משה; דבר שנה בשנה (ס"ט כ"ד), כלומר חק שנה בשנה, כלומר שנה אחר שנה; כי לעת יום ביום יבאו על דוד לעורו (דס"ח י"ג כ"ב) וכן אומרים הערב.

ג. והנני יוסיפה בראשי הפעלים העתידים לענין כשמשפטים המדברים או המדברות על עצמן כמו נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'); נחנו נעבר חלוצים (נמדנר ל"ג ל"ג). ויוסיפה לבנין הנפעל כמו נמצאו חמשת המלכים נחבאים (יהושע י' י'). ויוסיפיהו בתחלת השמות כמו נמרוד, מי נפתחו (ס"ט ט'), כי היחה נסבה (דס"ב י"ט) ויוסיפיה בסוף הפעלים העתידים אחר ואו הרבים כמו ישבון, יקומון, והיה כי חלכון (שמות ג' כ"א). וכבר הוסיפיה בעתיד המושב חולף כואו העוטפת הפתוחה נאמר (שופטים י"א י"ח) ויחנן בעבר ארנן. ויוסיפיה בפעל הנקבה האחד עתיד בכמו וזה חרבקין (רות כ' ח'), ער מתי חשכרין (ז"ח ט' י"ד), ער מתי חחמקין (ירמיה ל"א כ"ג). ויוסיפיה בסוף הפעלים העתידים לאחר הזכר, כמו יסובכנהו, יצרנהו (דברים ל"ב י'), ולא יעברנהו (ירמיה כ' כ"ג) וארממנהו (שמות ט"ו ג'), וזה חידה יכברנני (תהלים ל' כ"ג), כל היום יכברנהו (ס"ט ט"ו ט'), חברכני נפשך (נלזית כ"ז י"ט), משפטו חברכני, והבלעה האחת מהאוחיות הכפולות בשנית; כי משם אחקך (ירמיה כ"ב כ"ד). ואם יאמר אומר כי הננין האלה אשר ביסבכנהו, יצרנהו, יעברנהו, וארממנהו, כל היום יכברנהו הם כמו הננין אשר בקראנו אסון (נלזית ט"ז ד'), אם לא אביאנו אליך אנכי אערכנו (ס"ט) ולא ישמרנו בעליו (שמות כ"א ל"ו), ושאר השאר, ר"ל שהם לכנוי כמו אלה הננין האחרות בעבור שהם שמים לפעמים כנוי האחר שאינו נמצא במעמד ואו לכדה כמו וזה שמו אשר יקראו (ירמיה כ"ג ו'), אויב ירדפו (יהושע ח' ג'), והא ואו כמו ישמרדו ויהיו (תהלים ט"ז כ') וישערהו ממקומו (חייב כ"ז כ"ב) ונן ואו בכמו המלות האלה הנזכרות, ואינו נמנע שישימו גם כן כנוי נון והא ואו? נאמר לו אלו היה הדבר כאשר אהה אומר היה נמצא הרבה כנוי מי שאינו נמצא במעמד נון והא ואו כהמצאו נון ואו הרבה, והלך רכ הכנוי על נון ואו ראה על הננין האלה במלות האלה אשר הכאתים נוספות גם כן כאשר הם ביכברנני ווולחו. — ותבוא על הפעלים החולפים לאחר ולרבים, ובואה על הפועל האחד כמו יסור יסרני יה (תהלים קי"ח י"ח), משפטו יסרנני והבלע הנון הראשונה בשניה, וכמהו דנני אלהים (נלזית ל' ו'), ועוד שאנן מואב (ירמיה ט"ח י"ח) ושקט שאנן (ס"ט ל' י') וכפתו לא רעננה (חייב ט"ז ל"ג) ועל כן היה מלעיל (לפי שכול פועל עבר) ואיננו רחוק שיהיה כמו אף ערשנו רעננה (ז"ח ט' י"ו) אשר היא מלרע (כמכונת ס' מולר), כי המעמים יוצאו המלות מדרך באורם כמו (ירמיה כ"ב כ"ג) חשעים ושהה רוחה, מלעיל, משפטו שיהיה מלרע כמו בשוה דוגה ועוגה והרומה לזה מן השמות אשר עיניהם אות עלה¹; ואפשר

¹ מלה ערמת, מלה נעננית, ומכנה כזה לוחית הכות.

שיהיה עלה זה היותם בסוף פסוק. וכבר נאמר אללי לי (מיכה ז') מלעיל ונאמר (חיוכ' י"ט) אם רשעתי אללי לי, מלרע. אבל הוספתה בפעל הרבים כמו אשר לא ירעון אבוחיך (דברים ח' י"ז), צקון לחש (ישעיה כ"ז י"ז) ופרושו שפכו שיחם, והיא מלה שאולה מיצוק נחושה (חיוכ' כ"ח ב') וצור יצוק עמרי- (סס כ"ט ו') על דרך ולפני ה' ישפך שחו (תהלים ק"ב ח'). ויוסיפוה על המקורים באבדן מולדתי (חסתר ח' ו'), לחתן שם את ארון ברית ה' (מ"א ו' י"ט). וכבר דברתי בספר ההשגה בשער קב במלת לחתן שם וג' מה שאיני צריך לשנותו הגה. והוסיפוה על החארים בירי נשים רחמניות (חכס ד' י'), נטעי נעמנים (ישעיה י"ז י'), ערשנו רעננה (ז"ס ח') לעשחות שאנן (חיוכ' י"ב ה'), השאננים בציון (עמוס ח'), נשים שאננות (ישעיה ל"ב ט'). ואין אלה השמות רבעים כאשר חשבו האנשים, כי הפעל הכפל לא יהיה בשמות הרבעים על הפנים האלה אבל הם נכפלים ממקום הפא והעין כמו קדקד ובקבק וערער והדומה לזה או שנכפל מהם הלמד השנית לברה, כי כל שם רבעי הוא בעל שני למדין שונות זו מזו ואם תכפל הלמד השניה מהם תהיה המלה מחמש אותיות וזה כמו הכפל שקעירות (ויקרא י"ד), אשר היא הלמד השניה, כי הלמד הראשונה שלה היא העין ממנה ומשקלה פעלולות בדגשת הלמד הראשונה, כי עקרו פעלולות בשלש למדין על דרך הדמיון, הראשונה מהם נחה והבלעה בעבור נוחה בשניה הנעה, אבל במלה עצמה העין היא הלמד הראשונה והריש הראשונה היא הלמד השניה והריש השניה היא הלמד הכפולה. ואם יאמר כי שקערור שם חמשי, לא ימצא בחמשי כפול כמותו; והוא אם כן רבעי כפול הלמד השניה, וכן אומר ברעמסס כי הוא כמו כן רבעי כפול הלמד השניה ורענן ושאנן כל אחד מהם שלשי כפול הלמד להשיג גזבר וטפסר. וממה שעוזר את דברינו בשאנן ורענן ושקערור ורעמסס שהם כפולים מהבנין השלשי ומהבנין הרבעי, כי השלשי הוא נכפל להגיע בו אל הבנין הרבעי כאשר הגיעו ברענן ושאנן בנין גובר וטפסר ושהרבעי הוא נכפל עוד להגיע בו אל הבנין החמשי כאשר הגיעו ברעמסס בנין תחפנס ואשכנז והגיעו בשקערור בנין אגרסל (עזרא ח') ואחשהר (דכ"ח ד' ו') ואחראל (דכ"ח ד' י"ז) ואם שקערור הוא בואו המושך, אבל הבנין החמשי אין טעם לכפלו וזאת ראיה קיימת, וכבר עמד המופת בו כי רענן שלשי, כפול למד. ואוסף את זה מופת, שאומר כי הכפלו כהכפל יום באמרו יומם ולילה, ואם אין אנחנו מוצאים רענן זולתי כפול כמצאנו יום; ואין האומר ברענן שהוא רבעי כי אם במאמר ביומם. ואם יאמר אומר למה לא חשים הכפל רענן ושאנן ורעמסס ושקערור וזולתם אשר כמותם כהכפל סבב ושעורו, והאמר ברענן שהוא רבעי וברעמסס שהוא חמשי כאשר תאמר בסבב שהוא שלשי, נאמר לו, כי המאמר המדויק בסבב ושעורו הוא שהוא שני כפול, ואע"פ שלא מצאנו השער הזה כי אם כפול כאשר לא מצאנו רענן בלתי כפול. וכן דעת הערב גם הם בכמו סבב שהוא שני כפול. וזאת דע לך. — והוסיפו אותה בתרחיב צעדי תחתני (ז"כ כ"ל ל"ז) ובשבענה בנים (חיוכ' ט"ז י"ג), כי הענין שבעה, ובכשנה אפרים יקח (הסע' י' ו') והוא כמו בושח והוא כנוי לבעל כמו שנאמר עליו וינורו לבשח (סס ט' י'). וכאשר הוסיפו הגון והגיוה לשון מפני שהוא יחיד קל עליהם, נפלה האות הרפה אשר היא עין הפעל ר"ל הוא, ופרוש הענין יבוש ישראל בעצחו בקחתו הבושח ר"ל הבעל. — והוסיפו בכי את אשר ישנו פה

(דברים כ"ט י"ד), וזה להפריש בה בין שני הנחשים, ו"ל השין והוא, אשר הוא כנוי לאשר אינו נמצא כמעמר, בעבור שהיה זה יותר קל עליהם מרגשת השין אם לא הוסיפוהו או מהוספת נח רפה בין היורד והשין. והוסיפו הנון עם היורד אשר הוא כנוי הפעל המרבר ככמו אכלני הממני (יזעיה כ"א ל"ד), ושמרני בדרך הזה (נלצית כ"ח כ'), ישקלני במאזני צדק (איזנ ל"א ו'), יהלמני צדיק חסד ויוכיני (תכלים קמ"א כ') השם הוא היורד לברה והנון נוספת להשען עליה הפועל שלא יכנס בה שכר. ויוסיפוהו כרושיב המרבר המקור ככמו הלהרגני אתה אמר (שמות ז' י"ד), אל תאיצו לנחמני (יזעיה כ"ז ד'), ואלהים אמר לבהלני (דב"ז ל"ב כ"א), אשר עשיה עמדי לשלחני (ש"ג י"ג י'). וכבר הסירוה מן שחי מלות מהמין הזה, אין ההקשה נהגת בהם, והם לא אבה יבמי (דברים כ"ה ו'), והיתה ההקשה על המנהג בשמוש יבמני, וכמרו בעיני לבלתי עצבי (דב"ז ג' י'), ר"ל עצבני¹). ויתכן שתהיה היורד ביבמי נוספת ושיהיה השעור לא אבה יבם כאשר אמרתי קודם לזה. ואמר הנה עוד לבלתי עצבי שיהיה השעור בו לבלתי הביא עצבי או מה הוא שרומה; אך כאשר יחבר המרבר המקור אל פעלו יהיה המקור ההוא בלא נון ועין השעור ככמו בשלחי את חצי הרעב (יחזקאל ה' י'), בפתחי את קברוהיכם (זס ל"ז י"ג), בקבצי את בית ישראל (זס כ"ח כ"ה); וכבר באה מלה אחת בשער הזה בנן, והיא כשוכני והנה על שפה הנחל (זס מ"ז ז') והיתה ההקשה על המנהג בשוכי. והערותי על זה שלא יסעון עלינו טוען במלה הזרה, ויראה שזה שובר לשעור. ויש אצלי במלח בשוכני ענין אחר מופלא ונכבר אני עתיד להעמידך עליו בשער הכנויים מהספר הזה, ובשער השין והוא בבית מספר השרשים מהחבור הזה בע"ה (ל"ה רד"ק ש"ז ש"ז). — ויש שיוסיפו הנון במלה חמורת הנופל ממנה כאשר הוסיפו במעוזיה (יזעיה כ"ג י"א) כי משפטו מעויה ברגשת הוין, כי הוא קבוץ על הראש המעון (זופטים ו' כ"ו), ומעון מן בעלי הכפל מן בעוון עינות תהום (מזלי ח' כ"ח), ה' עוון ובור (תכלים כ"ד ח'), והיתה הנון במעוניה חמורה הוין הרגושה בולאלה מעוים (דניאל י"א, ל"ח) והיתה ההקשה שיהיה מעויה ברגשת. וזה הוא רעתם באמרם (איכה ג' כ"א) חסדי ה' כי לא חמנו, כי הנון הזה בעיני חמורת הכפל, הרגש בחמו נכרתו (יחזקאל ג' י'), והראיה כי משפטו תפסו אמרו אחרינו כי לא כלו רחמיו, כי החלק השני שב על הראשון. ואין פנים להיות הנון והוא בחמנו כנוי המדברים כאשר יחשב מי שאינו מבין ההקשה הזאת. וכן הוסיפיה עוד בשם ידבר עמנו (הושע י"ב ה'), ענינו ידבר עמו, בראית בית אל ימצאנו ושאר הענין. וכבר הוסיפוהו עם ההא בידה ליחד תשלחנה (זופטים ה' כ"ה), ברגלים תרמסנה עטרה וג' (יזעיה כ"ח ג') משפטו תרמס כי הוא ספור על העטרה, ונאמר והיה כי תקראנה (שמות ח' י') משפטו תקרא. ואם תושם מלחמה במקום מלחמות כאשר נאמר מפני המלחמה אשר סבברו (מ"א כ' י"ז) יהיה תקראנה על אפניו ומשפטו. וכבר הוסיפוהו ברבר עם הוכר אמר ואל תשלחנה בחילו (עזקיה ח' י"ג) ר"ל ואל תשלח בחילו כי מדבר הוא עם הוכר ויתכן שיהיה כמרו תעוגינה לעיניהם (יחזקאל ד' י"ב) כלומר תעוג. **ד.** והוא יוסיפוהו על הפעלים השלישים הקלים וחתחיקם מהקלות אל הכבדות כלומר תגרם לבא המם על פועליהם ופעוליהם ותחרש ברוכם ענין התעברות כמו

¹ וכ"כ הלצ"ע כי היורד מין הפעול וכל פעול לטולם נכון חק טן ב' מלות תכלה.

הגדיל, הקריב, השמיד, השליך, הגביר. וזהוהי ההא עוד סימן לנקבה בפעלים ובשמות. בפעלים כמו כי חכמה מאוד (זכרי ע' נ'), חגרה בעו מתינה, ידיה שלחה בכישור (מזלי ל"ח), ובשמות כמו אשה חכמה (ז' י"ד נ') שחורה אני ונאווה, איימה כנרגלות (ז' ו' ז') וכחכמה, חבונה, מהומה, מבוכה ודומה לזה גם כן, כי אלה השמות בנויים על לשון נקבה. ויש שיוסיפו ההא על השמות הוחרים לכלי ענין הנקבה וללא טעם שתחדש בהם בכמו אמרו (יחזקאל ע' י"ט) וימר רחב מלפני השער דחחחונה, ההא חוספת בו לכלי ענין הנקבה; ואיננו רחוק כי הטעם שבמלעיל להעיד על הענין הזה כאשר הוא אם לא היה בו הא והמסרה עליו, "לית רכוותיה בטעם מלעיל". וכמהו ואח מכאו המלך החיצונה (ט"ז ע"ז י"ח) ההא ללא ענין הנקבה, כי מבוא לשון זכר, והטעם בו גם כן מלעיל, והמסרה עליו, "לית רכוותיה בטעם מלעיל", וכמהו נחלה עבר על נפשינו (תהלים קכ"ד ה') ר"ל נחל וזהוהא בו נוספת; וכמהו עוד (יחזקאל כ"ה י"ג) ודרנה בהרב יפלו, ההא נוספת על דרך ועל בן שכ הטעם בו מלעיל, ר"ל ברליח וזה בנפשו (ר"ל נחלה ענר על נפשינו); וכמהו ויבא דור נבה (ז"ח כ"ח נ') ההא נוספת על נב עיר הכהנים לכלי ענין הנקבה והוא גם כן מלעיל, וכמהו בטרם יבא החרסה (זפטיס י"ד י"ח) ר"ל החרס ועל זה ספר עליו בלשון זכר באמרו יבא. ונאמר מחורב חורבה, אל הר האלהים חרכה (זעזע ג' ח'), והוסיפוה על נטעחך שרק (ירמיה נ' כ"ח) כולשרקה בני אחנו (נחלזית ע"ע י"ח), ועל יהץ (יזעזע ע"ו ד') בויחצה וקרמח (יזעזע י"ג י"ח) ועל קרית בעל (יזעזע ע"ו ס') באמרם (זס ע"ו ע' י') וחאר הגבול בעלה — ונסב מבעלה; ועל אפק (יזעזע י"ב ח') באמרם (זס ע"ו כ"ג) וינים וביח הפוח ואפקה; ועל לוו באמרם אל כחף לווה (זס י"ח י"ג); ועל אחא סחר לי (תהלים ל"ב ז') באמרם יהי עליכם סחרה (דנרים ל"ב ל"ח), וכוולח זה רב מאד, והוספה ההא בצנה ואלפים (תהלים ח' ח'), והוספה עוד באשה ריח נחוח (ויקרא ח') וכצחה צמא (יזעזע ה' י"ג), והוספה על נגב באמרם נגבה לנחל (יזעזע י"ז ע') ומן הכח הזאה הלוך נוסוע הגנבה (נחלזית י"ב ע') ר"ל הנגב, ואין ההא הזאת במקום אל כאשר הושבים רב בני אדם ומשערים אותו אל הנגב כי כבר נאמר (דח"ל כ"ו י"ז) לצפונה ליום לנגבה ליום, השיעור מזרחה, והשעור להנגבה להצפונה להמזרחה; [וכן] ישובו רשעים לשאולה (תהלים ע' י"ח) וקימו ההא עם הלמד אשר היא כמו אל בענין; וכמו זה בהקבץ הלמד עם ההא, אמרו ולשרקה בני אחנו ההא נוספת בנטעחך שורק, וכאילו נאמר: ישובו רשעים לשאול, ולשורק בני אחנו. ומה שמחוק זה אמרם (ז"ח כ"ג י"ו) וילך אל דור חרשה ואמרו גם כן בחרשה (זס זס ע"ו) בהודעה. ואמרו עוק ועבר הר הבעלה (יזעזע ע"ו י"ח) ואין טעם לאל במקום הזה, ואמרו (זס ע"ז כ"ח) אל גכול אחרם כנגבה; [ואמרו הלוך נוסוע הנגבה (נחלזית י"ג ע')], ושעורו כנגבה, וכבר התבאר כי ההא הזאת איננה במקום אל אך המקור והוא נוסוע מחעבר אל הנגבה בלי מלת טעם. וממה שהוסיפו בו ההא ללא ענין ונהפכה בו לחו אמרו (נחלזית ל"ב כ"ה) החחמת והפחילים, הוסיפוה על ושמחך כחוחם (סוף חגי), ואפשר שהיה דעתם בו להפיל על החוחם לשון נקבה. וממה שהוסיפו בו ההא עם הא ההודעה אמרו (יזעזע ע"ו ע"ז) הימה הגרל וגבול, וכאלו אמר הים הגרל וגבול (כמו נמדנר ל"ד ו'). וכבר נראה כי ההא נוספת במלות האלה ללא ענין נקבה וכי איננה כהנגבה ומה שהוא דומה לו במקום אל, אבל היא כמו שהיא באמרו

הנה ימים באים וג' מארץ צפונה (ימימי כ"ג ח'), וכמהו עוד שומר מה מלילה (ישעיה כ"א י"ח), כי הוא כמו שומר מה מלילה, וכמו שיתן כליל צלך (שם י"ג) והראיה על זה אמרם בלילה הוא (נחשית ל"ג כ"ג) בלשון זכר. וכבר סר הספק כי היא נוספת ללא ענין תחרשהו, אבל מנהג ממנהגי העברים כי לא יתכן לסבור בהא מארץ צפונה שהיא מקום אל ולא שהיא לנקבה. ויש שיביאו והיא הזאת על המקורים בכמו רגזה בטוחות פשטה וערה וחגרה. על חלצים (ישעיה ל"ג י"ח), בבא רגליך העירה (ט"ז י"ד י"ב), רעה התרעעה (ישעיה כ"ד י"ט) השעור בבא רגליך, רוע התרועעה, רגז בטוחות, מקור על דמיון שלח אצבע (שם כ"ח ט'), כי אם היה רוצה לדבר עמהן מלח הצווי היה אומר רגזה על דמיון כי שמענה נשים (ימימי ט' י"ט) והיה אומר פשטנה וערנה וחגרה על דמיון לכה שבנה (רות ח' ח'), חגרנה שקים ספרנה (ימימי ט"ז ג'). ויש לנו בזה בנולת הספר הזה ר"ל ספר ההכלמה הנקרא כתאב אלתישיר בערבי דברים ארוכים מאד. וכמו זה אמרו ולרבקה בו (דברים י"א כ"א), לטמאה בה (ויקרא כ"ב ח'), לקרבה אל המלאכה (שמות ל"ו כ'), לרחקה מעל מקרשי (יחזקאל ח' ו') וגם אמנה (נחשית כ' י"ב) לאשמה בה (ויקרא כ' כ"ה) ליראה את ה' (דברים י' י"ב) מיראתו אותו, לאהכה את ה' (שם י"א י"ב), ויספחי ליסרה אחכם (ויקרא כ"ז י"ב), כי טוב זמרה אלהינו (תהלים קמ"ז). ויביאנה גם כן על הצווי בכמו זכרה לי אלהי (נחשית כ' י"ט), שמעה תפלחי (תהלים פ"ד ט') אספה לי (נחשית י"א י"ב), שלחה הנער אחי (נחשית מ"ג ח'), קרבה אל נפשי גאלה (תהלים ס"ט י"ט). ואפשר שתחדש ההא הזאת טעם זולתי, טעם הפלגה והנהיג כמו הא לנעוריה הנביאה (נחשית ו' י"ג), ההא הנביאה להפלגה, כי נועריה זה הוא שמעיה בן דליה (שם ו' י') וקראוהו נועריה בעבור אמר לו נוער אל בית האלהים כאשר כנו שמעיה המתנבא הנחלמי (ימימי כ"ב כ"ד), וסכר אני כי היה זה לרב כה שהיה חולה מבריאחיו אל החלום על ענין חלמתי חלמתי (שם כ"ו כ"ה); וכמהו מכשפה לא תחיה (שמות כ"ג י"ז) אינו רוצה בו הנקבה מבלערי הזכר; וכמהו ובעד נכריה חבלוהו (מזלי כ' י"ז) ר"ל נכרי. ומהמין הזה ההא הבאה במספר הזכר בשלשה וארבעה וחמשה ער עשרה, כי היא להנעה ולחזק בלבר לא לנקבה כי לא יתכן שיפל מספר הנקבה על הזכרים; וכמהו אמרה קהלח (נ' ט') התו בקהלח תמורה ההא אשר להפלגה, אבל באמרה נכנסה על מלח קהלח. ואפשר שיהיה גם כן הטעם בהא; וגם לנעוריה הנביאה הטעם הזה (דלח דלח' ט'). ורומה לחיו קהלח החיו אשר בהלא בעו מרעחני (רות ג' כ'), כי הוא כמו ולנעמי מודע לאשה (שם נ' ח'). וממה שבא עליו ההא להפלגה אמרו השפלה הגבה (יחזקאל כ"א ל"א) והראיה ע"ז ועל שאינה לנקבה אמרו. והגבה השפיל בלשון זכר; וכמהו עוד נורא עלילה (תהלים פ"ו כ'), כי נורא עלילה תאר אחרי תאר ופרשו הנורא העליון על בני אדם כמו שנאמר ונורא על כל סביבו (שם פ"ט ח'), ועלילה נגזר מן ועוללתי בעפר קרני (איוב י"ט ט"ו) כי פרושו אצלי והעליתי עפר על ראשי, ומשרשו ומענינו אצלי במעל ידיהם (נחשית ח' ו') על משקל והכאתי מרד בלבכם (ויקרא כ"ו ל"א) אשר עקרו רכך וחסרו הכפל האחד ושמו ויו המשך תמורחו וכן עשו בבמעל ידיהם, והטעם בו כטעם בבשאי ידי (תהלים כ"ח כ'), שאו ידיכם קדש (שם קל"ד כ') (דלח לחות לדלח' חות כ'). ומטה שהוא ג"כ להפלגה אמרו ומאכלו בראה (מנקה ח' י"ז) משפטו בריא, תאר למאכל, ולא

יחכן שיהא חאר לנקבה מהסרה כמו שה (ייהיה כמו זה נרילה כמו שפי' הרלנ"ט) או הדומה לה, כי התפץ בו הנה הכלל לא הפרט. וכבר הוספה הרא עור באמרו קול מלאככה (נחום כ' י"ד) וכאילו היא הנה חמורת היור, ר"ל היור אשר בשווי נפשי למנוחיו (תהלים קי"ו) והדומה לזה ומשפטו מלאככי. והוסיפה עוד עליהם המדברים באמרו (ע"ל ט"ז ח') המה עלים במעלה, ואין מקבר להמה (ירמיה י"ד י"ו), ונאמר ואל אליהמה (יחזקאל ט' ט"ז), לפנימה (מ"א ו' ל') הוסיפו ההא על אליהם [ועל פניהם]. והוסיפה עוד על הן באמרם לרבות הנקבות והעברת אח נחלת אביהן להן (נעדר כ"ז ו') ואמרו ולהנה כנפים (זכריה ס' ט'), ואמר יאסו צאני צאן טרעיתי (יחזקאל ל"ד ל"א) ונאמר עוד ואחנה ידעתי (נחל"ט ל"א ו') ואמרו זמחנן (?) וזמחכנה (יחזקאל כ"ג ט"ט). וכבר הוסיפו ההא על הא הנקבה והפכו הא הנקבה לחיו בעבור הקבץ שני נחים רפים וזה בכמו אמרם ישועתה לה' (יונה כ' י'), ארץ עפחה (ליוז' י' כ"ג), ולא עולחה בו (תהלים ל"ג י"ו), וסופחה יקצרו (סזע ח' ו'), בצרחה לי (תהלים ק"ב ח'), כי היית עורחה לי (סס ס"ג ח'), נפלאחה ארבתך לי (ע"ל ח' כ"ו), כי התבאחה את המלאכים (יחזקאל ו' י"ז) רינו להיות החביאה וחסרו היור ממנו והוא פועל חולף כעבור שהיה קל עליהם, כאשר יחסרו הרבה פעמים מהפעלים העתידים בעבור שהיה קל עליהם גם כן ר"ל מן ה'?? גם המה (ע"ל י"ד כ"ג) שדינו להיות ??פני מפני שהוא נלקח מהרביק בראית פתחת היור המורה בו על הכבדות ובמה שרומה לו, ומיעשרנו המלך (סס י"ז כ"ו) אשר רינו להיות יעשרנו, ומן יוכום ויכתום² (נעדר י"ד מ"ה) בקצח הפנים אשר וכתים בו בספר הקרוב והישר (כתוב אלתקריב ואלתסחיל), ומן וידרכו את לשונם (ירמיה ט' ז') אשר הוא מן הדרך בראית פתחת היור ממנו. וכאשר חסרו היור מן החביאה נשאר התבאה והוסיפו עליה ההא כאשר הוסיפו אותה בנפלאחה, והפכו לחיו בעבור הקבץ שני נחים רפים; וטוב מהמליצה הזאת שאומר שהפכו הא התבאה לחיו כאשר הפכו ושכרת ולא מין (יעזע כ"א כ"ח) מן הא, וחיו היא נפלאח (תהלים קי"ח כ"ג), וחיו גשור ומעכת (יחזקאל י"ג י"ג) וחיו שפעת אני ראה (מ"ב ט' י"ז) וחיו עוד חלה (ירמיה ט"ז ז'), וחיו אם אתן שנת לעיני (תהלים קל"ג ד'), וחיו כי אזלת יד (דברים ל"ב ל') ושבת לנשיא (יחזקאל מ"ו י"ז) מן הא, והיא ההקשה ג"כ בישועתה וסופחה ועולחה והדומה לזה; וכאשר המירו החיון מההין ואמרו ישועת וסופח ועולח כמו היא נפלאח, כי התבאה, והחיו אות הזקה, ש"ה כאילו מן השורש והוסיפו עליה ההא כאשר מנהגם להוסיפה הרבה על השמות ואמרו ישועתה וסופחה ועולחה, כי התבאה, נפלאחה ארבתך לי; והמשפט באלף היא נפלאח בעינינו הרפה, להראות, כהראית אלף נפלאחה ארבתנו והרפה. אבל מה שאמר ר' יהודה בבי התבאה הוא יוצא מדרך ההקשה, ושאינו יודע לחיו בו ענין, היה בעבור שנעלמה הקשתנו ממנו, כאשר נעלם הרבה ממה שזמן לנו האלהים הבנתו והקרה לנו ידעתו והעמידה עליו. ולא ישרו בעיני דברי האומר בפעלים האלה, אשר אנחנו אומרים שהם מוקלים מהפעיל, שבנינם הפעל בלתי מוקל ר"ל ה'?? ה'?? וישים הפעל עקר בבנינים, כי הדמיון הזה לא בא

¹ גם כחונ זמחכס לאני (יחזקאל ל"ד י"ו).

² שדינו לכות ויכתום והרלנ"ט כתנ כזה כסס ר' משכ ככח.

אלא בפעלים אשר הלמד שלהם מאותיות העלה כמו הרכה הראה הרוה הרוה העלה והדומה לזה; והעקר בפעלים האלה הפעיל, ונמנע זה שלא ידמו לפעלים בעלי האלף ר"ל הפלא עצה (ישיה כ"ח כ"ט), השניא, משניא לגוים (איזי"כ כ"ג) והדומה לזה, ובא כמעט מועיר מהפעלים אשר העין שלהם מאותיות העלה, הרמיון החים (ישיה נ"ו י') גם כן ר"ל כאח בריחי הפר (נחלזית י"ז י"ד), והצר לך (דברים כ"ח כ"ט), הרע לעם הזה (שמות ה' כ"ג). והנכון בעיני שיאמר בכמו הצד הפר הרע כי הפתח בהם במקום הצירי כי התנועות פעמים רבות מתחלפות קצתם בקצתם, אע"פ שיש אשר יהיו דברים לכנן העלול לא ידמה לו בהם השלם. ומן הראיות החזקות על שהדין כהפר הצר והרע שחיהו בצירי כמו יחפר כרית (יחזקאל י"ז ט"ו), נמלט היות הפר באחנח ומוף פסוק פתח, כי ממנה העברים שלא יעתיקו הפתחות הנעתיקות מהצירי כחך הרברים, כמו פתחין ואחיה בתוך ערלים חשבר ותשכב (יחזקאל ל"ג כ"ו), אשר היא נעתיק מן הצירי אל הקמצה, לא באחנח ולא בסוף פסוק, וזה כרוב שמושיהם כאשר עשו בושיכב יירם (יונה ח' ב') שעקרו להיות בצירי על משקל עד אשר לא ירפא (קהלת י"ב ו') והעתיקה אל הפתח ולא נשחנה בעמוד עליו; וכאשר עשו בוגדל הילר ייגפל (נחלזית כ"ח ח') והוא באחנח, ובשכח יינפש (שמות ל"א י"ז), ובייתק (ז"כ י"ז כ"ג), ויאיש (ש"ס י"ב ט"ו) וכוולת הרמיון הוה, כי כל וילך הוא פתוח באחנח וסוף פסוק וכן וירד וכן ויאמר ויאכל, ואלה הפתחים כלם נעתיקים מצירי וכן פתחות ואון וחרפים הפציר (ז"ל ט"ו כ"ג), ומתניהם חמיר הפציר (תהלים ס"ט כ"ד) נעתיקות מצירי על משקל הפציר אותם ארצה (ז"ל ח' כ'), הרכב ירך על הקשת (ש"ס י"ג י'). וכבר הביאו בעלי המסורות אלה המלות ככלל מה שלא ישחנה האחנח וסוף פסוק ולא הרגישו אל העלה הואח אשר זכרנו אנחנו והעירונו עליה המונעת מהקמצות כמלות האלה, ר"ל העתיקה הצירי אל הפתח. וזה מכלל מה שנעורר מן התועלות ונחדש מן העניינים אשר לא ישחתיף עמנו בהם זולתנו ולא קרמנו אליהם בלעדנו. ונמנעו העברים מהשיכ מה שיצא מן הצירי אל הפתח אל הקמצות, מפני שדעתם בהעתיקה שער ארץ וולחו מהפתחות אל הקמצות לפאר המלה ולהעתיקה אל מררינה עליונה ובצירי חלק לפאר כי הוא קמץ קטן כאשר יש כסגול חלק לפתחות כי הוא פתח קטן, וכאשר ירד מה שיצא מהצירי אל הפתח ממדרגתו לא ראו ששיבוהו אליה בעמוד עליו ובהפסק בו לדעת כי הוא יוצא משערו, כן הוא רוב דבריהם, אלא אם ימלט מהם המעט איננו שובר השער כמו עשני פצצתי (איזי"כ ל"א ט"ו) אין ראוי בקמצות (רק כלירי כמו לם ירחמנו עזכו (ישיה כ"ז י"ח) והוא בעמירה ועקרו הצירי, ואמרו (ש"ס י"ג י') וישראל לא יכני בקמצות והוא באחנח ועקרו הצירי כמו ולא תשגי צדקה (ש"ס ט"ו), ה' יצילנו (מ"ב י"ח ל'). ואפשר שחיהו פתחת הרע לעם הזה מפני העין ולזה ראייה על שהפעל איננו נורג כי אם בהרכה בלבד (?). ורע כי הפיר והפר והציר והצר והרע והרע בצירי ובחיריק אחד אצלם. וכן אמר ר' יהודה (ס"ג יוט) בזכר ורעה ענין (דברים ט"ו ט'): והכבר הרע או הרע. ואמר (בס"ג סימ) כאשר פספה אותו (מ"ל כ"ל כ"ב) שרגשת התו בו יוצא מדרך ההקשה והרפיות היא ההקשה (ר"ל וסיה רחוי להיות נרמל) הפת או הפית לזכר הפיתיה לנכבה. והכשיר לומר הסת בפתח ככשרון הסת או הסת. וזה כלו קורא בשער. נשוב אל מה שהיינו מרברים בו. — וכבר הוסיפו עוד הרהא על

ותבואה¹) לקראתי (ע"ל כ"ה ל"ד) או על וחקר ותבואה (ישעיה ה' י"ט), ואמרו תבואה לראש יוסף (דברים ל"ג ט"ו) וכבר בארתי זה בהשגה. ופעמים רבים יוסיפו ההא על הפעלים העתידים אשר יספר בהם האחר על עצמו ואשר יספרו בהם הרבים על עצמם כמו אשמעה מה יצוה ה' (נמדנר ט' ח'), אשמרה לפי מחסום (תהלים ל"ט ד'), אלכה לי אל הגרלים (ירמיה ה' ה'), ואקחה פת לחם (נחמיה י"ח ה') ונשאלה את פיה (שם כ"ד כ"ז), הבה נרדה (שם י"ח ז'); אבל בספר על האחר שאיננו נמצא כמעמד או האחת מעט הוא שיוסיפו, אלא שכבר אמרו ימהר יחיש מעשהו (ישעיה ה' י"ט), ותענבה עליהם (יחזקאל כ"ג י"ו), וחקר ותבואה (ישעיה ה' י"ט), ואין זה נורא. ואפשר שיהיה ותחמרה כחמר (שמות נ' ג') כמו ותענבה עליהם. ויוסיפו עוד על מלות הטעם כמו נגדה נא לכל עמו (תהלים קי"ז י"ז) כלומר נגד כל עמו והלמד דחוקה לכלל כאשר היא בזהמנשא לכל לראש (דכ"ל כ"ט י"ח), עד למנחת הערב (שולח ט' ד'), מאה לכברים (שם ח' כ"ו), ויעל מעל ליונה (יונה ד' ו'). והוסיפו עוד במי האיש הלזה (נחמיה כ"ד ס"ה), כי העיקר האיש הלז. והוספה על אל נולדו להרפא (דכ"ל ח' ח'), לאנשים האל (נחמיה ה' ז') באמרו אלה בני המדינה (נחמיה ז' ו') וזולתו, ואפשר שיהיה אל מחוסר מאלה. והוסיפו באכויבה (יהושע י"ח כ"ט) על אכויב (שם ט"ז מ"ד). ויוספו ההא לקריאה בכמו הצבי ישראל (ע"ל ח' י"ט) אשר פרושו פאר ישראל; האמור בית יעקב (מכה ד' ז') חרמנו הנקרא בית יעקב; החר אחם ראו (ירמיה נ' ל"ח) האשה המנאפת (יחזקאל י"ז ל"ג); האויב חמו חרבות (תהלים ט' ז') בן מי אחה הנער (ע"ל י"ז כ"ח); יגער ה' בך השמן (זכריה ג' נ'); הישבת בננים; (ע"ל ה' י"ג); הקהל חקה אחת לכם (נמדנר ט"ז ט"ו); באיהרוח (יחזקאל ל"ט ז'); האוינו השמים (דברים ל"ב ח'); עליוסוסים והתהללו הרכב (ירמיה ט"ו ט'). ותהיה להערה מקוצרת מן האל לכם זרע (נחמיה ט"ז כ"ג) כמו האם חמנו (נמדנר י"ז כ"ח) חרמנו הא חמנו גועיה ומות, ופירוש אם במקום הזה או הכבדה בלשון ערב והוא במקום כי בלשון עברי אשר היא להגדה כמו כי ה' אלהיך (דברים כ"ג ט"ו), כי הגוים האלה (שם י"ח י"ד), כי את כל הארץ (נחמיה י"ד ט"ו) וכמו אם זכרתיך על יצועי (תהלים ס"ג ז'), והוא להעיר כאשר אמרנו; וכמרו האם אין עזרתי כי (ליוז ו' י"ד) חרמנו האם כי אין עזרתי כי. וכמו ההא הזאת הא, הקבר איש האלהים אשר בא מיהודה" (מ"ב כ"ג י"ו), והוא כאשר אמר המלך מה ציון הלו אשר אני ראה, והוא לא היה יודע מה הוא, ענהו הקבר איש האלהים, והביאו התא תחלה להעיר אותו על מה שהם עתידים להודיע אותו ואיננה להודעה. והנה לך ראייה שאמר מה הציון הלו ולא אמר מה הקבר הלו שהיה להם לענותו הקבר כהודעה, ולא אמר גם כן למי הציון הלו אבל אמר מה הציון הלו לדעת מהותו ונאמר לו כי קבר הוא; הלא תראה

¹) בספרים בתיב נידו ולא נהא וע"ל נגס לפי עכנו לקטן דף 46 עמית שם מלה הזאת שנית ולא דבר מלומד מתוספת הא, ולכן נראה לזהובי החכם נענר כי הוא ט"כ, כי גם אם היה נהא נוספת לא היה לו דמיון עם ותבואה ותבואה כי לא ייתכן לו ההא רק נבכתו ולא בקריאה כהא ולנחל אמתם (יהושע כ"ד ח') ועל קרי וכתב לא יחזירו כללי דקדוק. ולכן גם הפרחין אשר העתיק ממיד דברי ר"י כמנחנו כשמיט הפסוק. ועוד כי נח"כ נס' ההכנה ממש על ר"י אשר אשר כי התו מקום יוד מיטן הנמלאת חבל על תוספת הא של ר"י לא חשב, מזה ממש כי לא היה בנוסחתו.

כי מי שיאמר מה הציון הלז שאין עונין אותו: הקבר הוא לפלוגי, כהא ההודעה, אך אשר יבשר לענותו בו שיאמר לו קבר פלוגי. — ומההערה עוד אמרו העוד הורע כמגורה (חגי' י"ט) ענינו עוד הורע כמגורה כמו שאמר ועד הנפץ וההאנה והרמון וג' וההא להערה; והזמן הזה היה הרש כסליו והוא קודם עת גמר הוריעה וקודם עת טעינת האילנות, והוא סה שאמר להם: שימו נא לכבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים וארכע לחשיעי וג'. — ויוסיפו לשאלה לדעת, ככמו היש כלשוני עולה (חיו' ג' ל') הרב רב עם ישראל (זופטים י"א כ"ו), ולדא השאלה לדעת משפטים אנחנו עתידים לזכרם כשער ניהר אותו לה (זער ל"ו). ותהיה להוכיח, ככמו המן העץ אשר צויתך (בראשית ג' י"א), המלך המלך עלינו (ס' ל"ח) הכוא נכוא (ס'), האמור למלך בליעל (חיו' ל"ד י"א). ותהיה לקיים דבר ולאמחו, ככמו הנגלה נגלתי (ז"א כ"ז), ההשפט ההשפט אח עיר הרמים (יחזקאל כ"ב כ') הרואה אתה שכה העיר (ז"א ט"ו כ"ז), ויהי הנקל לכהו (ט"א י"ו ל"א). הוא ידעת מני עד (חיו' כ' ד'), הכי קרא שמו יעקב (בראשית כ"ז ל"ו), הכי אחי אתה (ס' כ"ט ט"ו), היש כלב הנכאים (ירמיה כ"ג כ"ו), החעיף עניך בו (ט"א כ"ג כ'). ויתכן שיהיה דא העוד הורע כמגורה כמו ההאין האלה. ויתכן שיהיה ענין הרואה אתה שוכה העיר התראה שחעשה זה. ותהיה להודעה כמו הנער הלז (זכריה כ' ח'), העבר העברי (בראשית ל"ט י"א). ולדא ההודעה משפטים אנחנו עתידים לזכרם כשער (לז) ניהרנו לה. ותבוא על הפעלים ההולפים כענין אשר, ככמו ההרימו המלך (עזרא ח' כ"ה), ההשיב נשיב נכריות (ס' ט' י"ד), העיר ההללה (יחזקאל כ"ו י"ז), וכל ההקדיש שמואל (ז"א כ"ו כ"ח), ההלכוא אתו (יהושע י' כ"ד), השכה עם נעמי (רות כ' ו'), הבאה מצרימה (בראשית ט"ו כ"ז). וכבר באה לענין הזה כעצמו על זולת הפעלים, אמרו ההוא יקרא ארץ רפאים (דברים ג' י"ג), ענינו אשר הוא יקרא, את השוק והעליה (ז"א ט' כ"ד) ענינו ואשר עליה כלומר ומה שעליה. ותהיה דהוקה כראש המלה אין לה מקום כותן כל מלאכת שלמה עד היום מוסד בית ה' (ד"ה כ' ח' י"ו), פרושו מיום מוסד בית ה' ועד הנה במקום מן. והיא עוד דחוקה כיהלמו הממנו (ט"א כ' ל"ג). ואפשר שיהיה משפטה דבקה כיהלמו ותהיה (ויחלטה) כנוי ללשון הנקבה ר"ל להפיל לשון הנקבה על אמרתו אחי הוא. ותהיה במקום הבית אשר היא לכלי, כאמרם (עזרא ח' כ"ט) הלשכות בית ה' כלומר כלשכות בית ה', כאשר נאמר עליו (ס') להביא לירושלים לבית אלהינו. ותהיה המורה התו הנוספת בתחלת השמות אשר עיניהם מאותיות העלה כמאין הפוגיה (חיו' ג' ס"ט) המשפט שיהיה תפוגות כמו תרומות תכונות. ויתכן שחיה דחוקה כמו דא עד היום מוסד הוא ויהלמו הממנו.

אמר המהבר, הנה זכרתי כשער הזה ריב מקומות אותיות התוספות ועניניהם והראיתך איך יוסיפום על הפעלים והשמות ומלות הטעם, וכעבור זה קראו אותן אותיות התוספות לא שהן נוספות בכל מקום שנמצאות, אך בעבור שהן נוספות בקצת המקומות אע"פ שהן שרשיות במקומות אחרים; אבל האותיות אשר יקראו אותיות השרש בסתם לא תמצא מהן אות נוספת בשום מקום, אבל היא שרשית בכל מקום שהיא בו. ודע כי כרב שרעפי בקרבי (תכליס ל"ד) אם הוא בענין כמו שעיפי ישיכוני (חיו' כ' כ') אינו כמהו כשרש, כי שעיפי שלש ושרעפי הריש בו שרש, כי איננה מאותיות התוספות; וכן אומר. כותריכיה סרעפתיו (יחזקאל ל"א כ') כי אין שרשו כשרש כסעפתיו קננו (ס' ל"א ו') אע"פ שהוא בענין כמהו.

ואומר עוד ברלח עמדי שהיה שרשה בה כי אין הרלח מאותיות החוספות, אך היא מאותיות התמורה כאשר יחכאר לך בשער הסמוך לשער הוה; ועמדי לשון אחר בענין עמי. ואתה רע לך.

ש ע ר ז.

באור תמורת קצת האותיות בקצתם.

דע כי אמות אותיות התמורה הן אותיות הרפיון, וכבר הוכחו הרמיונים בתמורת קצתם בקצתם בספר אותיות הרפיון ובספר ההשגה. ויש שחמצא התמורה בולחם מאותיות אם מפני שהם קרובים במוצאיהם או שהם מתרמים בצורתם או בעבור אשר האות התמורה בה יותר קלה עליהם או לולת זה מרעוהם.

א. האלף המירה אותה מההא באחכבר יהושפט (דכ"ב כ' ל"ה) שיקרו החכבר כמו את האלדים התהלך נח, ובהארש ארש להם (ויחזקאל י"ד ג') אשר עקר הדרש כמו הנחן תנחן (ירמיה ל"ח ג'), ובאשבים ודבר (שם כ"ה ג') כי הוא מקור השכים, וביקראו לפניו אברך (נלמז"ט מ"ג ט"ג) אשר עקרו הכרך, כי הוא מקור מן ויברך את הגמלים (שם כ"ד י"ח), והענין שהיו קוראים להשתחות לפניו כאלו היה איטר לעם קרעו על ברכיכם כרעו; ובאשחוללו אבירי לב (תהלים ע"ו) אשר עקרו להיות השחוללו פעל חילף, ובכל מלבושי אגאלתי (ישעיה ס"ג ג') עקרו הגאלתי כמו הגדלתי, השמעתה; ובאת יתר האמון (ירמיה כ"ב ט"ו) אשר עקרו ההמון, ובאוכרה (ויקרא כ"ד ז') אשר עקרו הוכרה על דמיון הפזלה כי הוא מהוכיר כמו הכרת פניהם (ישעיה ג' ט') מהכיר וכמהו רוח והצלה מהציל, ומשקל הכרה והצלה, הפעלה, כי הפאים שלהם ומהם נגזר נבלעות, יורה אוהך על זה אמרם: יזכר שונא (משלי כ"ו כ"ד) יזכר אליהם (נלמז"ט מ"ג ז'), יזכר נפשם (ויחזקאל י"ד י"ד), וכמו הבנין הוה מאשר העין שלו מאותיות העלה כמו והנחה למדינת עשה (שם) עקרו הדינה ע"מ הפעלה, וכאשר היתה היוד עלולה (בסמרה) העתיקו חנועה אל הנון, וכמהו עוד להנפה גוים כנפת שוא (ישעיה ל' כ"ח). — וכבר המירו האלף מההא במצאתי און לי (הושע י"ב ט') ר"ל הוה, הלא תראה שהוא אומר אך עשרתי. וכבר המירו אותה מהו כונרמו נאות השלום (ירמיה כ"ב ל"ח) כי הוא כמו יח כרת דעים (למז"ט כ' ו') והוא קבוץ נוה משלח (ישעיה כ"ז י'). ואומר כי האלף בבר המירו מן היוד ומן הואו בפעלים הקלים אשר עיניהם מאותיות העלה ובשמות אשר עיניהם מאותיות העלה גם כן, כמו שב וקם וחס ורש מהפעלים⁽²⁾ וכל השער שלהם, וכמהו דג ורש מן השמות, ונהפכו אלה העינין לאלף בעבור שהוא במקום חנועהם וכבר נפתח מה שלפניה, ויש שחזקיים האלף הוא במכתב במקצה המלות כאשר הוא קיימת ברבור כמו וקאם שאון (הושע י' י"ד), ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד ז') ורמה בנויה על רם. והחזיקמה עוד באחר עשיר ואחר ראש (ש"ס י"ב ח') מביאים דאג

⁽¹⁾ ודעת כדלמז"ט כפ' טקן (מ"ח, ט"ג) שכול חלף חיתן ונעמות נדפס שם חזכס וזלוח תחת חזכס ודבר כמו שגיה כמלקע נלוהל יוסף.

⁽²⁾ והמירו כו' כזכר קום וחס וכו' וכו' חלף נענעל וכן נעמות רוח דוג חל חלף נענעל רז ודג.